

**Memlûk Kıpçak Sahasında Yazılmış
Sözlük - Gramerlerde Kılınış**

SÜLEYMAN ALPER SÖKMEN

Doktora Tezi

Eskişehir, 2024

**MEMLÛK KIPÇAK SAHASINDA YAZILMIŞ
SÖZLÜK - GRAMERLERDE KILINIŞ**

Süleyman Alper SÖKMEN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2024

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Süleyman Alper SÖKMEN tarafından hazırlanan MEMLÛK KIPÇAK SAHASINDA YAZILMIŞ SÖZLÛK-GRAMERLERDE KILINIŞ başlıklı bu çalışma 24.01.2024 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	
Üye (Danışman) Prof. Dr. Erdoğan BOZ	
Üye Doç Dr. Fatih DOĞRU	
Üye Doç. Dr. Serdar KARAOĞLU	
Üye Doç. Dr. Volkan MARTTİN	

ONAY

.../... /2024

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması hâlinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Süleyman Alper SÖKMEN

ÖZ

MEMLÛK KIPÇAK SAHASINDA YAZILMIŞ

SÖZLÛK-GRAMERLERDE KILINIŞ

SÖKMEN, Süleyman Alper

Doktora, 2024

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Kıpçak Türkçesiyle yazılmış eserler ve bu başlık altında Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerler tanıtılmıştır. Sonra fiil kavramı üzerinde durulmuş; geleneksel ve dilbilimsel fiil sınıflandırmaları verilmiştir. Bu bölümde ayrıca kılınış, kılınış görünüş ilişkisi ve kılınışa göre yapılmış fiil tasnifleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerde geçen fiillerin kılınış uygulaması yapılmıştır. Kılınış, temelde fiillerin söz dizimsel kullanım sahasına çıkmadan önceki iç zamanlarını yansıtır. Fiiller, kullanım sahasına çıktıktan sonra ekler ve kılınış işaretleyicilerle iç zamanlarında değişimler olabilmektedir. Bu durumda fiillerin sözlüksel ve nesnel olan iç zamanları öznellik özelliğini de kazanmaktadır.

Biz, Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük- gramerlerde yer alan fiilleri tespit ettikten sonra, Johanson'un ortaya koyduğu kılınış ölçütlerine göre bu fiillerin iç zamanlarını üç grupta (ön sınırı vurgulayanlar, son sınırı vurgulayanlar ve sınır vurgulamayanlar) ele aldık. Dolayısıyla çalışmamız, metin bağlamsal değil, sözlüksel bir çalışma olmuştur. Değerlendirme ve sonuç başlığında ise Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerde geçen fiillerin kılınış özellikleriyle ilgili bulguları sayısal ve oransal olarak ortaya koyup yorumladık.

Anahtar Kelimeler: Memlûk Kıpçak Türkçesi, Fiil, Kılınış, Sözlüksel Anlam, Anlambilim

ABSTRACT

ACTIONALTY IN DICTIONARIES AND GRAMMARS OF MEMLÛK KIPCHAK FIELD

SÖKMEN, Süleyman Alper

Doctoral Degree, 2024

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Our study consists of two parts. In the first part, the works written in Kipchak Turkish and the dictionaries-grammars written in the Memlûk Kipchak field are introduced. Then, the concept of verbs is emphasized and the traditional and linguistic classifications of the verbs are made.

In this section, lexical aspect; the relationship between lexical aspect and aspect the classification of actions according to the lexical aspect are emphasized. In the second part, the lexical appearances of the verbs in the dictionaries-grammars written in the Mamlûk Kipchak field are examined. Lexical aspect reflect the internal tenses of verbs before they come into syntactic use. After verbs enter the field of usage, suffixes and conjugation markers can alter the internal tenses of verbs. In this case, the lexical and objective internal tenses of verbs also acquire the subjectivity feature.

After identifying the verbs found in dictionaries-grammars written in the Mamlûk Kipchak field, we classified the internal tenses of these verbs into three groups (those that emphasize the front border, those that emphasize the final border, and those that do not emphasize the border) according to the lexical aspect criteria proposed by Johanson. Therefore, our study has been a lexical study, not a text-contextual one. In the evaluation and conclusion section, we numerically and proportional presented and interpreted the findings related to the lexical aspect features of verbs found in dictionaries-grammars written in the Mamlûk Kipchak field.

Keywords: Memlûk Kipchak Turkish, Verb, Lexical Aspect, Lexical Meaning, Semantics

TEŞEKKÜR

Konu seçiminden çalışmamın şekillenmesine kadar emeği geçen danışmanım Prof. Dr. Erdoğan BOZ'a, emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Can ÖZGÜR'e, Doç. Dr. Fatih DOĞRU'ya, Doç. Dr. Volkan MARTTİN'e ve yazılım, donanım konusunda her zaman destek veren Öğr. Gör. Ali ATALAY'a teşekkür ederim.

Süleyman Alper SÖKMEN

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
TEORİK ART ALAN	3
1.1. Kıpçak Türkçesi	3
1.1.1. Kıpçaklar, Kumanlar ve Kıpçak Türkçesi.....	3
1.1.1.1. Bozkır Kıpçakçası (Altın Ordu Kıpçak Türkçesi)	4
1.1.1.1.1. Codex Cumanicus	5
1.1.1.1.2. Memlûk Kıpçakçası	6
1.1.1.1.2.1. Memlûk Kıpçakçası ile Yazılmış Eserler.....	8
1.1.1.1.2.1.1. Sözlük- Gramerler	8
1.1.1.1.2.1.1.1. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk	8
1.1.1.1.2.1.1.2. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemi ve Mugalî	8
1.1.1.1.2.1.1.3. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye	9
1.1.1.1.2.1.1.4. Kitâbu Bulgatü'l-Müştak Fî Lugati't-Türk Ve'l-Kıfçak.....	10
1.1.1.1.2.1.1.5. El-Kavânînu'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye	10
1.1.1.1.2.1.1.6. Ed-Dürretü'l Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye	10
1.1.1.1.2.1.2. Edebî Eserler	11
1.1.1.1.2.1.2.1. Gülistan Tercümesi (Kitâb-ı Gülistân Bi't-Türkî)	11
1.1.1.1.2.1.3. Dinî Eserler	11
1.1.1.1.2.1.3.1. İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin	11
1.1.1.1.2.1.3.2. Kitâb Fî'l-Fıkh	11
1.1.1.1.2.1.3.3. Kitâb Fî'l-Fıkh Bi'l-Lisâni't-Türkî	12
1.1.1.1.2.1.3.4. Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkindî	12
1.1.1.1.2.1.3.5. Mukaddimetü'l-Gaznevî Fi'l-İbâdât	12
1.1.1.1.2.1.4. Binicilik, Okçuluk; Atçılık, Veterinerlikle İlgili Eserler	12
1.1.1.1.2.1.4.1. Münyetü'l-Guzât	12
1.1.1.1.2.1.4.2. Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb	12
1.1.1.1.2.1.4.3. Baytaratü'l-Vâzih	13
1.1.1.1.2.1.4.4. Kitâbü'l-Hayl	13
1.1.1.3. Ermeni Kıpçakçası	13
1.2. Fiil ve Fiille İlgili Sınıflandırma Çalışmaları.....	14
1.2.1. Fiil ve Fiilin Sınıflandırma Problemi	14
1.2.1.1. Geleneksel Sınıflandırma	14
1.2.1.2. Anlamsal (Tematik) Sınıflandırmalar	15
1.2.1.2.1. Longacre'in Fiil Sınıflandırması	15
1.2.1.2.2. Cook'un Fiil Sınıflandırması.....	17
1.2.1.2.3. Levin'in Fiil Sınıflandırması.....	18
1.2.1.2.4. Biber ve diğerlerinin (Leech, Conrad, Leech) Fiil Sınıflandırması	20
1.2.1.2.5. Korhonen ve Briscoe'nun Fiil Sınıflandırması	21
1.2.1.2.6. Robert'in Fiil Sınıflandırması	22
1.2.1.2.7. Dixon'un Fiil Sınıflandırması	22

1.2.1.3. Kılınış ve Kılınış Sınıflandırmaları	24
1.2.1.3.1. Vendler'in Fiil Sınıflandırması	27
1.2.1.3.1.1. Durumlar	28
1.2.1.3.1.2. Edimler ya da Faaliyetler	28
1.2.1.3.1.3. Erişmeler ya da Başarmalar	29
1.2.1.3.1.4. Tamamlamalar	29
1.2.1.3.2. Comrie'nin Fiil Sınıflandırması	30
1.2.1.3.2.1. Anlık-Süerlik	30
1.2.1.3.2.2. Erekli-Ereksiz	31
1.2.1.3.2.3. Durum-Devinimli Durum	32
1.2.1.3.3. Smith'in Fiil Sınıflandırması	33
1.2.1.3.3.1. Smith'in Sınıflandırmasında Durumların Özellikleri	33
1.2.1.3.3.2. Smith'in Sınıflandırmasında Olayların Özellikleri	33
1.2.1.3.3.3. Smith'te Olayların Alt Sınıfları	34
1.2.1.3.3. Johanson'un Fiil Sınıflandırması	36
1.2.1.3.3.1. Ön Sınırı Vurgulayanlar	36
1.2.1.3.3.2. Son Sınırı Vurgulayanlar	38
1.2.1.3.3.3. Sınır Vurgulamayan Fiiller	40
İKİNCİ BÖLÜM	44
MEMLÛK KIPÇAK SAHASINDA YAZILMIŞ SÖZLÜK-GRAMERLERDEKİ FİİLLERİN KILINIŞ UYGULAMASI	44
2.1. Memlûk Kıpçak Sahasında Yazılmış Sözlük-Gramerlerdeki Fiillerin Kılınış Kategorilerinin İşaretlenmesi	44
2.1.1. Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk Ve'l-Kıfçak'ta Fiillerin Kılınış Görünümü	178
2.1.1.1. Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk Ve'l-Kıfçak'ta Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	178
2.1.1.2. Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk Ve'l-Kıfçak'ta Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	182
2.1.1.3. Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak'ta Sınır Vurgulamayan Fiiller	185
2.1.2. Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Fiillerin Kılınış Görünümü	188
2.1.2.1. Ed-Dürretü'l Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	188
2.1.2.2. Ed-Dürretü'l Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	190
2.1.2.3. Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye'de Sınır Vurgulamayan Fiiller	193
2.1.3. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Fiillerin Kılınış Görünümü	195
2.1.3.1. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	196
2.1.3.2. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	198
2.1.3.3. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Sınır Vurgulamayan Fiiller	200
2.1.4. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye'de Fiillerin Kılınış Görünümü	201
2.1.4.1. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye'de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	202
2.1.4.2. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye'de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	204

2.1.4.3. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye'de Sınır Vurgulamayan Fiiller	206
2.1.5. Kitâb-ı Mecdû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemi ve Mugâlî'de Fiillerin Kılınış Görünümü	209
2.1.5.1. Kitâb-ı Mecdû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemi ve Mugâlî'de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	209
2.1.5.2. Kitâb-ı Mecdû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemi ve Mugâlî'de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	211
2.1.5.3. Kitâb-ı Mecdû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemi ve Mugâlî'de Sınır Vurgulamayan Fiiller	213
2.1.6. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Fiillerin Kılınış Görünümü	215
2.1.6.1. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	216
2.1.6.2. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	218
2.1.6.3. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Sınır Vurgulamayan Fiiller	220
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	223
KAYNAKÇA	226

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Memlûk Kıpçak Sahasında Yazılmış Sözlük-Gramerlerdeki Fiillerin Kılınış Kategorilerinin İşaretlenmesi	44
Tablo 2. BM'nin Kılınış Görünümü.....	178
Tablo 3. DM'nin Kılınış Görünümü	188
Tablo 4. KI'nin Kılınış Görünümü.....	195
Tablo 5. KK'nin Kılınış Görünümü	201
Tablo 6. TA'nın Kılınış Görünümü	209
Tablo 7. TZ'nin Kılınış Görünümü	215
Tablo 8. Sözlük-Gramerlerdeki Fiillerin Kılınış Oranlarının Karşılıklı Gösterimi	223

KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ

akt.	: aktaran
çev.	: çeviren
Ed.	: editör
haz.	: hazırlayan
ÖS+	: ön sınırı vurgulayan
SS+	: son sınırı vurgulayan
SV-	: sınır vurgulamayan
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
Yay.	: yayına
<	: sözcüğün önceki hâli
>	: sözcüğün sonraki hâli
*	: kabul edilemez cümle

Eser Kısaltmaları

BM	: Kitâbu Bulgatü'l-Müştak Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak
DM	: Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye
Kİ	: Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk
KK	: El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye
TA	: Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemi ve Mugalî
TZ	: Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye

GİRİŞ

Bir dilin sözvarlığında yer alan sözcükler anlamsal, söz dizimsel gibi farklı kıstaslara göre sınıflandırılabilir (Erdem, 2016: 185). Bu sınıflandırmada fiiller, söz dizimi içerisinde anlamı ortaya çıkartan temel sözcük türlerinden biri olarak görülür.

Fiiller geleneksel araştırmalarda temel anlamsal özellikleriyle ortaya konulmakta, daha çok morfosentaktik özellikleriyle incelemelere konu olmaktadır. Dolayısıyla bu tarz incelemeler fiilleri etrafıca anlamada yeterli olmayabilir. Bu bakımdan Türkçedeki fiillerin söz dizimsel ve anlam bilimsel açıdan yeniden ele alınması gerekir. Geleneksel yaklaşımın dışında, fiiller üzerine yapılan çalışmaların temel anlam sınıflandırmaları ve fiillerin iç zamansal yapılarına göre sınıflandırmalar olduğunu görürüz (Erdem, 2016: 185).

Batı dillerinde kılınış (aktionsart, actionality, actional content, manner of action) kategorisi üzerinde daha fazla durulmuştur. Özellikle bu konuda “çocuk dilinde kılınış ve kılınış edinimi”, “bir dilin ikinci dil olarak kullanımında kılınış”, “isimlerden veya sıfatlardan türemiş fiillerde kılınış” gibi özellikli başlıklarda çalışmalar yapılmıştır (Karadoğan, 2009: 9).

Memlûk Kıpçak sahasında kılınış kategorisinde çalışma yapılmamış olması bizi harekete geçiren öncelikli problemdir. Kılınış, fiillerin iç zamansal özellikleri dikkate alınarak yapılan bir sınıflandırma yöntemidir. Türkçede fiillerle ilgili geleneksel dilbilgisi çerçevesinde (zaman, çatı, yapı) birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen fiillerin “anlam bilimsel” sınıflandırmasına ilgi oldukça azdır. Son dönemde bu konuda yapılan çalışmalarda artış olduğunu gözlemlemekteyiz. Bununla birlikte, kılınışla ilgili sınıflandırmalar ise oldukça sınırlıdır.

Kılınış anlam bilimsel ve aynı zamanda sözlüksel bir kategoridir. Fiilin kullanım sahasına çıkmadan önceki iç zamansal yapısı, onun sözlüksel bir kategori olduğunu ortaya koyar. Fiilin kök ve gövdesindeki farklı iç zaman ve süreçler bağlamdan bağımsız ve neseldir. Bir fiil, kullanım sahasına çıktığında bağlam içerisinde kılınış belirleyicilerle “öznel” görüşlere sahip olabilir. Bu da söz söyleyenin niyetiyle ilgili olarak fiil görünüşünde yeni zamansal süreçleri başlatabilir. Bu noktada tezimizde, “nesnel” bir yaklaşımla fiil kök ve gövdelerini ele alacağımız için Memlûk Kıpçak sahasındaki sözlük-gramerler haricindeki eserleri incelememiz dışında bıraktık. Tezimiz bu anlamda “sözlüksel” bir çalışmadır.

Çalışmamızda Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerde (Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemi ve Mugalî, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye, El-Kavânînu'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye, Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye, Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügâti't-Türk Ve'l-Kıfçak) yer alan fiiller kılınış kategorisine göre incelenip sınıflandırılacaktır.

Cümle kuruluşunda temel işlev gören fiiller, geleneksel dilbilgisi çalışmalarında *geçişli, geçişsiz, etken, edilgen, dönüşlü, işteş vb.* biçim bilgisel tasniflerle ele alınmıştır; ancak fiiller bu bakış açısının ötesinde daha karmaşık anlamsal özellikler içermektedir. Bu bakımdan, Türkçede fiillerin anlam bilimsel çalışmalarla tasnif edilmesiyle ilgili, son zamanlarda yapılan bazı çalışmalar hariç, önemli bir boşluk vardır. Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerde yapılacak bu çalışma ile fiillerin kılınış kategorisini tasvir etmeyi ve alana katkı sağlamayı hedefliyoruz.

Johanson'un tasnifi, fiillerin kılınışı ile ilgili olarak Türkçede¹ uygulanan ilk kuramsal çalışmadır. Johanson'un kılınış kategorisiyle ilgili kuramı (ön sınırı vurgulayan fiiller, son sınırı vurgulayan fiiller, sınır vurgulamayan fiiller) çalışmamızın kuramsal çerçevesini oluşturacaktır. Kılınışla ilgili farklı çalışmalar olmakla birlikte bunların çoğu, Johanson'un kılınış sınıflandırmasına dayanmaktadır. Bir kısım kuram da metin bağlamsal düzlemde kılınışları belirlemektedir.

¹ Aksan (2003: 73), Johanson'un 1971'de Türkçeye uyguladığı bu sınıflamanın, 2000'deki çalışmasında tüm Avrupa dilleri için de geçerli olabileceğini belirtir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ART ALAN

1.1. Kıpçak Türkçesi

1.1.1. Kıpçaklar, Kumanlar ve Kıpçak Türkçesi

Kıpçak adının geçtiği ilk metin Uygur dönemine ait VIII. yüzyılda dikilen Şine Usu yazıtıdır. Batı kaynaklarında Kıpçak boyları Kuman olarak adlandırılmıştır. Macar kaynaklarında *Kun* (Pritsak, 1995: 153), Rus kaynaklarında hem Kuman hem de *Polovets* şeklinde geçmektedir. Polovets ismi ise Rus kaynaklarında, “ova sakini” anlamına gelmektedir (Orkun, 1946: 32).

“Konargöçer Türk boyu, tarihi kaynaklarda en fazla *Kuman* ve *Kıpçak* adlarıyla geçmektedir. Genel olarak Kuman adı, Kuman–Kıpçak boy birliğinin batı bölümünün adı; Kıpçak adı ise doğu bölümünün adı olmuştur. Bu durum, Batı kanadının Avrupa halklarına yakın olması, Doğu kanadının ise Müslüman halklarla komşu olmasından kaynaklanmaktadır.” (Korkmaz, 2014:5).

Kıpçak boyları, XIII. yüzyıldan itibaren Doğu Avrupa’dan Karadeniz’in kuzeyi, Kafkaslar, Hazar’ın kuzeyi ve doğusu ile daha doğuda Balkaş Gölüne kadar, güneyde ise Mısır, Suriye bölgelerine kadar yayılmışlardır.

Karamanlıoğlu (1963: 176), Batılıların Kuman, Müslümanların Kıpçak şeklinde adlandırdıkları kavmin ya da boylar topluluğunun sonradan birleşen iki Türk kavmini oluşturduğunu söyler. Kumanlar binli yılların başından 1050’ye dek batıya yerleşir. Karadeniz’in kuzey taraflarındaki Oğuz ve Peçenek (Kaşgarlı Oğuzların on dokuzuncu boyu olarak adlandırır) boylarıyla birlikte Bizans’ın tahrikleriyle Ruslara, Peçeneklere, Macarlara karşı savaşmışlar; ancak 1103’te Ruslara yenilmişler ve yerlerini Kıpçaklara bırakmışlardır. Kıpçaklar yine Türk boylarından oluşmuştur ve Kuman adlandırması Avrupa’da aynı şekilde devam etmiştir. Halasi-Kun’a (1947: 80) göre XIII. yüzyılda Avrasya’yı yerinden eden Moğol istilasına, Karadeniz’in kuzeyinde yerleşik olan Kumanları (Kıpçakları) da göçe zorlamış; Kumanlar Macaristan ovasına yerleşmiştir. Bugün Macaristan’ın söz konusu bölgesi Büyük Kumanya ve Küçük Kumanya olarak anılır. XV. yüzyılın sonlarına kadar bu bölgede hem siyasi varlıklarını muhtar bölge olarak sürdürmüşler hem de dillerini korumuşlardır. Deşt-i Kıpçak bölgesini Moğol istilasına rağmen terk etmeyen Kıpçaklar da vardır. Bunlar Altın Ordu devletini de Türkleştirmişlerdir. Altın Ordu

devleti zayıflayınca bu Türk halkları ayrı kabileler olarak ancak, korunmuş dil bağlarıyla, zamanımıza dek gelmişlerdir. Kıpçak lehçeleri ifadesi tüm bu lehçeler için ortak bir adlandırma olmuştur. Macaristan'daki Kuman dil mirası Gy. Meszaros tarafından elde edilmiş olsa da incelemeler için yeterli malzemeyi bilim insanlarına sunamamaktadır. Dil malzemesi bakımından *Deşt-i Kıpçak* ve *Mısır* bölgesi önemli dil mirası bırakmıştır. Bunların yanında Kırım ve Kazan Türklerinin eski dil yadigârları da önemli veriler sunmaktadır.

Bizans kaynakları Peçeneklerin Kumanlarla aynı dili konuştuğunu kaydeder (Kurat, 2016: 29).

XII. yüzyıldan beri Kuman ve Kıpçak adı aynı kavme işaret etmektedir. Asıl şekli *kıvçak* (< *kıbçak*) olan sözcük sonraki süreçlerde ses değişimlerine uğrayarak *kıfçak*, *kıpçak*, *hıfçak*, *hıfçağ* şeklinde de kullanılmıştır. *Dîvânü Lûgati't-Türk*'te Türklerden büyük bir kavim, oturdukları bölge ve Kaşgar'da bir yer adı olarak geçmektedir. Oğuz Kağan destanında kişi adı olarak (Kıpçak Bey) geçmektedir. "Sarı, sarımtırak, solgun" anlamına da gelen Kıpçak sözcüğü, Nemeth'e göre Sagay şivesinde "kızgın, hiddetli" anlamına gelmektedir (Karamanlıoğlu, 1963: 177).

Günümüze kadar birçok kola ayrılan çağdaş Kıpçak Türk lehçelerinin temelini oluşturan Eski Kıpçak lehçesi; Güney Rusya'da, Kırım'da ve Orta Asya'nın batı bölgelerinde yaşayan göçebe Türklerin, ayrıca Mısır ve Suriye'deki Memlûk Devletinin yönetici asker sınıfı olan Türklerin kullandığı Türkçeye karşılık gelmektedir (Tekin ve Ölmez, 1995: 42). Eski Kıpçak Türkçesi Orta Türkçenin batı bölümünü oluşturmakta ve üç grupta incelemelere konu olmaktadır.

Bozkır Kıpçakçası, Memlûk Kıpçakçası, Ermeni Kıpçakçasını aşağıda üç başlık hâlinde ele alacağız:

1.1.1.1. Bozkır Kıpçakçası (Altın Ordu Kıpçak Türkçesi)

Bozkır Kıpçakçası için başka bir adlandırma da Altın Ordu Kıpçak Türkçesidir.

Kıpçakların (Kuman) yayılma alanları X.-XI. yüzyıllarda sınırları doğuda İrtiş ırmağından başlayarak Batı Sibirya'yı, Karadeniz'in kuzey bozkırlarını içine alan ve güneyde Kırım'dan Kuzey Kafkasya'daki Kuban ve Terek ırmaklarına kadar, kuzeyde Orta İdil sahasıdır. 1241'de Deşt-i Kıpçak sahasında kurulmuş olan Altın

Ordu Devleti içerisinde asıl güç olan Moğolların üzerinde siyasal ve kültürel anlamda önemli etkileri olmuştur. Türk kültürünün merkezi konumunda olan Harezm'in Altın Ordu'ya dâhil olmasından sonra Altın Ordu'nun kültürü zenginleşmiştir. Harezm bölgesinde gelişen Türk dili, Altın Ordu-Kıpçak edebî dilini etkilemiştir². Musaev (2020: 214), XIII. yüzyılın ünlü yadigârı olan *Codex Cumanicus*'un Deşt-i Kıpçak'ta yaşayan Kumanların ata yurdu olan Kırım'da hazırlandığını söyler.

1.1.1.1.1. *Codex Cumanicus*

Kuman Kitabı anlamına gelen *Codex Cumanicus*, sahip olduğu zengin söz varlığıyla Kumanların/Kıpçakların gündelik ve dinî hayatlarıyla halk edebiyatlarına dair önemli bilgileri bulabildiğimiz nadir eserlerdendir. Kitap, biri İtalyan, diğeri Alman bölümü olmak üzere iki farklı defterden meydana oluşmaktadır. Eser, Latin alfabesinin bir türü olan Gotik harfleriyle yazılmıştır (Argunşah ve Güner, 2015: 21). Bozkır Kıpçakçasını (Kumanca) temsil eden ve tek eser olan *Codex Cumanicus*'un İtalyan tüccar ve Alman rahiplerce yazıldığı düşünülmektedir. Derleme ve sözlük türünde bir eserdir. Kıpçak grubu Türk şivelerinin en eski örneği olarak kabul edilir. Tek nüshası, Petrarca tarafından 1362'de Venedik'e hediye edilmiş ve Saint Marcus Kütüphanesinde bulunmaktadır. Kaynaklarda böyle geçse de Uluslararası Türk Dili Kurultayında (Gallotta, 1996:268) bir bildiride Floransa Lauranzia Kütüphanesinde sadece İtalyan bölümünü içeren bir kopyasının varlığından bahsedilmiştir (Özgür, 2020: 58). Eserin yazıldığı tarih tam olarak belirli değildir. 55 Yapraktan oluşan İtalyan bölümündeki (diğeri Alman bölümü) 1303 tarihi eserin istinsah edildiği ya da yazıldığı tarih olabilir. Bölüm adlandırmaları, içeriklerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İtalyan bölümünde Latince sözlükte bazı hatalar ve İtalyanca eklemeler söz konusudur. Latince, Farsça, Kumanca sözlükte fiiller, isimler, zamirler, sıfatlar, zarflar vardır. Bu bölümün diğer kısmında sözcükler anlamsal olarak gruplanmıştır: din, ticari hayat, devlet yönetimi, meslek isimleri, davranış şekilleri... İtalyan bölümünde 2680 sözcük mevcuttur. Alman bölümünde Kıpçakça-Latince, Kıpçakça-Almanca sözlük yer alır. Metin olarak Hristiyanlığa ait Kıpçakça metinler, ilahiler, bilmeceler, Kıpçakça az sayıda dil kuralları vardır. Bölüm

²https://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/ozyetgin_tarihten_bugune_turkdili.pdf.16.01.2024

sözlüklerinde şive adı olarak Kumanca, yer adı olarak Kıpçak sözcüğü geçmektedir. Türkçe metin kısmında eserin dili “Tatarçe, Tatar tıl” biçiminde adlandırılmıştır (Caferoğlu, 1943: 140).

Codex Cumanicus üzerinde yapılan belli başlı metin çalışmaları³ şöyledir; Argunşah ve Güner, 2015; Drimba, 2000; Mollova 1990, 1999; Grönbech, 1936, 1942, 1992; Tietze 1966, Klaproth, 1828; Kuun, 1880.

Codex Cumanicus hem Kıpçak Türkçesinin hem Eski Türkçenin hem de Orta Türkçe fonetik özelliklerinin saptanmasında, doğrulanmasında kaynak olma bakımından bir dil yadigârı olarak önem taşımaktadır.

1.1.1.2. Memlûk Kıpçakçası

Özgür, (2020: 61) Mısır ve Suriye’de 1250-1517 tarihleri arasında hüküm süren Memlûk Devletinin yönetici, asker sınıfının konuştuğu, yazdığı Türk lehçesine Memlûk Kıpçakçası adı verildiğini ifade eder. Aslında bu devleti kuran Türkler Kafkasya, Altınordu ve Harezm’den Orta Doğu’ya satın alınıp getirilen kölelerdir. Belli bir askerlik eğitimi neticesinde paralı asker olarak Arapların emrinde görev yapmışlardır. Daha sonra çoğunluğu Kıpçak kökenli olan bu köleler, Eyyubî Devletini yıkıp iktidarı ele geçirmişler ve Arap kaynaklarında “Ed-Devletü’t-Türkiyye” adıyla anılan kendi devletlerini kurmuşlardır.

Eski Kıpçak Türkçesine ait tespit edilen eserlerin büyük bir kısmı Memlûkler döneminde yazılmıştır. Bu dönemde Memlûk Sultan ve emirleri Türkçe eserler

³ Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Drimba, V. V. (2000). *Codex Cumanicus: Edition diplomatique avec facsimiles*, Bucarest: Editura Enciclopedia.

Mefküre Mollova.(1990). *Codex Cumanicus, le bouddhisme et le Turk oriental*, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes.

Mefküre Mollova (1999), *Codex Cumanicus’un Türkçe kısmı etrafında bazı problemler*, *Prilozi Za Orientalnu Filologiju*, 47-48 (1997-1998), Sarajevo, s. 29-52.

Gronbech, K. (1936). *Codex Cumanicus. Cod. Marc. Lat. DXLIX. In Faksimile herausgegeben, mit einer Einleitung*. Kopenhagen.

Gronbech, K. (1942). *Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus (Monumenta Linguarum Asiaticae Minoris Subsidia I)*. Kopenhagen: Einar Munksgaard.

Gronbech, K. (1992). *Kuman Lehçesi Sözlüğü -Codex Cumanicus’un Türkçe Sözlük Dizini-* (K. Aytac, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tietze, A. (1966). *The Coman Riddles and Turkic Folklore*. University of California Press.

Klaproth, M. J. (1828). *Vocabulaire Latin, Persan, et coman de la bibliotheque de la bibliotheque de Francesco Petrarca*. Mem. Rel. Al. Asie III.

Kuun, G. (1880). *Codex bibliothecae ad templum divi marci venetiarum, primum ex integro edidit, Prolegomenis notis et compluribus glossariis intruxit codex*, Budapestini.

yazılmasını teşvik etmişlerdir. Bu sayede bölgede Türkçenin önem kazanmasını sağlamaya çalışmışlardır. Kıpçakların içerisinde başka Türk boylarının da yer alması, Memlûk Kıpçakçası eserlerinde Kıpçakça dil özellikleriyle Oğuzca ve Harezmi yazı dilleri özelliklerinin karışık şekilde görülmesine sebep olmuştur. Osmanlı etkisiyle Anadolu ve Suriye, Mısır bölgeleri arasındaki etkileşimin artmasıyla Kıpçak Türkçesinin Oğuzcalaştığı söylenebilir (Özgür, 2020: 61).

Halasi-Kun (1941: 80'den akt. Özgür, 2020: 62) Memlûk-Kıpçak eserlerindeki dili üç grupta incelemiştir:

i. Asıl Memlûk Kıpçakçası

ii. Asıl Oğuzca

iii. Oğuz-Kıpçak karışımı özellikleri gösteren dil

Eckmann (1963: 305, 306'dan çev. Karaağaç, 1986: 86, 87) aynı şekilde Memlûk-Kıpçak eserlerindeki dili üç gruba ayırmıştır:

i. Asıl Memlûk Kıpçakçası: Fonoloji ve morfoloji bakımından Harezmi Türkçesi ile yakın olan diyalekt. Harezmi Türkçesinden ayrıldığı noktalar şöyledir:

a. Kelime sonundaki /ğ/ /g/ genellikle düşer.

b. Yönelme hâli eki [-ğa/ -ke veya -ğa / -ge]'dir; ancak 3. şahıs iyelik ekinden (-ı/-i) sonra [-na/ -ne]'dir. “yüz-i-ne, ağz-ı-na”

c. Ayrılma hâli eki: [-dan /-den]' dir. “suw-ı-n-dan” (Harezmi -dın/- din).

d. Şahıs zamirleri: benim (Harezmi, mening/ benim) “benim”, bizim (bizing/ bizim) “bizim”

e. Çokluk şahıs zamiri “biz”dir: alur biz “alırız”, (Harezmi umumiyetle alur miz)

f. Menfi isim-fiil dâima “degül”dür: (Harezmi ermez / ermes), “değil”

g. duk/ -dük isim-fiili bolca kullanılır: takat boldukça “takat oldukça”

h. Soru edatı: mı / mi, (Harezmi mu / mü)

ii. İki alt gruba ayrılan Oğuz-Kıpçak diyalekti:

a. Kıpçak unsurlarının hâkim olduğu diyalekt

b. Osmanlı Türkçesinin hâkim olduğu diyalekt

iii. Osmanlı Türkçesi

Yukarıdaki sınıflandırmaları karşılaştırdığımızda Halasi-Kun'un ikinci grupta *Asıl Oğuzca* dediği lehçe ile Eckmann'ın üçüncü grupta *Osmanlıca* adlandırmaları aynı anlama gelmektedir.

1.1.1.2.1. Memlûk Kıpçakçası ile Yazılmış Eserler

1.1.1.2.1.1. Sözlük- Gramerler

1.1.1.2.1.1.1. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk

“Kitâbü'l-İdrâk Li-Lisâni'l-Etrâk (Kİ), 1312 yılında, Kahire’de, Gırnatalı meşhur dil âlimi Esîru’d-dîn Ebû Hayyân Muhammed bin Yûsuf bin Ali bin Yusuf bin Hayyan [ö. 745/1344] tarafından, Memlûkların Mısır’a hâkim olduğu dönemde [1250-1517], yerleşik unsur olan Arapların bölgenin hâkim gücü hâline gelen Türklerin dilini öğrenme ve anlayabilmelerine yardımcı olmak üzere Arapça olarak hazırlanmış bir eserdir. Ebu Hayyân, eserini Mısır’ın Kâhire şehrinde 20 Ramazan 712 (18 Aralık 1312) Perşembe günü tamamlamıştır. Müellifin ön sözde de belirttiği üzere eser klasik dil kitaplarının düzenine uygun olarak lûgat (sözlük), sarf (morfoloji) ve nahiv (sentaks) bölümlerinden oluşmaktadır. Ancak nüshalarda eser, lûgat (sözlük) ve tasrif (gramer) şeklinde iki başlıkta toplanmıştır.” (Aldemir, 2019: 66).

Kİ’nin elimizde üç nüshası mevcuttur. İlki 1335’te istinsah edilmiş olan İstanbul Bayezid Devlet Kütüphanesinde Veliyüddin Efendi bölümünde 2896 numarada kayıt altındadır. İkinci nüshası Ahmed İbn-i Şâfi’î tarafından 1402’de istinsah edilmiştir. Bu nüsha ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde 3856 numarada kayıt altındadır. Üçüncü nüshası Kahire’de Dar-al Kutup Kütüphanesinde kayıt altındadır. Bu nüshayı Ahmed al-Şâfi’î istinsah etmiştir (Özgür, 2020: 63).

Kİ üzerinde yapılan belli başlı metin çalışmaları şöyledir⁴; Mustafa Bey, 1891; Caferoğlu, 1931; Ermers, 1999; Özyetgin, 2001.

1.1.1.2.1.1.2. Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve ‘Acemi ve Mugalî

Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve ‘Acemi ve Mugalî (TA), 1343 yılında Konyalı bin Muhammed bin Yusuf tarafından tamamlanmış ve istinsah edilmiştir.

⁴ Mustafa Bey (1891). *Kitâbu'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Caferoğlu, A. (1931). *Kitab Al-İdrak Li Lisan Al- Atrak*. İstanbul, Evkaf Matbaası.

Ermers, R. (1999). *Arabic grammars of Turkic, the Arabic linguistic model applied to foreign languages & translation of Abû Hayyân al-‘Andalusî’s Kitâbal-‘İdrâk li-Lisân al Atrâk*. Leiden-Boston-Köln.

Özyetgin, A. M. (2001). *Ebû Hayyân Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk Fiil: Tarihi Karşılaştırmalı Gramer ve Sözlük Denemesi*. Ankara: Köksav Yayınları.

Asıl müellifi konusunda herhangi bir kayıt yoktur. Eserin tek nüshası vardır. Hollanda Leiden Akademi Kütüphanesinde kayıtlıdır. Eser sözcük türlerine göre hazırlanmış bir gramer-sözlüktür (Özgür, 2020: 63).

TA üzerinde yapılan belli başlı metin çalışmaları şöyledir⁵; Houtsma ve Martinus, 1894; Toparlı, Çögenli ve Yanık, 2000.

1.1.1.2.1.1.3. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye

Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye (TZ) Memlûk Kıpçak Türkçesinin önemli eserlerinden biridir. Halasi-Kun (1947: 4), dil kitapları arasında *Dîvânu Lugâtî't- Türk*'ten sonraki en önemli eserin TZ olduğunu söyler.

Eser, Türkçenin söz varlığı açısından da önemli bir yere sahiptir. Yipek (ipek) murt (Mersin ağacı), köten (göden bağırsağı), marul gibi kelimeler tarihî metinler arasında ilk kez bu metinde geçmiştir (Yavuzarslan, 2004: 154).

Müellifinin bilinmediği bu eserin 1425 tarihinden önce yazıldığı tahmin edilmektedir. İstanbul Bayezid Kütüphanesi Veliyüddin Efendi bölümünde 3092 numarada kayıtlı tek nüshası mevcuttur. İki kısımdan oluşur. Birinci kısım Arapça-Kıpçakça madde başlı, kendi içinde isim ve fiil türü olarak ikiye ayrılmış alfabetik bir sözlüktür. O dönemin konuşma dilinde kullanılan Farsça ve Süryanice sözcüklere de rastlanmaktadır. İkinci kısımda şekil bilgisi yer almaktadır. Zamirler, zaman çekimleri, soru, küçültme gibi... Bunlar madde altında örnek cümlelerde kullanılmıştır. Eserin tıpkıbasımını Halasi-Kun Budapeşte'de yayımlamıştır. Eserin diğer yayımları 1945'te Besim Atalay ve 1978'de Fazılov-Ziyayeva tarafından yapılmıştır (Kaymaz ve Mohammad, 2016: 2).

TZ üzerinde yapılan belli başlı metin çalışmaları şöyledir⁶; Halasi-Kun, T. 1942; Fazılov, E. İ. ve Ziyayeva, M. T. 1978; Atalay, 1945; Al-Turk, 2006

⁵ Houtsma ve Martinus T. (1894) *Ein Türkisch-Arabisches Glossar Nach der Einer Leidener Handschrift*. Leiden.

Toparlı, R., Çögenli, M. S. ve Yanık, N. H. (2000). *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

⁶ Halasi-Kun, T. (1942). *La langue des kiptchaks d'après un manuscrit Arabe d'Istanbul. Reproduction phototypique*. Budapest: Bibliotheca Orientalis Hungarica IV.

Atalay, Besim (1945). *Et-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Fazılov, E. İ. ve Ziyayeva, M. T. (1978). *İziskannıy dar Tyurkskomu Yazıku*, Fan, Taşkent

Al-Turk, G. (2006). *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lugati't-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1.1.1.2.1.1.4. Kitâbu Bulgatü'l-Müşâtâk Fî Lügati't-Türk Ve'l-Kıfçak

Kitâbu Bulgatü'l-Müşâtâk fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak'ın (BM) müellifi Cemaleddin Ebü Muhammed Abdullah et-Türkî'dir, Türk asıllıdır. Eserin 1451'den evvel yazılmış olması muhtemeldir. Tek nüshası Paris Bibliotheque Nationale'de (No:293) olan eser Türk ve Kıpçak dilini öğretmek amacıyla yazılmıştır (Özgür, 2020: 63).

Topuzkanamış (2011: 468-471), BM'nin tamamen bir dil öğretim kitabı olduğunu, dil öğretmeye dayalı yöntemlerin kullanıldığını söylemenin pek de doğru olmayacağını ifade eder. Buna rağmen Abdullah et-Türkî, sözlüğü yazarken bazı noktalara hassasiyet göstermiştir. Örneğin eserin başlangıcında kitabın adından sonra Arapça ve Türkçede kullanılmakta olan farklı sesleri (ث ظ ض ع) yazması, yabancı dil öğretiminde alfabeden başlama yöntemini destekler niteliktedir.

BM üzerinde yapılan belli başlı metin çalışmaları şöyledir⁷; Zajaczkowski, 1954; Zajaczkowski, 1958.

1.1.1.2.1.1.5. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye

El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye'nin (KK) XV. yüzyılın başlarında Kahire'de yazıldığı düşünülmektedir. Tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde Şehit Ali Paşa bölümünde 2659 numarada kayıtlıdır. Eserin yazarı bilinmemektedir. Eser gramer biçiminde düzenlenmiştir (Özgür, 2020: 64).

KK üzerinde yapılan belli başlı metin çalışmaları şöyledir⁸; Bilge, 1928; Telegdi, 1937; Toparlı, Çögenli ve Yanık, 1999.

1.1.1.2.1.1.6. Ed-Dürretü'l Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye

⁷ Zajaczkowski, A. (1954). *Słownik Arabsko-Kipczacki z okresu Państwa Mameluckiego, Bulgat al-Muştaq fî lugat at-Türk wa'l-Qifzaq*, Czecs II Verba. Warszawa.

Zajaczkowski, A. (1958). *Słownik Arabsko-Kipczacki z okresu Państwa Mameluckiego, Bulgat al-Muştaq fî lugat at-Türk wa'l-Qifzaq*, Czecs I Nomina. Warszawa.

⁸ Bilge, R. (1928). *El-Kavanînü'l-Küllîyye li-Zabtî'l-Lugati't-Türkiyye*. İstanbul: Evkaf Matbaası.

Telegdi, A. S. (1937). *Eine Türkische Grammatik in Arabischen Sprache aus dem XV Jhd. Körösi Csoma-Archivum*, c. 1, 282-326.

Toparlı, R. ve Çögenli, M. S. ve Yanık, N. H. (1999). *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati t-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

“Türk dilinde parlak inci” anlamına gelen eser, A. Zajaczkowski tarafından, 1963 yılında İtalya’nın Floransa şehrindeki Laurenziana Kütüphanesi’nde bulunmuştur. Zajaczkowski eserdeki filigranlardan ve kâğıdın İtalyan kökenli olmasından yola çıkarak eserin XV. yüzyıl başı veya ortalarına tarihlenebileceğini ifade eder (Zajaczkowski, 1965: 40, akt. Yılmaz, 2022: 314).

Yazılış tarihi bilinmeyen *Ed-Dürretü’l Mudiyye Fi’l-Lugati’t-Türkiye* DM’nin tek nüshası Floransa’da “Biblioteca Medica Laurenziana Kütüphanesi”nde 130 numarada kayıtlıdır (Özgür, 2020: 64).

DM üzerinde yapılan belli başlı metin çalışmaları şöyledir⁹; Zajaczkowski, 1965; Zajaczkowski, 1968; Zajaczkowski, 1969; Toparlı, 2003.

1.1.1.2.1.2. Edebî Eserler

1.1.1.2.1.2.1. Gülistan Tercümesi (Kitâb-ı Gülistân Bi’t-Türkî)

Memlûk Kıpçakçasıyla yazılmış eserler arasında edebî nitelikte olan tek eserdir. Sadî’nin *Gülistan* adlı eserinin Türkçeye yapılan ilk çevirisi olarak bilinir. Çeviriyi yapan Seyfî Sarayî’dir. Eser, dil bakımından Asıl Memlûk Kıpçakçası grubuna dâhildir. 1391’de tamamlanan *Gülistan* tercümesinin tek nüshası Hollanda’nın Leiden Akademisi Kütüphanesinde 1553 numara ile kayıtlıdır. 355 sayfalık hacimli bir eserdir (Özgür, 2020: 64).

1.1.1.2.1.3. Dinî Eserler

1.1.1.2.1.3.1. İrşâdü’l-Mülûk ve’s-Selâtin

Fıkıhla ilgili konuları içeren eser sultanlara yol göstermek için tercüme edilmiştir. Arapçadan satır altı olarak çevrilmiştir. Asıl Memlûk Kıpçakçası grubuna dâhildir. Eserin tek yazma nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde yer almaktadır (Toparlı, 1992: 16).

1.1.1.2.1.3.2. Kitâb Fî’l-Fıkh

⁹ Zajaczkowski, A. (1965). *Chapitres choisis du vocabulaire arabe-kiptchak ‘ad-Durrat al-mudi’a fil’l-lugat at-turkiya*. Rocznik Orientalistyczny, 29(1), 39-98.

Zajaczkowski, A. (1968). *Material kolokwialny arabsko-kiptchacki w Słowniku ‘ad-Durrat al-mudia fi’l-lugat at-turkiya*. Rocznik Orientalistyczny, 31(1), 71-11

Zajaczkowski, A. (1969). *Chapitres choisis du vocabulaire arabe-kiptchak ‘ad-Durrat al-mudi’a fil’l-lugat at-turkiya III*. Rocznik Orientalistyczny, 32(2), 19- 62

Toparlı, R. (2003). *Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügati’t-Türkiye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eserin son bölümü eksik olan tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde yer almaktadır (Özgür, 2020: 65).

1.1.1.2.1.3.3. Kitâb Fî'l-Fıkh Bi'l-Lisâni't-Türkî

Sultan Tatar'ın hazinesinde bulunduğu dikkate alınırsa eserin 1421 öncesi yazıldığı tahmin edilmektedir (Toparlı, Vural, Karaatlı, 2014: VII). Eser çeşitli fetvaları ihtiva etmektedir. Tek yazma nüshası İstanbul Millet Kütüphanesinde Feyzullah Efendi bölümünde kayıtlıdır (Özgür, 2020: 65).

1.1.1.2.1.3.4. Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî

Dini konuları içeren eserin tek yazma nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde yer almaktadır (Toparlı, 1989: 23).

1.1.1.2.1.3.5. Mukaddimetü'l-Gaznevî Fî'l-İbâdât

Eserin tek yazma nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Reisü'l Küttap Efendi bölümünde yer almaktadır (Özgür, 2020: 65).

1.1.1.2.1.4. Binicilik, Okçuluk; Atçılık, Veterinerlikle İlgili Eserler

Bu eserler, askerlerin silah kullanma eğitimlerini, savaş stratejilerini, at bakımı ve tedavileriyle ilgili donanımlarını geliştirmek için Arapça ve Farsçadan tercüme edilen eserleri kapsamaktadır.

1.1.1.2.1.4.1. Münyetü'l-Guzât

Asıl Memlûk Kıpçak sahası grubuna dâhil edilen eser 1446 yılında istinsah edilmiştir. Okçuluk ve binicilikle ilgili altı fen içeren eserin tek nüshası Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesinde kayıtlıdır (Uğurlu, 1987: 25).

1.1.1.2.1.4.2. Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb

Arapçadan tercüme edilen eserin mütercimi bilinmemektedir. Bilinen iki nüshasından biri Oğuz-Kıpçak karışık lehçe grubunda olup Kıpçak ağırlıklı dil özelliklerini, diğer nüshası, yine Oğuz-Kıpçak karışık lehçe grubunda, Oğuzca ağırlıklı dil özelliklerini göstermektedir. Eserin ilk nüshası İstanbul Bayezid Kütüphanesi Veliyüdin Efendi bölümünde, ikinci nüshası ise Paris Bibliotheque Nationale'da kayıtlıdır (Demirci, 2003: 59; Özgür, 2020: 66).

Kitab fi İlmi'n-Nüşşab adlı eser, yazma mecmuanın ismi olan “Hulasa” adıyla Delice (2003) tarafından yayınlanmıştır. Bu yazma mecmuanın içinde tarihî Oğuz ve Kıpçak lehçesi dil özellikleri ile yazılmış Kitâb fi-İlmi'n-Nüşşâb ile Kitâb fi-Riyâzeti'l-Hayl ve Arapça yazılmış Kitâb fi-İlmi'l-Musabaka adlı üç eser yer almaktadır (Delice, 2021:1843).

1.1.1.2.1.4.3. Baytaratü'l-Vâzih

Atçılık ve veteriner hekimliğine ait eserlerden biri olan Baytaratü'l Vâzih'in mütercimi bilinmemektedir. Eserde veteriner hekimliğine ait bilgiler daha fazladır. Eserin elimizde iki yazması vardır. İlk yazma İstanbul Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kütüphanesinde 1695 numara ile kayıtlıdır. Kıpçakça nüshadır. Asıl Memlûk Kıpçakçası grubuna dâhildir. İkinci yazma Paris Bibliotheque Nationale'da Supplement Turc. 179, 1b-62a'da kayıtlıdır. Oğuzca nüshadır. Anadolu Türkçesi unsurlarının ağırlıkta olduğu nüshadır (Özgür, 2020: 67).

1.1.1.2.1.4.4. Kitâbü'l-Hayl

Atçılık ve veteriner hekimliğine ait eserlerdendir. Bu eserde atçılıkla ilgili bilgiler daha fazladır. Mütercimi bilinmemekle birlikte Farsçadan tercüme edilmiştir. Eserin ilk nüshası İstanbul Bayezid Umumi Kütüphanesinde Veliyüddin Efendi bölümünde 3176 numara ile kayıt altına alınmıştır. Bu nüsha Oğuz-Kıpçak karışık lehçe grubunun Kıpçak unsurların daha fazla olduğu birinci alt gruba girer. İkinci nüsha Paris Bibliotheque Nationale'da Turc. 179, 63b-99a'da kayıtlıdır. Bu nüsha dil özellikleri açısından Oğuz-Kıpçak karışık lehçe grubunun Oğuzca unsurların daha fazla olduğu ikinci alt gruba girmektedir (Özgür, 2020: 67).

1.1.1.3. Ermeni Kıpçakçası

Selçuklular Bagratid Devletini yıktıktan sonra burada yaşayan Ermeniler Kırım'a yerleşmiştir. Kendi dinlerini korumuşlarsa da gündelik dil ve kilise dilinde Kıpçakçayı kullanmışlardır. Daha sonra Ukrayna'nın batı kısımlarına göç etmişler ve burada Polonyalı Ermeniler olarak adlandırılmışlardır.

Tarihi Kıpçak Türkçesinin geç dönemdeki bir başka kolu da Türk soylu olmayan başka bir millete, Ermenilere aittir. Kafkaslardan Kırım'a ve Doğu Avrupa'ya geçen bazı gruplar Kıpçakçayı kullanmaya başlamışlardır. Dönemin (XV.-XVII. yüzyıl) bir tür karma dili olan Ermeni Kıpçakçası, Ermeni alfabesiyle

yazıya geçirilmiştir. Tarihî Kıpçak dil malzemesi arasında XVI.-XVII. yüzyılda Türkiye, Kırım, Moldovya, Romanya, Polonya ve Ukrayna’da Ermeni harfleriyle kaleme alınmış birçok Kıpçakça metin vardır. Sosyo-linguistik açıdan ilginç bir örnek olan bu Ermeniler, kendi dilleri olan Ermeniceyi bilmeyen, yazıda, ibadette, ticcarette ve diğer alanlarda Kıpçakçayı kullanan kişiler olmuşlardır. Burada Ermenilerle Kıpçakların ilişkilerinin tarihi XII.-XIV. yüzyıllara kadar gitmektedir. Ermeni Kıpçakçası XVII. yüzyıldan itibaren Slav dilleri içinde eriyip gitmiş, ardında zengin bir Ermeni Kıpçakçası eser külliyatı bırakmıştır (Demir ve Yılmaz 2003: 74-75).

Ermeni Kıpçakçası ifadesi Ermenilerin Ukrayna’da kullandıkları diyalekte işaret etmektedir.

Ermeni Harfli Kıpçakça, içerisinde Ukraynaca, Lehçe, Ermenice sözcükler barındırmasına rağmen söz varlığı ve şekil bilgisi bakımından Kıpçakçadır. Deny ve Kowalski; Ermeni Harfli Kıpçakçanın, *Codex Cumanicus*’ un diline, Kırım Tatarcasına ve Urum-Kıpçak diyalektleri ile batı Kıpçak dilleri olan Karaçayca ve Kumukçaya benzerliğine dikkat çekmişlerdir (Pritsak, 1959: 82).

Ermeni Kıpçakçasından bugüne kalan metinler bazı hukuki, resmî metinler, Ermeni papazların XVI.-XVII. yüzyılda Kamenez-Podolsk şehriyle ilgili bazı anlaşma metinleri ve küçük sözlüklerdir.

1.2. Fiil ve Fiille İlgili Sınıflandırma Çalışmaları

1.2.1. Fiil ve Fiilin Sınıflandırma Problemi

Dil dışı dünyadaki eylemin (action) söz içerisinde bir gramer birimi karşılığı olan fiil, özellikle adlarla beraber anlam bilimin merkezî bir kavramı olarak öteden beri birçok çalışmada sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Fiilin tanımlarında büyük farklılıklar olmasa da geleneksel sınıflandırma çalışmalarından beri bir sınıflandırma sorunundan söz edilebilir.

1.2.1.1. Geleneksel Sınıflandırma

Geleneksel yaklaşımda fiillerin genellikle *basit*, *türemiş*, *birleşik* (*biçimsel*); *somut*, *soyut* (*anlamsal*), *çatı*, *muhteva*, *durum* vs. gibi sınıflamalara tâbi olduğunu görüyoruz. Ergin (1991: 280), fiilleri isimler gibi anlamlı sözcük türleri içerisinde *eylemi* karşılayan bir tür olarak ele almıştır. Sözcük türlerini, *eylemi* karşılayanların

fiiller, nesneleri karşılayanların *adlar* ve ikinci bir sözcükle kullanıldığında anlam kazanabilen *edatlar* şeklinde sınıflandırmıştır. Terminoloji ve yaklaşım bakımından biraz daha farklı olan Banguoğlu (1986; 408), sözcük türlerini fonksiyonlarına bakarak ele almıştır. Genel sınıflandırmada ikiye ayırmıştır. Fiilleri de “kılış” terimini kullanarak *oluş*, *durum*, *kılış* şeklinde tasnif etmiştir. Korkmaz (2009: 533) ise *oluş*, *kılış*, *durum*, *tasvir*, *geçişli*, *geçişsiz* terimlerini kullanarak fiilleri gruplandırmıştır. Geleneksel sınıflandırma çalışmalarının aşağı yukarı benzer dairede gerçekleştiğini söylemek yanlış olmaz (Dizdaroğlu, 1963; 5; Ercilasun, 1994: Ediskun, 1996: 228-246; Yener, 2007: 46; Gencan, 2001: 340; Kahraman, 2011: 950; Hacıeminoğlu, 2016: 13; Erdem, 2016: 25).

1.2.1.2. Anlamsal (Tematik) Sınıflandırmalar

Anlam bilimin geniş ve katmanlı dünyası içinde geleneksel sınıflandırmalar dışında farklı yaklaşımlar da vardır. Erdem “Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları” adlı çalışmasında fiillerin, *söz dizimsel* (gramatikal ilişkilerine, yönetim çerçevelerine ve tematik rollerine göre) ve *anlam bilimsel* yönden yeniden incelenmesi gerektiğini ifade eder. *Çatı ve nesne* durumuna göre sınıflandırmanın yanında *anlam bilimsel* sınıflandırmalardan söz edilebilir. *Kılış sınıflandırması*, *tematik sınıflandırmalar* gibi (Erdem, 2016:191-192).

1.2.1.2.1. Longacre’in Fiil Sınıflandırması

Longacre fiilleri on iki başlık altında sınıflandırmıştır (Longacre, 1976: 44-49). Bazı başlıklar Türkçenin yapısına uygun hâle getirilmiştir.

i. Ortam (çevresel) fiilleri

“Ev çok sıcak. Ev soğumaya başladı.”

ii. Ortam (çevresel) ve deneyimsel fiiller

“Geçerken başıyla selam verdi. “

“Hasta bir anda ateşlendi. Bora okulda çok üşümüş.”

iii. Duygusal-ruhsal etkileyici fiiller

“Üzül-, darıl-, cesareti kırıl-...”

“Cem Birce’ye darıldı.”

iv. Bilgi fiilleri

“Öğret-, bil-, çalış-...”

“Aysel kimyayı iyi biliyor.”

“Barış matematiğe çok çalışır.”

“Öğretmen, çocuklara anlam bilimi iyi belletti.”

v. İstek ve bilişsel durum fiilleri

“Mehmet’i Tomris’le tanıştırdım.”

“Ayşe Tunç’ a âşık oldu.”

“Ayten Nurten’i küçümsedi.”

vi. Duyu, konuşma ve dikkat fiilleri

“Gör-, söyle-, dinle-, fark et-...”

vii. Fiziksel fiiller

Longacre, bu fiillerin aşağı yukarı Chafe ve Cook’un fiillerine karşılık geldiğini belirtir.

viii. Ölçüm-derece fiilleri

“Polatlı’daki ‘Dur Yolcu- Mehmetçik Heykeli’ kaidesiyle birlikte otuz iki metreye ulaşır.”

“Çoban koyunları iki km ileriye sürdü.”

“Hisselerim yüzde on yükseldi.”

ix. Bulunma hâli (ile birleşmiş) sözcükleri ile kullanılan, özü statik olan fiiller

“Masayı kitaplığın yanına yerleştirdiler.”

“Ekmek poşetin içinde.”

x. Hareket, itiş ve devinme fiilleri

“Düş-, it-, fırla-, kay-...”

“Altay hızlı oturduğu için sandalyeden kaydı.”

“Cant kapağı yerinden fırladı.”

xi. *Sahiplik, edinme ve verme-aktarma fiilleri*

“Yakala-, sahip ol-, elde et-, ver-, kap-...”

xii. *Sahiplik, edinme ve verme-aktarma fiilleri* (Longacre’in başlığa eklediği anlatımıyla 11’e benzer, ancak geçicilik anlamı ifade eder.)

“Timuçin, Selin için Buse’ye bir kitap verdi.” Burada Buse’de geçici bir mülkiyet ifadesi vardır. Yukarıdaki açıklamaya göre Longacre’in buna işaret ettiği anlaşılmaktadır.

1.2.1.2.2. Cook’un Fiil Sınıflandırması

Cook, fiilleri dört ana gruba ve her ana grubu da dört alt gruba (*durum, süreç, hareket, hareket-süreç*) ayırmıştır (Cook, 1979: 41-43).

i. *Dört temel fiil türü*

a. *Durum fiilleri*: “sıkı ol- tight; kırık ol-broken...”

b. *Süreç (oluş) fiilleri*: “sık- , kır-...”

c. *Hareket (iş) fiilleri*: “dans et-, gül-, oyna-...”

d. *Hareket-süreç fiilleri*: “öldür-, kurut-, sıkılaştır-...”

ii. *Deneyimsel dört fiil türü*

a. *Durum-deneyimsel fiiller*: “şüphelen-, bil-, sev-, iste-”

b. *Süreç-deneyimsel fiiller*: “korkut-, kızdır-, eğlendir-”

c. *Hareket-deneyimsel fiiller*: “cevapla-, öv-, tebrik et-”

d. *Hareket-süreç deneyimsel fiiller*: “sor-, söyle-, konuş-, anlat-”

iii. *Faydalanımsal dört fiil türü*

a. *Durum- faydalanımsal fiiller*: “sahip ol-, ait ol-”

b. *Süreç- faydalanımsal fiiller*: “edin-, kazan-, kaybet-”

c. *Hareket- faydalanımsal fiiller*: “rüşvet al-, yardım et-, destekle-”

d. *Hareket-süreç faydalanımsal fiilleri*: “biriktir-, sat-,al-, kabul et-”

iv. *Konumsal dört fiil türü*

a. *Durum-konumsal fiiller*: “ikamet et-, kal-”

b. Süreç konumsal fiiller: “gel-, git-, hareket et-”

c. Hareket konumsal fiiller: “gel-, git-, koş-, yürü-”

d. Hareket-süreç konumsal fiiller: “getir-, koy-, yerleştir-”

1.2.1.2.3. Levin’in Fiil Sınıflandırması

Levin (1993: 111-276), 49 ana başlık ve alt başlıklarla dikkat çeken bir fiil sınıflandırması yapmıştır. Ana başlıklar şöyledir: *yerleştirme fiilleri, çıkarılma fiilleri, gönderme ve taşıma fiilleri, kuvvet uygulama fiilleri: itme / çekme fiilleri, mülkiyet değişikliği fiilleri, öğrenme fiilleri, tutma ve muhafaza etme fiilleri, saklama fiilleri, fırlatma fiilleri, çarparak temas etme fiilleri, dürtme-itme-bastırma fiilleri, temas-dokunma fiilleri, kesme fiilleri, birleştirme ve ekleme fiilleri, ayırma ve parçalama fiilleri, renklendirme fiilleri, imaj yaratma fiilleri, performans-yaratıcılık ve dönüşüm fiilleri, doğurma fiilleri, buzağılama fiilleri, varlık özelliğini tanımlayan fiiller, algı fiilleri, ruhsal fiiller (psikolojik durum fiilleri), arzu fiilleri, yargı fiilleri, değerlendirme fiilleri, arama fiilleri, sosyal etkileşim fiilleri, iletişim fiilleri, hayvanların çıkardığı seslerin fiilleri, yutma fiilleri, bedeni içeren fiiller, bakım ve bedensel bakım fiilleri, öldürme fiilleri, yayma fiilleri, yok etme fiilleri, hal değiştirme fiilleri, barınma-yaşama fiilleri, varoluş fiilleri, ortaya çıkma, kaybolma ve oluşum fiilleri, beden-iç hareket fiilleri, uzamsal konum alma fiilleri, hareket fiilleri, kaçınma fiilleri, oyalanmak ve acele etme fiilleri, ölçme fiilleri, görünüş fiilleri, tatil fiilleri, hava durumu fiilleri.*

Levin (1993: 185), “verbs of perception” terimini kullanarak İngilizcedeki fiilleri incelediği çalışmasında duyu fiillerini *görme* (see verbs), *gözlem* (sight verbs), *gözetleme* (peer verbs), *uyarı* (stimulus subject perception verbs) olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Bunlara ek olarak fiilleri dokunma “verbs of contact: touch verbs” başlığı altında ayrı bir grupta incelemiştir.

Levin’in (1993: 202-211) 49 ana başlıkta ele aldığı fiillerin alt başlıklarını burada ayrıntılı vermeyeceğiz; ancak örnek olması bakımından alt başlıklarla beraber iletişim fiillerini şöyle gösterebiliriz: (Levin fiilleri verirken fiil türünün grup üyelerini de vermiştir.)

i. Mesaj Aktarma Fiilleri (Verbs of Transfer of a Message)

“oku-, göster-, öğret-” vd.

“Wanda öğrencilere ders verdi.”

Mesaj aktarma fiillerinin grup üyeleri “*sormak, alıntı yapmak, göstermek, dikte etmek, açıklamak, anlatmak, poz vermek, vaaz vermek, alıntı yapmak, okumak, ezberlemek, aktarmak, göstermek, öğretmek, anlatmak, yazmak*” olarak verilmiştir.

ii. Söyleme Fiilleri (Tell)

“söyle-”

“Ellen Helen'a gelmesini söyledi.”

Söyleme fiillerinin grup üyesi (sadece) “söylemek”tir.

iii. Konuşma Biçimi Fiilleri (Verbs of Manner of Speaking)

“bağır-, fısılda- haykır-” vd.

“Susan, Rachel'a fısıldadı.”

iv. İletişim Aracı Fiilleri (Verbs of Instrument of Communication)

“telefon et-, telgraf çek-, telefon aç-, sinyal ver-” vd.

“Heather durum hakkında Sara'ya telgraf çekti.”

v. Konuşma Fiilleri (Talk Verbs)

“konuş-, karşılıklı konuş-”

“Ellen sorun hakkında Helen'le konuştu.”

vi. Sohbet Fiilleri (Chitchat Verbs)

“boş konuş-, çenesi düş-, çene çal-, dedikodu yap-, tartış-, sohbet et-” vd.

“Ellen, Helen'le (sorun hakkında) sohbet etti.”

vii. Söyleme Fiilleri (Say Verbs)

“telaffuz et-, beyan et-, ağzından kaçır-, sır ver-, teklif et, ifade ver-, söyle-”

vd.

“Ellen kavunların iyi satıldığını söyledi.”

viii. Şikâyet Etme Fiilleri (Complain Verbs)

“huysuzlan-, homurdan-, söylen-, sızlan-, yakın-” vd.

“Ellen, Helen'e şikayette bulundu.”

ix. Tavsiye Fiilleri (Advise Verbs)

“*nasihat et-, öğüt-, ikaz et-, uyar-.*” vd.

“Ellen, Helen'ı ince buzda kaymaması konusunda uyardı.”

Doğru (2021: 150), “Risâletü'n-Nushiyye'de İletişim Fiilleri” başlıklı çalışmasında Levin'in sınıflandırmasına *memnuniyet fiilleri* başlığını da eklemiştir: “*alkışla-, teşekkür et-, şükür et- vd.*”

1.2.1.2.4. Biber ve diğerlerinin (Leech, Conrad, Leech) Fiil Sınıflandırması

Biber ve diğerleri (2002: 106-109) fiilleri yedi gruba ayırmışlardır:

i. *Nedensel (ettirgen) fiiller*: İzin vermek, sebep olmak, zorlamak ve yardım etmek gibi nedensel fiiller, bir kişinin veya şeyin yeni bir durumun ortaya çıkmasına yardımcı olduğunu belirtir. Ettirgen fiillerle ortak kabul edilir: *Sebec ol-, izin ver-...*

“Hasta olmanıza ne sebec oldu?”

“Bu, Jaguar'ın dolardaki dalgalanmalardan korunmasına yardımcı olacaktır.”

ii. *Oluş fiilleri*: Oluş fiilleri, bir etken özne olmadan meydana gelen olayları bildirir. Çoğu zaman bu fiillerin özneleri, fiilin anlattığı olaydan etkilenir. Özne olmadan, öznenin etkilendiği fiilleri kapsar: *değiş-, meydana gel-, gerçekleş-...*

“Sindirim sisteminde dirençli organizmalar gelişebilir.”

“Domatesler çabuk gelişmiş.”

iii. *Görünüş fiilleri*: Görünüş fiilleri bir olayın veya faaliyetin ilerleme aşamasını karakterize eder: *büyü-, devam et-, tamaml-, bitir-, başla-, dur-...*

“Benim hakkımda konuşmayı bırakamadı.”

“Gözyaşları yanaklarından aşağı süzülmeye başladı.”

iv. *Varoluş veya ilişki fiilleri*: Varoluş veya ilişki fiilleri, varlıklar arasında var olma durumunu veya mantıksal bir ilişkiyi bildirir. En yaygın varoluş fiillerinden ikisi “görün-, belir-” fiilleridir. Bunların dışında şu fiiller sayılabilir: *dur-, kal-, mevcut ol-, iç-, temsil et-...*

“Görgü tanıkları onun mutlu ve rahat göründüğünü söyledi.”

“Tüm bu kullanımlar doğal ve kullanışlı görünmektedir.”

“Bu değişken koşullar yakın çevrede mevcut olabilir.”

“Çok miktarda nitrojen içeriyordu.”

v. Hareket fiilleri: Etkinlik fiilleri genellikle istemli bir etkinliğe, yani bir fail ya da ‘yapıcı’ tarafından kasıtlı olarak gerçekleştirilen bir eyleme atıfta bulunur. Bunun dışında bir isteme bağlı olmayan eylemler de bu gruba dâhildir: *al-*, *aç-*, *kaybet-*...

“O zaman engelleri kaldırmalısınız.”

“Bu işlerin çoğunda kadınlar, sadece kadınlarla çalışıyor.”

“O bisküvi ve yoğunlaştırılmış süt aldı.”

vi. Mental fiiller: Mental fiiller zihinsel durumları ve faaliyetleri ifade eder. Duygular, tutumlar, arzular, zihinsel süreçler...: *inan-*, *bil-*, *anla-*, *düşün-*... Genellikle fiziksel bir hareket içermez.

Duygular / tutumlar:

“Bu haftalık banyo ritüelinden nefret ediyordu.”

İnançlar:

“Ah evet, hepimiz buna inanıyoruz.”

vii. İletişim fiilleri: İletişimle ilgili süreçleri içeren fiilleri ifade eder. İletişim etkinlikleri, özellikle konuşmayı ve yazmayı tanımlayan fiilleri kapsar: *söyle-*, *öner-*, *sor-*, *sohbet et-*, *konus-*, *hitap et-*...

“Kes şunu, diye bağırdı.”

“Kendinde olmadığını söyledin.”

“Organizatör bana paranın nasıl harcandığını görmek isteyip istemediğimi sordu.”

1.2.1.2.5. Korhonen ve Briscoe’nun Fiil Sınıflandırması

Korhonen ve Briscoe (2004), Levin’in 1993’teki sınıflandırmasında yeni düzenlemelere gitmişler, 49 başlıkta toplanan fiil sınıflandırmasını 57 başlık altında toplamışlardır. Bunlar şöyle sıralanabilir: *teşvik etme*, *zorlama*, *emretme*, *isteme*,

*deneme, dileme, uygulama, izin verme, kabullenme, tüketme, ödeme, yasaklama, çekinme, güvenme, dönüştürme, değiştirme, izin verme, yardım, işbirliği yapma, başarma, ihmal etme, sınırlama, onay verme, danışma, itiraf etme, gösterme, adama, serbest bırakma, şüphelenme, hata yapma, halletme, keşfetme, karıştırma, değiştirme, düşünme, görme, sevmeye, odaklanma, önemseme, tartışma, mücadele etme, uyuşma, gösterme, izin, açıklama, öğretme, önerme, meydana gelme, ölçme, kaçınma, tereddüt etme, başlama, durdurma, ihmal etme, kastetme, ulaşma, benimseme fiilleri*¹⁰ (Korhonen ve Briscoe, 2004: 42).

1.2.1.2.6. Robert'in Fiil Sınıflandırması

Robert (2005: 33, 55, 56), fiilleri “durum” ve “hareket” ana başlıkları olmak üzere ikiye ayırır. Alt başlıklarla bu sayı 25 olur. Durum fiillerini “durumun yerini bildiren / locationel” ve “durumun yerini bildirmeyen / non-locationel” olarak iki alt gruba ayırır. Hareket fiillerini ise “kontrol edilemeyen” ve “kontrol edilebilen” olmak üzere iki alt başlığa ayırır. Durum fiillerine “tekli argümanı olan” ve “ikili argümanı olan” şeklinde iki genel özellik ekler. Hareket fiillerine de genel olarak “tekli argümanı olan” ve “tekli ya da ikili argümanı olan” şeklinde iki genel özellik ekler. Eklediği bu argümanlarla her fiilin tematik ilişkisini söz konusu argümanlara bağlamıştır. Şöyle ki *kırıl-* fiili, durum fiili sınıfındadır. Tematik ilişkisi bakımından “tekli argümanı”a sahip ve “hasta” kavramıyla ilişkilidir. *işit-* fiili algı sınıfında, tematik ilişkisi bakımından “ikili argümanı”a sahip ve “algılayıcı / işiten” ve “uyarıcı” kavramlarıyla ilişkilidir. *âşık ol-* duygu sınıfında, tematik ilişki bakımından “ikili argümanı”a sahip ve “âşık olan” ve “hedef” kavramlarıyla ilişkilidir. Buradaki “âşık olan” ve “hedef” tanımlayıcı kavramlardır ve ilki durumun yerini bildirmektedir. İkincisi de “tema / konu”yu bildirmektedir. *ağla-* fiili kontrol edilemezdir; devinim bildirmez; ilk argümanı “etkileyen şey”dir, ikinci argümanı da “bir şeyde bulunma”dır.

1.2.1.2.7. Dixon'un Fiil Sınıflandırması

Dixon, (2005: 102-205) fiilleri aşağıdaki anlamsal kategorilere (üç ana gruba) ayırmıştır.

i. Birincil A Tipi Fiiller

¹⁰ Özgün makalede yer alan tasnifte de bazı başlıklarda aynı adlandırma vardır.

Dixon bu grubu, yedi alt gruba ayırmıştır.

a. Hareket fiilleri

hareket et-, al-, at-, bırak-, koş-, takip et-, taşı-, var-...

b. Dinlenme fiilleri

içer-, otur-, kal-, koy-...

c. Etkileme fiilleri

dokun-, vur-, bıçakla-, ov-, sar-, ger-, inşa et-...

d. Verme fiilleri

John (bağışçı), Tom'a (alıcı) bir kitap (hediye) verdi.

e. Bedensel fiiller

yemek ye-, em-, kokla-, tat-, tükür-, idrar yap-, kus-...

Bedensel fiiller geniş bir gruptur. Alt sınıflar arasında net bir ayrım yoktur (*göl-, rüya gör-, ağrı-*).

f. Hava durumu fiilleri

yağ-, kar yağ-, dolu yağ-, gök gürle- ...

g. Diğerleri

Dixon bu başlığı *yarışma, sosyal anlaşma* ve *itaat etme* olarak üç başlığa ayırmıştır.

ii. Birincil B Tipi Fiiller

a. Dikkat etme fiilleri

bak-, gör-, göster-, tanı-, izle-, keşfet-, tanık ol-...

b. Düşünme fiilleri

varsay-, kafa yor-, hatırla-, bil-, çıkarsa-, çöz-, inan-...

c. Karar verme fiilleri

çöz-, seç-...

d. Konuşma fiilleri

konuş-, söyle-, tartış-, bağır-, bilgilendir-, emret-, affet-...

e. Beğenme fiilleri

hoşlan-...

f. Kızma fiilleri

azarla-

g. Diğerleri

Bu grubu; gerçekleştirme, olma, karşılaştırma, ilişkilendirme olarak dörde ayırmıştır.

iii. İkincil tipteki fiiller

a. İkincil a tipindeki fiiller

başla-, acele et-, dene-, cüret et-...

b. İkincil b tipindeki fiiller

iste-, ertele-...

c. İkincil c tipindeki fiiller

yap-, yardım et-...

d. İkincil d tipindeki fiiller

görün-, önemse-...

1.2.1.3. Kılınış ve Kılınış Sınıflandırmaları

Çalışmamızın bu bölümünde kılınış terimini açıklayıp kılınış sınıflandırmaları üzerinde duracağız.

Kılınış (actionality, actional content, situation type) eylemin ortaya koyduğu olay ya da durumun iç zamansal yapısıdır. Eylemin doğal olarak sahip olduğu bu iç yapı, birlikte olduğu tümleçler, belirteçler, görünüş ekleri vb. yoluyla değişime uğrayabilir (Aksan, 2003: 68).

“Kılınış, mastar durumundaki eylemin bildirdiği iş, oluş ya da hareketin meydana geliş tarzındaki zaman niteliğini ifade eden bir dilbilgisi kategorisidir. Eylemin bildirdiği hareketteki zaman sürecini, eylemin meydana geliş şeklini ifade eder. Kılınışın bildirdiği eylemdeki zaman süreci ve meydana geliş tarzı tamamen nesnel bir niteliktir. Konuşanın veya işitenin ruhsal durumuyla bir ilgisi

yoktur. Kılınış kavramı içerisinde eylemlerin bildirdiği iş, oluş ve hareketin zaman türü bakımından meydana getirdikleri ulamlar (kategoriler) önemli yer tutar. Zaman türü bakımından ele alındığında Türkçedeki eylemlerin başlama, süreklilik ve bitiş anlamları taşıdıkları görülür.” (Kaya. 1995: 90).

Dizimsel eksende cümle unsurları ve eklerle fiil iç zamanının değişime uğrayabilmesi görünüş olarak adlandırılır. Görünüşün kelime anlamı Latince *Aspectus–zahiri görünüş, kılık ve Yunanca Logos (söz, bilim)* sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Musaoğlu ve Kirişçi, 2008: 5). Görünüşün kelime anlamı da “bakış” kavramını yansıtmaktadır. Dolayısıyla “öznellik” kavramı da görünüşün anlam alanı içerisinde yer alabilir. Kılınış dil mantığı ile ilgiliyken, görünüş dil psikolojisini de içerisine alır (Kaya, 1995: XII).

Bacanlı (2014: 28-31), bahsettiğimiz iki terim arasındaki bağlantıyı açıklar ve bu terimlerin görünüş-zamansal kategorilerden olan ve Slav türü görünüş olarak bilinen “vid”in, esasen hem kılınış hem de görünüşle ilgili araştırmaların başlamasında temel koyucu bir kategori olduğunu söyler. Batı dillerindeki *aspect* teriminin, daha 1830 yılında Gretsç’in bir yıl önce yazdığı Rusça eserinin Fransızca tercümesinde Rusçadaki *vid* teriminin karşılığı olarak kullanıldığını ve bu terimin Fransızcadan diğer Batı dillerine geçtiğini ifade ettikten sonra, Rus araştırmacıların, o zamandan beri *vid* ve *aspekt* terimlerini eş anlamlı olarak kullandığını belirtir. Bununla birlikte günümüz Batı dil biliminde *aspekt* teriminin *vidi* de içine alacak şekilde daha geniş bir kavramsal zenginliğe ulaştığını da ekler.

Johanson’un *Aspekt im Türkischen* (1971) adlı eseri görünüşle ilgilidir. Türkçedeki görünüş kategorisini *intraterminal*, *postterminal* ve terminal terimlerini kullanarak üçe ayırır. *Intraterminal*, eylemin / olayın başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlenmesini, *postterminal*, eylemin / olayın kritik sınır aşıldıktan sonra gözlenmesini, *terminallik* ise eylemin/ olayın bir bütün olarak gözlenmesini ifade eder (Uğurlu, 2003: 125). Uğurlu, “görünüş” teriminin yerine “bakış”ın kullanılması gerektiğini söyler; çünkü Latince *aspectus* “bakmak” anlamına da gelmektedir. *görün-* fiilindeki dönüşlülük fiilin, olayın kendi görünüşünü ifade ederken “bakış” terimi fiile / olaya / duruma işi yapanın bakış ve değerlendirmesini ortaya koyar.

Her “eylem” (tätigkeit), kendiliğinden bir “kılınış”a (aktionsart) sahiptir. “Eylem”e, ekler getirilebilir veya “istem”ine (valenz) uygun kelimeler bağlanabilir. Böylece “kılınış birliği” (aktionalphrase) oluşur. Bu kişiden kişiye değişmez. Bunun, zaman eki alarak çekimlenmesiyle “bakış birliği” (aspektphrase) oluşur. “Bakış”

kavramının temelini, “olay”ın, “başlangıç sınırı”, “bitiş sınırı” veya “süre”ine yönelik bakışın odaklanması teşkil etmektedir. Aynı “olay”a farklı şahıslar tarafından farklı bakılabilir; yani her bir şahsın “bakış”ı belirtilen noktalardan birine odaklanmış olabilir. Bu yönüyle “bakış”, “kılınış”tan temel olarak farklıdır. İnsanoğlunun “sınırlar arası” (intraterminalitât) ve “sınır ötesi” (postterminalitât) olmak üzere, temel iki “bakış”ı vardır (Uğurlu,2003: 124).

Görünüş kategorisi *sözlüksel görünüş* ve *dil bilgisel görünüş* olarak iki şekilde ele alınmıştır. Sözlüksel görünüşle *kılınış* (aktionsart) kastedilmektedir.

Bacanlı (2014: 30), kılınışın görünüşün alt kavramı olduğunu, ancak onunla birebir aynı olmadığını söyler. Alan yazında kılınış ve görünüş ayrı ayrı ele alınmıştır. Nesnel ya da öznel olma, sözlüksel veya dil bilgisel olma, işletimsel ya da türetimsel olma gibi (Aslan Demir, 2016: 27). Benzer ise kılınış ve görünüş farkını izah eder. Görünüş öznelken kılınış nesneldir; görünüş bakış açısı ifade ederken, kılınış durumun özelliğini ifade eder; görünüş dilbilgisine aitken, kılınış sözlüğe aittir; görünüş zamana aitken, kılınış zamana ait değildir; görünüş mecburiyken, kılınış mecburi değildir; görünüş ikiliyken, kılınış ikili değildir. Nesnellik / öznellik, kılınış ve görünüş ayrımında Slav dilleri için ayırt edici bir ölçüt olmayabilir (Mlynarczyk, 1973: 57, 58’den akt. Benzer, 2012: 90).

Bakış (dilbilgisel görünüş) konuşurun öznel bakışının ifadesiyken kılınış, herkese göre [hemen hemen] aynı olan eylemin içsel anlamıyla ilgilidir. Dolayısıyla kılınış *kalıcı*, bakış *geçici* bilgi ortaya koyar. Sözü edilen iki kategorinin birlikte işlem görmesi aslında görünüşü oluşturur (Alan, 2020: 36).

Dilaçar da kılınış ile görünüş ayrımının nesnel olma-öznel olma ayrımına dayandığını söyler (1974: 171). Karaağaç (2012: 651) ise kılınışın daha temel olması sebebiyle kılınışı “sözlüklük görünüş” olarak terimleştirir. Görünüşü ise “söz dizimlik görünüş” olarak adlandırır. Görünüş dil bilgisel kategoriyken kılınış ise fiillerin ve fiil öbeklerinin *içsel* olarak taşıdıkları *eylem tarzı* özelliklerini içeren ve bunların sınıflandırılmasını öngören *sözlüksel* bir kategoridir (Bacanlı, 2014: 30).

“Kılınış / sözlüksel görünüş, eylemlerin daha çok kendi iç zamanıyla ilgilidir. Bu görünüş türü Türkçedeki çalışmalarda daha çok kılınış olarak bilinir. Görünüş üst başlığı altında yer alan kılınışın *sözlüksel*, bakışın ise *dil bilgisel* bir kategori olması bu ikili arasındaki en belirleyici ayırmadır” (Alan, 2020: 36).

Görünüş dil bilgisel bir kategoriye ifade eder. Kılınış ve görünüşün ayırımına dair bu açıklamaların dışında dillerin özelliklerinden kaynaklı kılınış ve görünüş farkının olmadığı diller de vardır (Doğru, 2020: 8). Rusça bu gruba dâhil edilebilir.

Literatürde kılınış üzerine yapılmış öncül çalışmalarla birlikte son dönemde yapılan çalışmaları da görmekteyiz¹¹.

Fiillerin iç zamansal evrelerini belirleyen kılınışla ilgili günümüze kadar birçok sınıflandırma çalışması yapılmıştır¹².

1.2.1.3.1. Vendler'in Fiil Sınıflandırması

¹¹ Dilaçar, Agop (1974). Türk Dilinde 'Kılınış'la 'Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız. *TDAY-Belleten*, s. 159-171.

Kaya, M. (1995). *İnce Memed 1 ve 2 Romanlarındaki Eylemlerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Kurutaş, M.A. (1997). *Sürgün'de Birleşik Eylemler (Yapıları ve Zaman Kılınışları)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Özmen, N. (2001). *Türkçe Eylemlerde Kılınış Ulamı ve Kılınış Ulamındaki Kaymalar*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.

Aksan, Y. (2003), Kılınış Ulamına Yaklaşımlar ve Türkçede Kılınış, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*. (s. 68-81) içinde. İstanbul: Multilingual.

Akkuş, C. (2006). *Sevinç Çokum'un Romanlarındaki Fiillerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Aydemir, Y. (2006). *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlam Bilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Demirgüneş, S. (2007). *Türkçede Görünüş ve Zaman Morfemleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi.

Bacanlı, E. (2008). *Türkçede Durağan ve Sonuçsal Durum Bildiren Şekiller*, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-25 Ekim 2008, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*. Ankara: Divan Kitap.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (3. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş Kategorisi Türkmençe Örneği* (2. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Erdem, M. (2016). Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/20, s. 185-200.

Bingöl, Halis E. (2019). *Maytrisimit Örneğinde Eski Uygurcada Fiillerde Kılınış*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Öz, S. (2019). *Özbekçede Kılınış İşlemcisi Olarak Yardımcı Fiiller*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Doğru, F. (2020). Boz, E. (Ed.). *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar. Kılınış* (s. 3-34) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kadem, G. (2020). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Analitik Fiil Yapıları*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldırım Bayezit Üniversitesi.

Kabak, A. (2021). *Köktürk Bengü Taşlarında Kılınış*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.

¹² Bu sınıflandırmaların ilki Aristo'nun *Metaphysics* adlı eseridir (Doğru, 2020:10).

Sınıflandırma yaklaşımlarının felsefecilerin çalışmalarıyla başladığı bilinmektedir. Bu sınıflandırma geleneğinde zaman kavramının mantık kuralları esas alınarak eylemin iç zaman evreleri tespit edilmektedir (Aksan, 2003: 69). Bu geleneğin önde gelen temsilcisi Vendler (1957, 1967) fiilleri dört gruba ayırmıştır.

1.2.1.3.1.1. Durumlar

Devinim göstermeyen ve bir süreci ifade eden fiillerdir. Bu gruptaki fiillerin bir bitim noktası yoktur (Vendler, 1957: 148).

Moot, durum bildiren fiille durum bildirmeyen fiili şu şekilde örneklemektedir:

a. *Mary was ill last Sunday.*

b. *Mary wrote a letter last Sunday.*

(a)'da *Mary'nin geçen pazar hasta olması bir durumdur.*

(b)'de *Mary'nin geçen pazar bir mektup yazmış olması bir durum değildir.*¹³

Vendler (1957: 148) durum fiillerinin şimdiki zamana (continuous tenses) vurgu yapmadığını ifade eder. Bu başlık için *sev-*, *bil-* örneklerini verir. Süreç bildirme bakımından erişmelerden farklı olduğunu vurgular.

“sev-” fiili bir zaman dilimini içerisinde gerçekleştirir (Vendler, 1967: 106).

A zamanından B zamanına kadar sevilen bir kişi için X kişisi, A ve B arasındaki bir anda o kişiyi sevdi anlamını çıkartabiliriz (Vendler, 1957: 149).

“Şu an biliyorum.” kullanımı *kabul edilemez* cümle olduğundan “bil-” fiili bir durum ifade eder. “bil-” fiili bir süreci kapsar.

1.2.1.3.1.2. Edimler ya da Faaliyetler

Hareketli olan ve bir bitiş noktası olmayan fiilleri ifade eder. Bu fiillerde amaç, süreci vurgulamaktır. Eylemi gerçekleştiren, eylemi herhangi bir zaman noktasında durdurduğunda eylem gerçekleşmiş olur.

“koş-” eyleminin bir bitiş noktası yoktur; az ya da çok sürebilir. “koş-” eylemi on saniye de sürse on dakika da sürse eylem gerçekleşmiş olur. Söz içerisindeki niyet, süreci vurgulamaktır. “A, t zamanında koşuyordu.” cümlesi, “t

¹³ <https://www.labri.fr/perso/moot/talks/Aspect.pdf> (15.01.2024)

anı” koşma süreci içerisinde yer alır (Vendler, 1957: 149). Dolayısıyla edimlerde “an”ların bileşkesi zaman dilimini oluşturur. Fiilin iç zamanında bir bitiş noktasından söz edilemez. *çalış-*, *arabayı it-*, *pasta ye-*, *oku-*, *ağacı sula-* edimler sınıfında değerlendirilmektedir.

1.2.1.3.1.3. Erişmeler ya da Başarmalar

Bir bitiş noktası olan ve eylemin gerçekleşmesi anlık olan fiilleri ifade eder: *tanı-*, *fark et-*, *zirveye ulaş-* gibi. Bu fiillerde söz içerisindeki niyet, süreci öne çıkarmak değil, bir bitim noktasının gerçekleştiğini vurgulamaktır. “Gördüm diyebildiğim anda gördüm diyebilirim.” cümlesi görme eyleminin anlık olarak gerçekleştiğini anlatır (Vendler, 1957: 147). *at-*, *düş-*, *kır-*, *kalk-*, *uykudan uyan-...* vd. fiilleri anlık gerçekleşen fiillere örnek olarak verilebilir.

Vendler’e (1967: 103) göre “Artık yarışı kazanıyor.” cümlesinde gerçek bir kazanmadan söz edilemez; eylem henüz gerçekleşmemiştir. Eylem, yakın bir zamanda gerçekleşecektir. “Yarışı kazandı.” cümlesinde eylem anlıktır ve gerçekleşmiştir. Bu bir erişmedir.

1.2.1.3.1.4. Tamamlamalar

Bir bitiş noktası olan, artan ya da aşamalı durumları ifade eden fiillerdir. Bitiş noktasına ulaşılması gerekir, yoksa eylem tamamlanmış sayılmaz “koş-” eyleminin parçası ile bütünü aynı şeyi ifade eder. Bu eylemde benzer hareketler yapılır ve bir bitiş veya hedef noktası yoktur. Eylem yarıda kesilse de gerçekleşmiş sayılır. “Bir ev inşa et-, bir daire çiz-, bir mil koş-” fiillerinin gerçekleşmesi için eylemin tamamlanması gerekir. (Vendler 1957: 146). Burada Vendler’in “bir ev inşa et-” örneğinden “temel kazılması, zeminin tesviye edilmesi, topraktan yalıtılması, kalıp çakılması” gibi birbirine benzemeyen aşamaların söz konusu olduğunu anlıyoruz. Dolayısıyla “bir ev inşa et-” kendi içerisinde aşamalı durumları barındırır ve bu aşamaların tamamlanması gerekir; yoksa eylem gerçekleşmez.

Burada Mourelatos’un yaklaşımından da söz etmek gerekir. Mourelatos, Vendler’in sınıflandırmasını kabul etmekle birlikte Vendler’in tasnifinin dar kalmasının sebebinin fiil görünüşü olgusunu hesaba katmaması olduğunu söyler. Fiillerin bağlam içerisinde kılınış işaretleyicilerle anlamsal çok değerlilik ürettiğini, cümle unsurlarının etkileşim içerisinde olduğunu belirtir. Mourelatos, kılınış

kategorisini cümle düzeyinde ele almış; *state (durum)*, *punctual occurrences (anlık olaylar)*, *process (süreç)*, *development (gelişme)* terimlerini kullanarak farklı bir sınıflandırmaya gitmiştir (Mourelatos, 1978: 415, 423):

“Hava yasemin kokuyor. (durum)

Göz kırptı. (anlık olay)

Kar yağıyor. (süreç)

Güneş battı. (sonuç)”

1.2.1.3.2. Comrie’nin Fiil Sınıflandırması

Comrie (1976: 41), fiilleri *içkin* anlamlarına (inherent meaning) göre üç gruba ayırmıştır.

1.2.1.3.2.1. Anlık-Sürerlik

Sürerliğin (durative) karşısı *anlık* (punctuality) kavramıdır. *Anlık*, belirli bir süre devam etmeyen, en azından zaman içinde devam etmiyormuş gibi düşünülen bir durumun niteliğini ifade etmektedir. Bu noktada önemli olan, çok kısa süre dahi olsa anlık durumların hiçbir süresinin olmadığıdır. Bundan dolayı, tanımları gereği, anlık bir durumun doğal olarak iç yapısı da yoktur. Comrie bu noktada “anlık” ve “sürerli” kavramlarının bazı terim sistemlerinde sırasıyla “tamamlanmış” ve “sürerli” anlamlarında kullanıldığını, ancak kendisinin “anlık”ı “tamamlanmış” anlamında kullanmadığını ekler. Comrie, anlık fiillere sıklıkla verilen bir örnek olarak “öksür-” fiilindeki anlamsal farkı açıklar. Bir kere öksürmek eylemi anlık gerçekleşim (semelfactive), “bir dizi öksür-” ise tekrarlı harekettir (iterative). Sürerli fiil kavramında ise fiil, bir süreç içerisinde gerçekleşir (1976: 41, 42).

“öksür-” gibi fiillerin analizine itirazlar olmuştur. Yapılan itirazlar bu fiilin kısa da olsa bir süresinin olduğu şeklindedir. Gerçek zaman içerisinde öksürmeyi oluşturan sürenin belirtilmek istenmeyeceği kuvvetle muhtemeldir. “Can zirveye ulaştı.” cümlesinde Can’ın zirveye ulaşmadığı bir an var. Devamında diğer bir an var ki zirveye ulaşmıştır. İkisi arasında bir zamanın geçmesi söz konusu değildir. Can’ın dağcılık maceralarıyla ilgili bir film olsa ve bu film yavaş oynatılsa da söz konusu iki an arasındaki süre sıfır olacaktır. “Zirveye ulaş-” fiilinin bitmemişlik biçimleri tekrar eden anlamları içerecektir. “Askerler zaten zirveye ulaşıyor.” cümlesinde “zirveye ulaş-” eyleminin ayrı ayrı askerlerce bireysel tekrarı söz konusudur. Başka dillerde

anlık eylemlerin tekrarını içeren fiiller vardır. Bu tespit, anlık durumların ayrı bir fiil kategorisi olduğunu düşündürmektedir (1976: 41,42).

Kurguladığımız iki cümleye anlık ve sürerlik anlamında bakalım;

a) *Yorgun delikanlı erkenden öten horozun sesine uyandı.*

b) *Genç adam ayakkabılarını aradı.*

a’da kısa dahi olsa belirli bir süre içermeyen, anlık olarak gerçekleşen “uyan-” fiilinin iç yapısı yoktur. b’de “ara-“ fiilinin bir süre devam ettiği çıkarımı yapılır.

1.2.1.3.2.2. Erekli-Ereksiz

Erekli (telic) fiiller ve ereksiz (atelic) fiiller *süreli* durumları ifade etse de iç yapılarında önemli bir fark vardır. Ereklı fiillerde eylemin tamamlandığı bir *son nokta (terminal)* vardır. Bu noktaya ulaşmadan eylem tamamlanmış sayılmaz. Ereksiz fiillerde süreç sonsuza kadar uzatılabilir. İstenirse herhangi bir noktada durdurulabilir. Buna rağmen eylem gerçekleşmiş olur. “Can sandalye yapıyor.” cümlesinde “sonlu/ bitmişlik” ifadesi olan bir “sandalye yap-” durumu vardır. “sandalye yap-” ile tanımlanan durumun gerçekleşmesi için son noktaya ulaşılması gerekir. “Can şarkı söylüyor.” cümlesinde ise eylem bir noktada durdurulabilir; şarkı hâlâ tamamlanmamış olsa bile “şarkı söyle-” durumu doğrudur. “sandalye yap-” eyleminin içerisinde onun tabiatında, içkin olarak yer alan bir “son nokta” vardır. “şarkı söyle-” fiili ile tanımlanan durumun böyle bir son noktası yoktur. “Can şarkı söylüyor.”dan “şarkı söyledi” sonucuna ulaşırken “Can sandalye yapıyor.” cümlesinden “sandalye yaptı” sonucuna ulaşamazsınız. Birinde *henüz* şarkı söylemiş olsa da diğerinde *henüz* sandalye yapmamıştır. Dolayısıyla bir ereklı, başka bir ifadeyle *sonlu durum*, içerisinde tanımlanmış bir *son uç noktayı* barındırır. Burada bahsedilen ereklı ve ereksiz durumlardır. Dolayısıyla ereklı durumları ifade eden fiiller için ereklı, ereksiz durumları ifade eden fiiller için de ereksiz fiiller diyebiliriz. Durumlar aslında sadece fiillerle değil, fiilin bağlamıyla da (özne ve nesneyle birlikte) ifade edilir. Bu sebeple, “Can şarkı söylüyor.” ereksiz (sonsuz) bir durumu tanımlarken “Can beş şarkı söylüyor.” ereklı (sonlu) bir durumu tanımlar (1976: 44, 45).

Kurguladığımız iki cümleye ereklı ve ereksiz anlamında bakalım;

a) *Delikanlı atını dikkatlice eyerliyor.*

b) Ahmet sakın bir yerde kitap okuyor.

a ve b'deki fiillerin her ikisi de “sürerli”dir. İki fiilin iç yapılarında önemli bir fark söz konusudur. a'da yer alan fiilin gerçekleşmesi için “atı eyerleme”nin tamamlanması gerekir. Eyerleme durumu tamamlanmazsa eylem gerçekleşmemiş olur. Dolayısıyla son noktaya ulaşamaz. Bu durum, a'daki eylemin erekli olduğunu gösterir. Eylem içkin anlamında, bir bakıma, *verili* bir bilgi içerir. “Atı eyerleme” tamamlanmazsa “atı eyerledi” sonucuna ulaşamaz; b'de “okuma” eylemi tamamlanmasa bile “kitap okudu” sonucuna ulaşılır. Çünkü b'de parça, bütünü temsil edebilir niteliktedir. Bu da eylemin ereksiz olduğunu gösterir. a'da parça bütünü temsil etmez. Burada her aşama, birbirini tamamlar niteliktedir. Eyerin atın üstüne yerleştirilmesi ve bağlanmadan öylece bırakılması, atın eyerlendiğini doğrulamaz. Nihayetinde “oku-” eylemi, en azından teorik olarak, ucu açık, sonsuza uzanabilen bir doğruyken “eyerle-” eylemi ucu kapalı, sonlu bir doğrudur.

1.2.1.3.2.3. Durum-Devinimli Durum

Durumlar ve *devinimli durumlar* arasındaki fark açık ve anlaşılır görünmektedir. Başka diller arasında da bu farkla ilgili büyük ölçüde paralellik vardır. Durumlar (state) eylemin iç evrelerinde değişim veya devinim olmayan fiilleri ifade eder. Devinimli durumlarda (dynamic situation) ise eylemin iç aşamalarında değişim söz konusudur. “bil-” durumunda “Can'ın nerede yaşadığını bilmek” durumunun aşamaları aynıdır. Can'ın bilgisini doğrusal düşünürsek ve bu bilme durumu üzerinde herhangi bir yerden kesim yapsak yine aynı durumla karşılaşırız. Buna karşın, “koş-” eyleminde durum farklı görünmektedir. “Can koşuyor.” dediğimizde buradaki eylemin aşamaları birbiriyle eşdeğer olmayacaktır. Birbirini takip eden anlarda Can'ın bir ayağı yerdeyken diğer ayağı yerde olmayacak; yine benzer şekilde bir başka anda hiçbir ayağı yerde olmayacaktır. Bu sebeple “bil-” durumu değişiklik içermezken “koş-” durumu zorunlu olarak değişiklik içermektedir. Bu noktada bazı durumların değişiklik içerebileceğini de söylemek gerekir (1976: 48, 49). Örneğin ayakta dururken bir ayağınızı yerden kaldırabilirsiniz ya da ayakta dururken duvara yaslanabilirsiniz. Raftaki kitabın arada bir pozisyonunun değiştirmeniz de aynı durumu ifade etmektedir (1976: 49). Dolayısıyla devinimli durumlar *mutlak bir değişim* içerirken durumlar *değişim* içerebilir ya da içermez.

Durumlarda söz konusu durumu değiştirecek bir etki olmazsa durum devam eder. “ayakta dur- ve bil-” için de bu geçerlidir. Bir durumda kalmak için çaba gerektirmez. Devinimli durumlarda sürecin devamı yeni enerji girişine bağlıdır. Can, koşmak için çaba sarf etmezse devinim olmaz ve durur (1976: 49). Bu noktada Comrie’nin “Bir durumda kalmak çaba gerektirmez.” önermesi ve enerji kavramını sadece devinimli durumlar için geçerli sayması bazı itirazlar alabilir; çünkü ayakta kalmak da enerji gerektirir ya da sürecin uzaması bu enerjiyi daha fazla gerektirebilir. Yaşı ileri olan birinin ya da bir bebeğin ayakta kalması da çaba ve enerji gerektirebilir.

1.2.1.3.3. Smith’in Fiil Sınıflandırması

Smith, görünüşü ele aldığı *Parameter of Aspect* adlı eserinde *situation aspect*, durum görünüşü olarak çevrilen başlıkta kılınıştan söz etmektedir. Bu başlıkta *situation types* olarak adlandırdığı hal türlerini beş gruba ayırmaktadır. Aslında bu grubun dördü daha önce Vendler’in *states (durumlar)*, *activities (faaliyetler, işler)*, *accomplishments (tamamlamalar)*, *achievements (başarmalar, erişmeler)* tasnifleridir. Smith bu tasnifi bir adım daha öteye götürerek *semelfactive (tek kerelikler, anlıklar)* terimini eklemiştir (1997: 125). Bacanlı *semelfactives* terimini tek kerelikler ifadesiyle tanımlamaktadır (2014: 57). *Semelfactives* fiilleri anlık edimlerdir; hareketli, sonsuz ve keyfidir.

1.2.1.3.3.1. Smith’in Sınıflandırmasında Durumların Özellikleri

Smith’in tasnifinde durumlar, devinim göstermez. Durağandır ve sürerlidir. Aşılması gereken kritik sınır yoktur. Basit zamana işaret eden belirteçlerle kullanılabilir; ancak dolaylı süre bildiren belirteçlerle kullanılamaz (1997: 19).

1.2.1.3.3.2. Smith’in Sınıflandırmasında Olayların Özellikleri

Smith hâl türleri iki ana gruba ayırmıştır. İkinci ana grup olaylardır. Durumlar durağan özellik göstermektedir. Olaylar devinimlidir. Smith; olayları *erekli, ereksiz, anlık, sürerli* ölçütlerine göre dört gruba ayırmıştır: *anlık edim, edim, erişme, tamamlama* (1997: 35).

a. Durağanlık (Durumlar) ya da Devinimlilik (Olaylar)

Durumlar durağandır (*bil-, mutlu ol-...*), olaylar devinimlidir (*ye-, koş-, yüz-...*). Olayın gerçekteşme, olma, meydana gelme özelliği vardır (Smith, 1997: 20, 35).

b. Erekli ya da Ereksiz

Erekli fiiller, hedefli eylemlerdir. Sonuçta bir hedef vardır. Hedefe ulaşıldığında fiil tabanının belirttiği eylem tamamlanmış olur. Eylemde keyfi olarak sonuca ulaşılmazsa olay tamamlanmamış olur. Dolayısıyla keyfilik söz konusudur (Smith, 1997: 19). Smith'in teorisi örneklendirilerek şöyle yorumlanabilir;

“okula yürü-” eylemi durdurulursa hedefe ulaşılmamış, eylem tamamlanmamış olur. Smith, eylemleri genelde sözcük öbeği olarak almayı tercih eder. Ereksizler fiillerde ulaşılması zaruri olan bir son uç nokta olmadığı için eylem durdurulsa da gerçekleşmiş varsayılır. Dolayısıyla burada “süreç” vurgulanmış olur. Fiil kendi içinde, o süreç içerisinde gerçekleşmiş olur. “yüz-” eyleminde, eylem iki saniye sonra durdurulsa da yüzülmüş olur. Burada beklenen bir sonuç çıktısı yoktur, Keyfilik vardır. Beklenen sadece ve sadece eylemin sürecidir, görünüşüdür. Bu eylem sözlüksel olmaktan çıkartılıp “kıyıya yüz-” şeklinde erekli hâle getirildiğinde süreç değil, son uç nokta vurgulanmış olur. Dolayısıyla kılınışı da değişmiş olur. Eylem durdurulduğunda yüzme gerçekleşmiş olsa da kıyıya yüzme gerçekleşmemiş olacaktır.

c. Sürerli ya da Anlık

Smith'in sınıflandırmasında hâl kavramı *erekli* de olsa *ereksiz* de olsa *sürerli* veya *anlık* olarak ele alınır. Sürerliler bir süreç yansıtırken anlıklar noktasaldır. Anlık kavramını burada *varsayım* olarak almak daha doğru olabilir. Anlıksal net olmayan, tartışmalı bir kavramdır; çünkü algısal, gözlemsel olarak kısa da olsa bir “süre” içerebilir (Smith, 1997:19, 20).

1.2.1.3.3. Smith'te Olayların Alt Sınıfları

a. Edimler

Smith, edimleri süreç içeren zihinsel ya da fiziksel aktiviteler olarak ifade eder. Zamansal özellikleri *devinimli*, *sürerli* ve *ereksiz* olmalarıdır. Ereksiz olduklarından bir hedef söz konusu değildir ve keyfiyet içerirler. Devam eder veya dururlar. *ye-*, *koş-*, *yürü-*, *yüz-...* *yürü-* fiili sözlüksel olarak edim ifade eder, ereksizdir; ancak *çarşıya yürü-* şeklinde söz içerisinde kullanıldığında kılınışı belirleyici almış olacak ve fiil artık “erekli” ve “tamamlama” grubuna dâhil olacaktır. (Smith, 1997: 23).

b. Tamamlamalar

Smith, sınıflandırmasında özellikle fiil öbeği kullanmaktadır. Bazı tasniflerinde kılınış belirleyicileri kullanması, bir bakıma, sözlüksellikten çıkıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Tamamlamalar, sonlu olaylardır ve doğal bir son noktaya sahiptir. Smith, tamamlama cümlelerinde sayılabilir nesne içeren bir fiil öbeği bulunması gerektiğini söyler. Nesne nicelik özelliğini bu öbeğe sağlıyorsa olay / fiil *iki elma ye-, on metre yüz-* veya *bir köprü inşa et-* cümlelerinde olduğu gibi sonludur (Smith, 1997: 29).

“yüz-” eylemi edim bildirir, süreç içerir ve devinimlidir. Erek yoktur. Bu eylemde zamansal sınırlama olmadığı sürece eylem devam eder. Tamamlanma söz konusu değildir. “kıyıya yüz-” sözcük öbeğinde ise erek vardır. Bir *hedefle sınırlama* söz konudur. Bu erek tamamlandığında önceki duruma göre bir *değişim* ortaya çıkacaktır. *yürü-* ve *eve yürü-* örnekleri de tamamlamayı örnekler.

koş-, iç-, acı-, bekle- fiilleri yalın kullanıldıklarında ereksiz, sürerli edim bildirirken “ okula koş-, bir tas iç-, iki saat acı-, yarım saat bekle-” biçiminde kılınış belirleyicilerle kullanıldığında edimden *tamamlamalar* grubuna geçmiş olurlar.

c. Anlık Edimler

Anlık edimler devinimli olaylar/ fiiller olsalar da erekli değildirler. Anlık ve ereksizdirler. Bir hedef ifadesi içermezler.

Anlık edimler, sadece bir “ortaya çıkma”dan ibaret olan en basit olay türüdür. Tipik olarak, *kapıyı çal-, hıçkır-, kanat çırp-* vb. fiiller anlık edimler sınıfına girer (Smith 1997: 29).

Yukarıdaki fiiller tek aşama içerir. Olayda / fiilde tek aşama değil, tekrarlayan aşamalar öne çıkmaktaysa bu durumda fiil (*çoklu*) *edimler* (multiple-event activities) sınıfına dâhil edilecektir. “Kapıyı çal-, hıçkır-, kaşı-, eş-, biriktir-...” gibi fiiller tekrar devinimi içerdiklerinden “çoklu edim” sınıfına dâhil edilebilir.

d. Erişmeler

Erişmeler, bir durum değişikliğine yol açan anlık olayları ifade eder. Hâl türlerinde *devinimli* ve *erekli* olaylardır; fakat *sürerli* değil, *anlıktır*. “Radyoyu kapat-, okuldan ayrıl-, zirveye ulaş-, amcasını tanı-” gibi fiiller erişmeler sınıfına dâhildir.

Ön veya son sınır aşamaları olayla ilişkilendirilebilir; ancak bunlar eylemin bir parçası olarak kabul edilmez. Bir erişmenin zamansal görünümü tek bir aşamadan, bir durum değişikliğinden oluşur. Birçok erişme ön aşamalara izin verir ya da bir ön aşama gerektirir. Bir yarışmada “yarışı kazan-” fiili, “koş-” fiilini gerektirebilir. “Zirveye ulaş-” fiilinin gerçekleşmesi için “tırman-” fiili gerekebilir (Smith 1997: 30). Kılınış belirleyicilerle kullanılan “zirveye ulaş-, yarış kazan-” fiilleri erişme sınıfındadır; ancak “tırman- ve koş-” fiilleri edim sınıfındadır.

1.2.1.3.3. Johanson’un Fiil Sınıflandırması

Türkçede kılınış kategorisiyle ilgili ilk çalışma Johanson’a aittir. Johanson, “*Aspekt im Türkischen*” (1971)¹⁴ adlı eserinde görünüş kategorisini ele almıştır; ancak bu eserde kılınış kategorisine de değinmiştir. Johanson “kılınış” kavramını “eylemlerin iç zaman yapıları” olarak açıklamıştır (Johanson: 2000: 58).

Johanson kılınışı üç gruba ayırmıştır.

1.2.1.3.3.1. Ön Sınırı Vurgulayanlar

Ön sınırı vurgulayan fiiller (initialtransformative) “ÖS+” ifadesi Uğurlu’nun Johanson’dan çevirdiği adlandırmadır (Karadoğan, 2009: 10). Karadoğan da (2009: 18) *Türkiye Türkçesinde Kılınış* adlı çalışmasında bu terimi kullanmıştır. Bacanlı’nın *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller* adlı çalışmasında önerdiği terim ise “başlangıç dönüşümlü fiiller”dir (2014: 42). Aydemir (2010: 25) ise yine *initialtransformative* teriminin karşılığı olarak *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi* adlı çalışmasında *başlangıç sınırlı* terimini; Aslan Demir (2013: 85), *Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art-Fiiller* adlı çalışmasında *ön dönüşümlü* terimini kullanmıştır. Dolayısıyla *ön sınırı vurgulayan fiiller* terimi ile aynı anlama gelecek şekilde *başlangıç dönüşümlü*, *başlangıç sınırlı*, *ön dönüşümlü* terimlerinin kullanıldığını görüyoruz.

Ön sınırı vurgulayan fiillerde kritik sınır, eylemin başlangıç sınırıdır ve hareket için bu sınırın aşılması gerekir. Bu aşılın sınır aslında eylemin ya da olayın hareketli kabul edilen birinci aşamasıdır. Bu kritik sınır aşıldıysa ikinci aşamaya geçilir ve durağan kabul edilen *sürek* (curcus) başlar. İkinci aşama birinci aşamanın doğal sonucudur (Johanson, 2016: 185). Burada, dikkat edilirse “duruma giriş”

¹⁴ Bu eser Nurettin Demir tarafından “*Türkçede Görünüş*” (2016) adıyla Türkçeye kazandırılmıştır.

denilen birinci aşama ve “durumu devam ettirme” denilen ikinci aşama aslında “iki olayı / eylem zamanını” anlatır. Bir başka ifadeyle bir fiil içerisinde iki eylem vardır. Ön sınırı vurgulayan fiillerde eylem bitse de söz konusu eylemin etkilerinin devam ettiği söylenebilir. Örneğin *saklan-* fiilinde “saklanma durumuna giriş” tamamlansa da “saklanma”nın “etkisi” bir süre daha devam etmektedir. Bu devam eden etki eylemin ikinci aşamasıdır. Johanson bu aşamayı “sonsuz ve durağan” şeklinde tanımlamıştır. En azından bu aşamanın teorik olarak *sonsuz* olduğu söylenebilir. Ön sınırı vurgulayan fiiller “-mAyA başla-” yapısıyla kullanıldığında anlam bozulmaz ve Johanson’un (2016: 185) formülündeki “x”in yerine geçebilir:

“Saat 1’de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.

x-di, demek ki şimdi x-iyor.” (Johanson, 2016: 185)

Kurguladığımız örnekleri formülde yerine koyalım:

- a) *Sabahtan akşama dek top oynadığı için saatlerce uyudu.*
- b) *Uzun yol yürümekten ayakları çok ağrıyordu.*
- c) *Ayak parmağı çarpmanın etkisiyle hâlâ acıyordu.*
- d) *Banklar ıslak olduğundan ayakta durdu.*
- e) *Yarım saattir aşağıda bekliyordu.*
- f) *Afacan çok koştuğu için terlemişti.*

(a)’daki *uyu-* fiilini formüllerde yerine koyarsak “Saat 1’de uyudu ve on dakika sonra hâlâ uyuyordu.” veya “Uyudu, demek ki şimdi uyuyor.” cümlelerini elde etmiş oluruz ve anlamlarında bir bozulma söz konusu olmaz.

(b)’deki *ağrı-* fiilini formülde yerine koyarsak “Saat birde ağrıdı ve on dakika sonra hâlâ ağrıyordu.” veya “Ağrıdı, demek ki şimdi ağrıyor.” cümlelerinde anlamsal bir bozulma olmadığını görebiliriz.

(c)’deki *acı-* fiilini formülde yerine koyarsak “Saat birde acıdı ve on dakika sonra hâlâ acıyordu.” veya “Acıdı, demek ki şimdi acıyor.” cümlelerinde anlamsal bir bozulma olmadığını görebiliriz.

(d)'deki *ayakta dur-* fiilini formülde yerine koyarsak “Saat birde ayakta durdu ve on dakika sonra hâlâ ayakta duruyordu.” veya “Ayakta durdu, demek ki şimdi ayakta duruyor.” cümlelerinde anlamsal bir bozulma söz konusu olmaz.

(e)'deki *bekle-* fiilini formülde yerine koyarsak “Saat birde bekledi ve on dakika sonra hâlâ bekliyordu.” veya “Bekledi, demek ki şimdi bekliyor.” cümlelerinde anlamsal bir bozulma olmadığı söylenebilir.

(f)'deki *terle-* fiilini formülde yerine koyarsak “Saat birde terledi ve on dakika sonra hâlâ terliyordu.” veya “Terledi, demek ki şimdi terliyor.” cümlelerinde anlamsal bir bozulma olmadığı söylenebilir.

Yukarıdaki örneklerde geçen *acı-* fiilini yorumlayalım:

Fiilin ilk aşaması acıma duruma girişi ifade ederken ikinci aşama “durumu devam ettirme” aşaması, yani *sürek* aşamasıdır. Johanson, bu *sürek* aşamasını *sonsuz* ve *durağan* olarak tanımlamaktadır. Tıbben (anatomi ve algolojide) *acı-*, *ağrı-* fiillerindeki *sürek* sonsuza kadar devam etmez.

“Ağrı, duyuşsal/ ayırt edici bir uyarıdır ve organizmanın tehlikeden korunma, iyileşme vb. için gerekli eylemleri teşvik edebilmektedir. (...) Öğrenilen ağrı deneyimleri, gelecekteki ağrı deneyimlerinin algılanmasını da etkileyebilmektedir. Ağrı yolları bilişsel, duyuşsal ve davranışsal etkileri olan kompleks bir duyuşsal sistemi temsil eder.” (Bilsel, Durusoy ve Mutuş, 2023: 290).

Bir hastanın hasarlı dokusu tamir olsa bile bazı durumlarda ağrı unutulmaz olmakta, bir başka ifadeyle kronik hâle gelmektedir (Uludağ, 2005: 10). Uzun süre ağrı çeken hastalarda ağrı geçse dahi bir müddet (aylar, yıllar sürebilir) daha bu ağrının beyindeki izi devam edebileceğinden, kişi, ağrının etkilerini hissedebilmektedir. Dolayısıyla Johanson’un *sonsuz* ve *durağan* diye tanımladığı bu *sürek* aşaması *ağrı-* fiilindeki gibi bu tip fiillerde, en azından, “teorik olarak sonsuz” ya da “belirli bir süre” devam edebilir.

1.2.1.3.3.2. Son Sınırı Vurgulayanlar

Ön sınırı vurgulayanlarda *süreç* ön planda iken son sınırı vurgulayan “SS+” (finaltransformative) fiillerde *süreç* ya da *sürek* ön planda değildir. Olay zamanı ön sınırı vurgulayanların aksine tektir. Bu fiiller kritik sınıra sahip *sonlu* (telic) fiillerdir; yani eylemin gerçekleşme şeklindeki kritik nokta son sınırdır. Bu fiiller gelişerek son sınırına ya da bitişe ulaşmadıkça gerçekleşmiş sayılmaz (Karadoğan, 2009: 10; Aydemir, 2010: 24-25; Uğurlu, 2003: 128). Bu kategori *anlık olan* ve *anlık*

olmayanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Anlık olanlar *atla-*, *başla-*, *patla-*...; anlık olmayanlar *gel-*, *inşa et-*, *evlen-*... İncelenen fiil,

“*x-di mi?*”

“*Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*” formülüne uymazsa, yani bu formülü olumsuzlarsa son sınırı vurgulamış olur (Johanson, 2016: 168).

SS+’lerde olayın ya da eylemin gerçekleşmesi ve tamamlanması zamansal olarak *aynı noktada* yer alır. Bu tamamlanma aşaması bazen *evlen-*, *gel-*, *inşa et-*, *bul-* fiillerindeki gibi gelişen bir süreç olabilir ya da tamamlanma aşaması *atla-*, *başla-*, *al-*, *öl-* fiillerindeki gibi *ani* de olabilir. Bu gerçekleşme ve tamamlanma, ister aniden olsun ister bir süreç sonunda olsun kritik nokta aşılmalıdır. Bu aşılmazsa eylem gerçekleşmiş sayılmaz. *Sandalyeden kalkar gibi yapmak*, *kalk-* eyleminin gerçekleşmesi için yeterli değildir. Bir kişiyi uyandırmaya çalışmak süreç gibi görünse de o kişi uyandığı an eylem gerçekleşmiş sayılır. Uykusu derin olan bir kişi için uyandırma gerçekleşmediyse “uyandırdım” diyemeyiz; eylem gelişme sürecinde kalmış olur; yani kritik noktaya ulaşılmamış olur. “Uyandırdım” biçimini kullansak bile ardından “uyanmadı” biçimiyle olayın gelişme sürecinde kaldığını belirtmiş oluruz. Johanson’un formülünde x yerine fiili koyduğumuzda anlam bozuluyorsa o fiil, SS+ fiildir:

“*Buldu mu?*”

*¹⁵*Evet, buldu ve de hâlâ buluyor.*” formülünde *bul-* fiilini yerleştirdiğimizde *kabul edilemez* bir cümle (Turan, 2018: 194) ortaya çıkmaktadır; o halde *bul-* fiili “son sınırı vurgulayan” bir fiildir. Bir başka ifadeyle “bitiş dönüşümlü” fiildir (Bacanlı, 2014: 42-43).

a) *Hava soğuk olduğu için pencereyi kapattı.*

b) *Uzun uğraştan sonra ekmek yaptı.*

c) *Üç kardeş bir dilim pastayı paylaştılar.*

d) *Yıllardır görmediği arkadaşıyla otobüste karşılaştı.*

¹⁵ Kabul edilemez cümleyle ilgili olarak Boz’un, makalesindeki önerilerine bakılabilir: *dilbilgisel-anlamli, dilbilgisel-anlamsiz, dilbilgisidışı-anlamsiz, dilbilgisi dışı-anlamli*. Boz, Erdoğan (2020). “Dilbilgisel ve Dilbilgisi Dışı Kavramları Üzerine”. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 1-11.

e) *Kapıdan giren kadını eski öğretmenine benzetince birden ayağa kalktı.*

Yukarıda kurguladığımız cümlelerdeki fiilleri Johanson'un formülünde yerine koyduğumuzda formülün olumsuzlandığını (*kabul edilemez cümle ortaya koyduğunu*) görmekteyiz:

a) *Kapattı mı?*

**Evet, kapattı ve de hâlâ kapatıyor.*

b) *Ekmek yaptı mı?*

**Evet, yaptı ve de hâlâ yapıyor.*

c) *Paylaştılar mı?*

**Evet, paylaştılar ve de hâlâ paylaşıyorlar.*

d) *Karşılaştı mı?*

**Evet, karşılaştı ve de hâlâ karşılaşıyor.*

e) *Ayağa kalktı mı?*

**Evet, ayağa kalktı ve de hâlâ ayağa kalkıyor.*

Örneklerdeki fiiller *kabul edilemez cümle* oluşturduğu için son sınırı vurgulamıştır. Bu tip fiiller sonuçsallık bildirdiği için Karadoğan “x-di mi evet x-di ve hâlâ x-(i)k” formülünü önermektedir (Karadoğan, 2009:14). Önerisinin *öldü, ölü; uyandı, uyanık; kalktı, kalkık; evlendi, evli; hastalandı, hasta; kırıldı, kırık; geldi, atladı* vb. örneklerde büyük oranda tutarlı olduğunu söyleyebiliriz.

1.2.1.3.3.3. Sınır Vurgulamayan Fiiller

Sınır vurgulamayan (nontransformative) SV- fiillerde “sürekle” ön plandadır. Olayın ya da eylemin gerçekleşmiş olması için kritik bir nokta ya da ön sınır, son sınır söz konusu değildir (Johanson, 1971: 46’dan Uğurlu, 2003: 128; Karadoğan, 2009: 15; Aydemir, 2010: 25). Olay zamanı tektir. Bu tip fiillerde “sürekle” dikkati çeker. Bunun yanında fiilin kendi içerisindeki aşamaları da olabilir. Fiilin gelişme sürecinden sonra kritik noktanın aşılması söz konusu değildir. Bu ayırt edici özelliklerin dışında “SV-” fiiller hareketli ya da durağan olabilir. Örneğin *düşün-* fiili sınır vurgulamaz ve gözlemsel olarak durağandır; ama kendi içerisinde bir devinimden söz edilebilir. *İste-* fiili sınır vurgulamaz. Bir şeyi istemenin

gerçekleşmesi için aşılması gereken kritik bir nokta yoktur. Bir şey bir süreç içerisinde istenir. İsteme durumu içerisinde kalınabilir. *Bir bardak su istemek, bir ayakkabı, çanta istemek, bir ev istemek, araba istemek, (...-i) yönetmek istemek* gibi fiillerde bu süreç değişebilmekte; fakat süreklilik kavramı öne çıkmaktadır. Bu grupta olay başlar, devam eder. Olayın tamamlanması kavramı bu fiillerde biraz farklı görünmektedir. “yık-” fiilini yorumlayalım:

Bulaşık yıkamaya başlayıp iki tabak yıkayıp kalan tabakları yıkamasanız bile yıkama eylemi (olayı) tüm bulaşıklar için tamamlanmasa bile bir veya iki tabak yıkama eylemi için gerçekleşmiş sayılır. Bu yıkama eylemi bir tabak için dahi olsa içerisindeki “aşamalar” ve “süreklilik” öne çıkmış, dolayısıyla eylem gerçekleşmiş olur. Eylem *yık-* fiili ile adlandırılmış olur. Bu fiillerde sınır vurgulama gibi bir işlev olmadığından eylemin tamamlanma sınırı yoktur da diyebiliriz. Bir yudum su içilse de bir bardak su içilse de eylem ortaya çıkmıştır. Johanson’ un bu fiillerin tespiti için geliştirdiği dilsel formül,

“*x’di mi?*”

Evet, x’di ve hâlâ x’iyor.” (Johanson, 1971:198’den akt. Demir, 2016:168).

oyna- fiiline bakalım:

“*Oynadı mı?*”

Evet, oynadı ve hâlâ oynuyor.” Buradaki dilsel formülde *x*’in yerine geçen fiil, *kabul edilebilir* bir cümle ortaya koyuyorsa bir başka ifadeyle formülü olumluyorsa fiil sınır vurgulamaz. Kurguladığımız başka örnekler üzerinde gösterelim:

a) *Can, kar yağabilir diye seviniyordu.*

b) *Uzun zamandır fiyatını takip ettiği ayakkabıyı çok istiyordu.*

c) *Üç kardeş birer kaşık tatlı yedikten sonra sularını yudumladılar.*

d) *Yıllardır girilmeyen depodaki kitaplığı fareler kemirmiş.*

a) *Sevindi mi?*

Evet, sevindi ve hâlâ seviniyor.

b) *İstedi mi?*

Evet, istedi ve hâlâ istiyor.

c) Yudumladı mı?

Evet, yudumladı ve hâlâ yudumluyor.

d) Kemirdi mi?

Evet, kemirdi ve hâlâ kemiriyor.

Karadoğan, Johanson'un geliştirdiği dilsel formülü üslup bakımından yetersiz görmüş ve dilsel formülün “*x-di mi? / x-meye başladı mı?*” “*Evet, x-meye başladı ve hâlâ x-iyor.*” şeklinde düzenlenmesinin Türkçeye daha uygun olacağını belirtmiştir (Karadoğan, 2009: 17). “*oyna-*, *söyle-*” fiillerini *x*’in yerine koyalım:

Oynadı mı? / oynamaya başladı mı? Evet, oynamaya başladı ve hâlâ oynuyor.

Söyledi mi? / söylemeye başladı mı? Evet, söylemeye başladı ve hâlâ söylüyor.

Sınır vurgulamayan fiilleri belirlemek için Dowty’nin (1979:56) tespitinin de uygun düştüğü söylenebilir. Sonsuz olaylar, son noktası kapalı olan zaman belirteçleriyle kullanıldığında “uyumsuzluk” ortaya çıkmaktadır. Sonsuz olaylar ucu açık ya da sürekliliği bildiren belirteçlerle kullanıldığında “uyumlu” olmaktadır. O hâlde SV-’ler “*x içinde*” formülünde uyumsuzken “*x boyunca*” formülünde uyumlu olacaktır:

a) Can bir saat boyunca yürüdü.

*b)*Can bir saat içinde yürüdü.*

Dowty’nin yukarıdaki dilsel formülünü, çalışmamızdaki gramer-sözlüklerden seçtiğimiz SV-’ler üzerinde uyguladığımızda (a)’da *yürü-* fiilinin ucu açık olan zaman belirteciyle uyumlu olduğu; (b)’de ise aynı fiilin son noktası kapalı olan zaman belirteciyle uyumsuz olduğu görülmektedir. Başka bir fiile bakalım:

a) Müşteri, yemeğini bir saat boyunca yedi.

b) Müşteri, yemeğini bir saatte (içinde) yedi.

Yukarıda Dowty’nin dilsel formülünde (a)’daki fiil, ucu açık olan, süreç bildiren zaman belirteciyle tam olarak uyumludur. (b)’de de aynı fiil, son noktası kapalı olan zaman belirteciyle uyumlu gibi görünmektedir. Bu durumda “Formül geçersiz olabilir mi?” sorusu sorulabilir; ancak (b)’de yemeğin bir saatte yendiği,

bittiği düşünülecek olursa “ye-” fiili zaman belirteci sebebiyle kılınış değiştirdiği ve son sınırı vurguladığından formül geçerli olacaktır. Zaten (b)’deki “ye-” fiili, anlam alanı dışına çıkmış ve “bit-” anlamını kazanmıştır. Bu cümlenin kuruluşundaki *niyet*, yemeği yeme eyleminden öte, yemeğin bitirildiğini haber vermektir, diyebiliriz. Bu durumda *sonsuz* bir olay (burada *ye-* fiili), son noktası kapalı olan zaman belirteciyle *uyumsuz* olmaktadır. (b) cümlesinde *sonsuz olay*, kılınış değiştirmiş, son sınırı vurgulamış ya da son sınırı vurgulayan bir fiilin anlam alanına geçmiştir.

“Sınır vurgulamayan fiiller, ayrıca ‘bir anda’ (punktualität), ‘uzun sürede’ (dauer), ‘bir seferde’ (einmaligkeit), ‘yineleme’ (wiederholung), ‘sık sık yapılma’ (habitualität), ‘oluşmaya başlama’ (ingressivität), ‘bir sonuca yol açma’ gibi özellikler de gösterebilir (Korkmaz, 2009: 534).”

İKİNCİ BÖLÜM

MEMLÛK KIPÇAK SAHASINDA YAZILMIŞ SÖZLÜK-GRAMERLERDEKİ FİİLLERİN KILINIŞ UYGULAMASI

2.1. Memlûk Kıpçak Sahasında Yazılmış Sözlük-Gramerlerdeki Fiillerin Kılınış Kategorilerinin İşaretlenmesi

Aşağıdaki tabloda Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerde geçen fiiller, kılınış yönünden ÖS+, SS+, SV- kategorilerinden hangisine dâhil olduğu Johanson'un kılınış ölçütleri esas alınarak "X" ile işaretlenmiştir. İncelenen eserlerde geçen fiillerin kılınış türleri Johanson'un dilsel formülüne göre değerlendirilirken fiillerin karşılığı Türkiye Türkçesinden hareketle verilmiştir.

Tablo 1. Memlûk Kıpçak Sahasında Yazılmış Sözlük-Gramerlerdeki Fiillerin Kılınış Kategorilerinin İşaretlenmesi

	ÖS+						SS+						SV-					
	B M	D M	K İ	K K	T A	T Z	B M	D M	K İ	K K	T A	T Z	B M	D M	K İ	K K	T A	T Z
aç- Açmak (BM, Kİ, TA, TZ)							X		X		X	X						
aç- Acıkmak (KK)				X														
aç- (III) Perişan olmak (KK)																X		
açı- Bacakların arası sıcaktan kızararak yanmak (TZ)				X														
açık- Acıkmak (TZ)						X												
açıl- Açılmak, açık duruma gelmek (BM , Kİ)							X		X									
açın- Acı						X												

duymak, acınmak (TZ)																		
açıt- Acı vermek (TZ)						X												
açtur- Açtırmak (Kİ)								X										
ada- Ad vermek, unvan vermek, lâkap takmak (TZ)											X							
adan- Ad verilmek, lâkap takılmak (Kİ, TZ)								X			X							
ağ- Yükselmek, yukarı çıkma (Kİ, Kİ)											X			X				
ağar- 1. Yaşlanmak,s aç sakal ağarmak (Kİ, TZ)														X				X
ağar- 2. Ağarmak, beyazlamak (Kİ, TZ)														X				X
ağart- Ağartmak, beyazlatmak , rengini soldurmak (TZ)											X							
ağın- Yükselmek, yukarı çıkma (Kİ, TA)														X			X	
ağır- (I) (eşek) Anırmak (Kİ)														X				
ağır- (II) Ağırma, acıma	X																	

(BM)																			
ağırla- Ağırlamak, ikram etmek (Kİ, KK, TA)																X	X	X	
ağla- (I) Ağlamak (Kİ, KK, TA)																X	X	X	
ağla- (II) Anlamak (KK)				X															
ağna- Yere yatıp debelenmek (Kİ, TA)																X			X
ağrı- Ağrımak, acımak (Kİ)			X																
ağrıt- Ağrıtmak (Kİ)			X																
ağrıttır- Ağrıttırmak, ağrı çekmesini sağlamak (Kİ)			X																
ağ- Yağma için akın yapmak (Kİ)																X			
ahtur- Döndürmek, çevirmek, baş aşağı getirmek (BM)												X							
aķ- Akmak (Kİ, TZ)																X			X
aķar- Aķarmak, beyazlamak (KK)									X										
aķış- Bir yöne doğru birçok kimsenin koşması (Kİ)																X			
akrın- Acele etmek (KK)																	X		

aksa- Aksamak (BM, Kİ,)							X		X								
aşur- Aksırmak, hapşırmak (BM , Kİ, TA)							X		X		X						
ahtar- Aktarmak, döndürmek, baş aşağı getirmek (Kİ, KK, TZ)									X	X		X					
ahtaran- Aktarılmak (TZ)												X					
al- 1. Almak (BM, DM, Kİ, KK, TA, TZ)							X	X	X	X	X	X					
al- 2. Tutmak (TA)					X												
ala- Değiştirmek (TZ)												X					
alağ- Fikirleri ayrılmak (Kİ)														X			
alda- Aldatmak, kandırmak (Kİ,TA, TZ)														X		X	X
aldan- Aldanmak, kandırılmak (Kİ, TZ)														X			X
algıg- Aşağılamak (TA)																X	
algışla- Hayır dua etmek (DM)													X				
alın- Alınmak (Kİ, KK)														X	X		
altuz- Aldırmak, kaptırmak									X								

(Kİ)																		
alukla- Palanı düzeltmek, hazırlamak (Kİ)															X			
amıt- Eğilmek (TZ)											X							
amrak bol- Âşık olmak (TA)																		
añ- Anmak, hatırlamak, zikretmek (Kİ, TA)															X		X	
andur- Andırmak, hatırlatmak (TA)																	X	
añla- Anlamak (BM, Kİ)	X		X															
anlıkla- Hazırlamak (Kİ)															X			
antat- Üzülmek, kederlenmek (Kİ)															X			
ant iç- Yemin etmek (TZ)											X							
ant iş- Yemin etmek (DM, Kİ, KK)								X	X	X								
anuklan- Hazırlanmak (TA)																	X	
aptallan- Aptallanmak (TZ)																		X
ar- Yormak (BM, Kİ, TA, TZ)						X			X		X	X						
arı bak-, -e doğru bakmak (TZ)					X													
arıkla-																		X

Zayıflamak (TZ)																		
arın- Temizlenme k (Kİ)															X			
arıt- 1. Temizlemek (BM, Kİ, TZ)											X			X			X	
arıt- 2. Kabuğunu soymak (TZ)										X								
arkalaş kıl- Yardım etmek (TA)																	X	
arkun- Acele etmek (KK)															X			
arlan- Kasılmak (TZ)					X													
art- Çoğalmak (BM, Kİ)											X			X				
art- Çoğalmak (KK)															X			
artat- Bozdurmak, azdırmak (TZ)										X								
artır- Artırmak, çoğaltmak (TZ)																	X	
artur- Artırmak, çoğaltmak (BM, TA)											X					X		
aru- Temizlemek , temiz olmak (TZ)																		X
arukla- Zayıflamak (Kİ)								X										
as- Asmak (KK, TA)									X	X								
aş- Asmak (Kİ)								X										

aşıl- Asılmak (BM)							X											
asra- Isırmak, dişlemek (TZ)												X						
aşşı eyle- Kazanmak (BM)							X											
aşşıla- Kâr etmek, kazanç sağlamak (TZ)												X						
aş- (I) Aşmak, geçmek (TZ)												X						
aş- (II) Açmak, açık duruma getirmek (DM, Kİ, KK)								X	X	X								
aşa- Yemek yemek (TA)																	X	
aşık- (I) Acele etmek (TZ)																		X
aşıktır- Acele ettirmek (KK)															X			
aşıt- Aldatmak, kandırmak (TZ)												X						
aşıt- Yemek yedirmek (TZ)																		X
aşla- Ok kırıldığında eklemek (Kİ)									X									
aştık- İvmek, acele ettirmek (TZ)																		X
at- 1. Atmak, fırlatmak									X	X		X						

(Kİ, KK, TZ)																		
at- 2. Bırakmak, salmak (KK)									X									
ağ- Atmak, fırlatmak (TA)										X								
ata- Ad vermek, unvan vermek, lâkap takmak (TZ)											X							
atan- Ad verilmek, lâkap takılmak (TZ)											X							
atıl- Kakiştirmek (TZ)											X							
atlan- At binmek, at sürmek (Kİ)														X				
avla- Avlamak (BM, Kİ, TA, TZ)						X		X		X	X							
avna- Yere yatıp debelenmek (TZ)																	X	
avrun- Ağrılanmak, sancılanmak (TZ)											X							
avulan- Zehirlenmek (TZ)											X							
avun- 1. Bir şeyle meşgul olmak (Kİ)														X				
avun- 2. Ağlamaktan vazgeçmek (çocuk) (Kİ)														X				
avundur- Çocuk avutmak,														X				

ağlamaktan vazgeçirmek (TZ)																		
avur- (I) Ağır olmak (TZ)											X							
avur- (II) Ağırımak, acımak (TZ)						X												
avurla- (I) Ağırlamak, hürmet etmek, ikram etmek (TZ)																		X
avurla- (II) Çalmak (TZ)											X							
avut- Ağlamaktan vazgeçirmek (çocuk için) (Kİ)														X				
aya- (II) Saymak, hürmet etmek (TZ)																		X
ayaş- Ellerini birbirine vurmak (BM)												X						
ayar- Ayartmak, teşvik etmek (TZ)											X							
aydınla- Aydınlatma k (TZ)						X												
ayıklan- Sarhoşlukta n ayılmak (BM)							X											
ayıklan- Sarhoşlukta n ayılmak (TZ)											X							
ayıl- Sarhoşlukta n ayılmak (TZ)											X							
ayır-							X				X							

Ayırmak (BM, TZ)																		
ayırıl- Ayrılmak (BM, Kİ, TZ)							X		X			X						
ayıt- Söylemek, demek (TA, TZ)																	X	X
ayla- Çevirmek (TZ)																		X
aylan- 1. Çerçevelen mek (TZ)												X						
2. Dönmek, çevrilmek (TZ)																		X
ayrıl- Ayrılmak (TA)											X							
ayrılış- Ayrı hâle gelmek (TZ)												X						
ayt- Söylemek, demek (BM, DM, TA)													X	X			X	
az- Azmak, sapmak (TA, TZ)																	X	X
azar- Far. T. Azalmak (TZ)												X						
azarla- Far. T. Azarlamak, paylamak (BM, TZ)													X					X
azdır- (I) Şaşırtmak, yoldan çıkarmak (TZ)						X												
azdır- (II) Azaltmak (TZ)												X						
azsın- Azımsamak (TA)																	X	

azuklan- Hazırlık yapmak (TA)																	X	
bağışla- Hediye etmek (KK)									X									
bağla- Bağ ile, ip ile bağlamak (BM, Kİ, TA, TZ)												X			X		X	X
bağışla- Hediye etmek (BM, TA)							X				X							
bağ- Bakmak (BM, DM, Kİ, KK,TA, TZ)	X	X	X	X	X	X												
bağışla- Bağlamak, ip ile bağlamak (BM)												X						
bağar- Baktırmak (BM)							X											
bağatur- Beklemek (TA)					X													
bağıs- Kokmak, bozulmak (Kİ)			X															
bağışla- Saygı göstermek, hürmet etmek (TA)																	X	
bağsat- Kokmak, bozulmak (BM)	X																	
bağtır- Baktırmak (KK)										X								
balala- Doğurmak, yavrulamak (TZ)												X						

balçaqla- Çamur sürmek (Kİ)															X			
balçıkla- Çamur sürmek (BM , TA)												X					X	
balıkı- Parlamak, ışıldamak (Kİ)			X															
balşıra- Kekre olmak, kekreleşmek (TZ)					X													
ban- Batırmak (Kİ)								X										
banla- Ezan okumak (BM , Kİ)												X		X				
banlaş- Barış yapmak (TA)										X								
bar- Varmak, gitmek, ulaşmak (DM, Kİ, KK, TA, TZ)							X	X	X	X	X							
baraş- Arası düzelmek, barışmak (KK)									X									
baraştır- Arasını düzeltmek, barıştırmak (KK)									X									
barış- Barışmak, barış yapmak (TA)										X								
barmakla- Parmaklama k, parmakla göstermek (TA)				X														

bas- (I) 1. Basmak, ezmek (KK, TA, TZ)				X	X	X												
bas- (II) Ağırlaştırma k (KK)				X														
baş- (I) Basmak, ezmek (TA)					X													
baş- (II) Doldurmak (TA)										X								
basur- İyice örtmek (Kİ)									X									
başar- (I) Başarmak (TZ)												X						
başar- (II) Başa çıkmak (Kİ)									X									
başar- (III) Tebdir almak (TZ)												X						
başar- (IV) İtham etmek, suçlamak (Kİ)									X									
başkar- Başarmak (TZ)												X						
başla- (I) Başlamak (Kİ, KK, TA, TZ)									X	X	X	X						
başla- (II) Yaralamak (TA)											X							
başlat- Başlatmak (TZ)												X						
bat- 1. Batmak, dalmak (BM, Kİ, KK, TZ)							X		X	X		X						
2. (Güneş, ay vb.) batmak (KK, TA)										X	X							

başkır- Batırmak (KK)										X								
batur- İnkâr etmek (Kİ)															X			
bay- Zengin olmak (TZ)												X						
bayan- Beğenmek (TZ)						X												
bayı- Zengin olmak (BM, Kİ)							X		X									
bayıl- Bayılmak (TZ)																		X
bayından ol- Ödemek (BM)							X											
bayla- Bağlamak, ip ile bağlamak (TZ)																		X
bayramla- Bayram etmek (TZ)																		X
baz- (I) Kurtulmak (TZ)												X						
baz- (II) Yarışmak (TZ)																		X
bazlaş- Barışmak (Kİ)									X									
begen- Beğenmek (DM, TZ)	X					X												
bekle- (I) Beklemek (Kİ)			X															
bekle- (II) Kilitlemek (KK)									X									
beler- Göz belermek (TZ)												X						
belgür- Belirmek,						X												

ortaya çıkma (Kİ)																		
benze- Benzemek (KK, TA)																X	X	
ber- Verme (BM, DM)							X	X										
berk- Sağlamlaşma (TZ)												X						
berki- Sağlamlaşma, kuvvetlenme (Kİ)												X						
bertil- Oğuşturulma, oğulmak (TZ)																		X
bertin- (Vücudun bir organı) yerinden oynamak (Kİ)									X									
besle- Beslemek, terbiye etmek (KK, TA, TZ)																X	X	X
bey- Raks etmek, oynamak (TA)																	X	
beyen- Beğenme (Kİ)			X															
bez- Usanma, bıkma (Kİ)									X									
beze- Bezeme, süsleme (Kİ)															X			
bezen- Süslenme (Kİ, TZ)															X			X
bıçkır- Horuldama (TZ)																		X
bırak- (I) Bırakma									X			X						

(KK, TZ)																		
bırak- (II) Aşlamak, döllemek (KK)																X		
bış- Biçmek, kesmek (KK)									X									
biç- (I) Biçmek, kesmek (TA)										X								
biç - (II) Kılıçla kesmek, öldürmek (TA)										X								
bil- (I) Bilmek (BM, DM, Kİ, KK, TA, TZ)	X	X	X	X	X	X												
bildir- Bildirmek, tanıtmak (DM, TZ)														X				X
bildür- Bildirmek, tanıtmak (DM)														X				
bile- Bileyilemek, eğelemek, keskinleştir mek (TZ)																		X
bilevüle- Bileyilemek, eğelemek, keskinleştir mek (TA)																X		
bilil- Bilinmek (TZ)						X												
bir- Vermek (BM, DM, Kİ, KK,TA, TZ)							X	X	X	X	X	X						
birik- Birikmek, bir araya gelmek, toplanmak																		X

(TZ)																			
birış- Birbirine bir şey vermek (Kİ)									X										
birükdür- Toplamak, bağlamak, birleştirmek (Kİ)															X				
bisle- Beslemek, terbiye etmek (Kİ)															X				
bislen- Beslenmek, terbiye edilmek (Kİ)															X				
biş- Pişmek (BM, DM, Kİ, KK, TA)												X	X		X	X	X	X	X
bişir- Olgunlaştırmak, pişirmek (Kİ, KK)															X	X			
bişür- Olgunlaştırmak, pişirmek (BM)													X						
bit- (I) (Bitki) yetişmek, büyümek, bitmek (BM, DM, Kİ, TZ)												X	X		X				X
bit- (II) Bitmek, sona ermek (DM, TZ)								X				X							
biti- Yazmak (Kİ)															X				
bitle- Bitini temizlemek (BM, Kİ, TZ)												X			X				X
bitlen- Bitlenmek											X								

(TA)																		
bitür- (I) Bitirmek, sona erdirmek (TA)											X							
bitür- (II) Yarayı bağlamak, sarmak (Kİ)															X			
biyi- (II) Büyümek (TZ)																		X
bo- Boğmak (Kİ, TZ)															X	X	X	
boğ- Boğmak (Kİ, KK, TA, TZ)															X	X	X	X
boğazla- Boğazlamak , boğazından kesmek (Kİ, KK, TA)									X	X	X							
boğuzla- Boğazlamak , boğazını kesmek (TZ)											X							
bol- Olmak, meydana gelmek (DM, Kİ, KK, TA,TZ)														X	X	X	X	X
boldur- Olmasını temin etmek (BM, Kİ)												X			X			
boluş- Yardım etmek, yardımlaşma k (Kİ, TA)															X		X	
boşa- Boşamak (BM, Kİ, TZ)							X		X			X						
boşan- Boşanmak, eşinden ayrılmak (Kİ, TZ)								X				X						

boşat- Boşaltmak, tahliye etmek (KK, TZ)																X		X
bovuzla- Boğazlamak , boğazını kesmek (TZ)											X							
boya- Boyamak (BM, DM, TA, TZ)												X	X				X	X
boyat- Boyatmak, boyama işini yaptırmak (TZ)																		X
boyuk- Boyanmak, boyama işi yapılmak (TZ)																		X
boyun bayla- boyun bağlamak (TZ)																		X
boyunla- (I) Boynuna tokat vurmak (BM, TA)							X				X							
boyunla- (II) Kucaklamak (TZ)																		X
boz- (I) Bozmak, tahrip etmek (BM, Kİ, KK, TZ)							X		X	X		X						
boz- (II) Altın vb. bozdurmak (TA)											X							
bozla- Kükremek, azmak (TZ)												X						
bozlan- Bozulmak, harap olmak (TZ)												X						

bozul- Bozulmak (Kİ, TZ)									X			X					
bölüş- Yardımlaşm ak (TA)																X	
buda- Budamak (Kİ, TZ)									X			X					
buğla- Bulamak, karıştırmak (Kİ)														X			
buğlat- Tütsülemek (TZ)																	X
bul- Bulmak (BM)							X										
bula- (I) Bulamak, karıştırmak (Kİ)														X			
bulan- Üzülmek, bulanmak (TZ)																	X
bulaş- Bulaşmak, karışmak (TZ)												X					
bulaştır- Bulaştırmak (TA, TZ)											X						
bulğa- Bulamak, karıştırmak (Kİ)														X			
bulğan- Üzülmek, bulanmak (TZ)																	X
bulğandur- Bulandırma k (Kİ)																	X
bulğay- Bulandırma k (Kİ)														X			
bulunla- Ganimet almak, yağmalamak														X			

(Kİ)																		
buluş- (I) Yardım etmek, taziye ve teselli etmek (TZ)																		X
buluş- (II) Rastlaşmak, buluşmak, karşılaşmak (Kİ)								X										
bulutlan- Bulutlanmak (TZ)																		X
buna- Ayıplamak (Kİ)															X			
bunıla- Ayıplamak (Kİ)															X			
bur- Burmak, bükme, (BM, KK)							X			X	X	X						
bur- Karnı ağırmak, karnı burulmak (Kİ)			X															
bura- Gürültü yapmak (TZ)																		X
burtar- Buruşturma k (TZ)												X						
buru- Misk kokmak (Kİ)			X															
burundukla- Dizginlemek , gem takmak (TZ)																		X
burut- Kabarmak (TZ)																		X
buş- Kızmak, öfkelenmek (Kİ, TA)								X		X								

buy- (II) Dans etmek (Kİ)															X			
buyur- Buyurmak, emretmek (BM, Kİ, KK, TA,TZ)						X		X	X	X	X							
buyurla- Hediye vs kabul etmek (TA)																	X	
buzla- Kırağı yağmak (TZ)											X							
bük- (I) Bükmek, eğmek (BM, KK, TA, TZ)						X			X	X	X							
bük- (II) Oynamak (Kİ)														X				
bükel- Eğilmek, bükülmek, secde etmek (Kİ)			X															
bükrey- Kamburlaşm ak (TZ)						X												
bükür- Kamburlaşm ak (TZ)						X												
bülgür- Büngüldeme k (TZ)																		X
bür- Eğirmek, ip bükmek (TA)																	X	
bürkle- Ayıplamak (TZ)																		X
bürlen- Tomurcukla nmak, açılmak (DM)							X											
bürtük- (I) Dargınlığı											X							

geçmek (TZ)																		
bürük - (II) Uykuda mııldamak (TZ)																		X
bürüt- Bitmek, yetişmek (TZ)																		X
büşür- Olgunlaştı- mak, pişirmek (TA)																	X	
bütür- Bitirmek, sona erdirmek (TA)										X								
büve eyle- Suya dalmak (TZ)											X							
büz- Sıkıştırmak, torba vb.nin ağızını çekip darlaştırmak (Kİ)								X										
can tırt - can çıkması (TA)										X								
ceble- Elin ayası ile vurmak (TA)										X								
cimdir- Çimdikle- mek (TA)										X								
çağır- Çağırma- k (BM, Kİ, TA)						X		X		X								
çağ- (I) İşaret etmek (Kİ)			X															
çağ- (II) Çalmak (TA)										X								
çağ- (III) Birini bir büyüğe şikâyet etmek (TA)																	X	
çal - Müzik aleti, düdük														X			X	

vb. çalmak (Kİ, TA)																		
çalış- Savaşmak, çarpmak (TA)																	X	
çalkan- Çalkanmak, çalkalanmak (Kİ)															X			
çap- Bir defada hem vurmak hem kesmek (Kİ)								X										
çapala- Kaygılanma k (TZ)																		X
çapın- (I) Birden hücum etmek (Kİ)								X										
çapın- (II) Elin ayası ile vurmak (TA)										X								
çapla- Boyna bir şey takmak (TA)					X													
çaşutla- Casusluk etmek (Kİ)															X			
çat- Kumaşların kenarını birbirine eklemek, dikmek (Kİ)															X			
çatla- El şaklatmak (Kİ)															X			
çatıl- Çatılmak (Kİ)								X										
çavrun- Çevrilmek (TZ)																		X
çek- Bir şeyi bir yerden çekip almak, çıkarmak (Kİ, TZ)								X			X							
çekelen- (Yaranın iyileşmesi) gecikmek (Kİ)															X			
çektir- Çektirmek											X							

(TZ)																			
çelinlen- Kaygılanma k (TZ)																			X
çemül- Yuvarlamak (BM)												X							
çendür- Aramak, taramak (Kİ)															X				
çermen- Salındırmak (TA)																	X		
çeyne- Çiğnemek, kemirmek, gevelemek (BM)															X				
çığar- Çıkarmak, çekip çıkarmak (Kİ)									X										
çık- (I) 1. Çıkmak (BM, Kİ, TZ)							X		X			X							
çık- 2. Dışarı çıkmak (TA)											X								
çık- (II) Yukarı çıkmak (BM)							X												
çık- (III) Bir şeyi bir şeye sarmak (Kİ)															X				
çıkar- Çıkarmak, çekip çıkarmak (BM,TA,TZ)							X				X	X							
çıkdur- Çıkarmak (Kİ)									X										
çılan- İslanmak (Kİ)			X																
çındır- Zannetmek (Kİ)															X				
çımkar- İyice aramak (BM, Kİ)												X			X				

çınra- Zannetmek (Kİ)															X			
çırıl- Gürültü ile akmak (Kİ)															X			
çırman- Çemirlenme k, katlanmak, dolanmak (TA)					X													
çıvılda- Yavaşça ses vermek (TZ)											X							
çıvıla- Yavaşça ses vermek (TZ)											X							
çıvısa- Yavaşça ses vermek (TZ)											X							
çız- Yazmak, çizmek (BM, TA)												X					X	
çızlaş- Yazışmak (BM, Kİ)												X			X			
çile- Hafifçe yağmur yağmak (Kİ)															X			
çim- Çimmek, yılanmak (Kİ)															X			
çimdi- Çimdikleme k (Kİ)									X									
çimdile- Çimdikleme k (TZ)											X							
çimdir - Çimdikleme k (TA)										X								
çise- Hafifçe yağmur yağmak (Kİ)															X			
çokra- Kaynamak (Kİ)															X			
çök- Çökmek, diz çökmek (TA, TZ)					X	X												
çömel- Çömelmek (Kİ)			X															
çövli- Sıçramak									X									

(Kİ)																			
çöz- Çözmek, açmak (Kİ)									X										
çuğrı- Pislikten korunmak (Kİ)															X				
çula- Sıçramak (TZ)												X							
çulla- Çullamak (Kİ)									X										
çum- Suya dalmak (TZ)												X							
çüçkür- Hapşirmek (Kİ)									X										
çülen- İşemek, bevletmek (BM)													X						
çürü- Çürümek (Kİ)															X				
çüz bol- Kolaylaşma k, önemsiz, kıymetsiz olmak (Kİ)															X				
dağıl- Dağılmak, paramparça olmak (TZ)												X							
danır- Şaşakalmak (TZ)						X													
dankla- Şaşmak, şaşırmak (Kİ)			X																
danıklık vir- tanıklık etmek, şahitlik etmek (BM)													X						
danık ol- Tanık olmak, şahit olmak (BM)													X						
dardağan bol- Ufalanmak, darmadağın olmak (TZ)												X							
dardağanla- Ufalanmak,												X							

darmadağın olmak (TZ)																		
dart- Tartmak, ölçmek (BM)												X						
de- Demek, söylemek (KK, TA, TZ)															X	X	X	
dedirt- Dedirtmek (TZ)																		X
deg- Değmek, dokunmak (BM, DM)	X	X																
degin- Ulaştırmak, yetiştirmek (TA)																X		
değiş- Değişmek (TZ)						X												
degrin- Değirmi (yuvarlak) olmak (TZ)						X												
degşir- Değiştirmek , tebdil etmek (TZ)											X							
degşür- Değiştirmek , tebdil etmek (BM, TA)							X			X								
degzin- Dönmek, dolaşmak, devretmek (TZ)																		X
del- Delmek (Kİ)									X									
delür- Delirmek (Kİ)									X									
dep- Azıcık kurumak (Kİ)									X									
depele- Öldürmek, helâk etmek (BM)						X												
depren- Yerinden oynamak, hareket etmek (Kİ)									X									

der- Dermek, toplamak, yığmak, bir araya getirmek (TZ)																		X
derle- Terlemek (BM)	X																	
deşil- Deşilmek, delinmek (TZ)																		X
dev- Tırmalamak (Kİ)														X				
deyiş- Değişmek (TZ)						X												
dez- Ürküp sürüden ayrılmak (Kİ)								X										
dık- Tıkamak, kapamak (TZ)											X							
dıldağla- (I) Hac için bedel göndermek (TA)										X								
dıldağla - (II) Delil getirmek (TA)										X								
dır- Koparmak (Kİ)								X										
di- Demek, söylemek (Kİ)														X				
did- Ditmek, tüylerini yolmak (Kİ)														X				
dih- Demek, söylemek (Kİ)														X				
dik- (I) Ağaç dikmek (Kİ, TZ)								X			X							
dik- (II) Dikiş dikmek (Kİ)															X			
dik- (III) Vekil tutmak,											X							

yerine atamak (Kİ)																		
dik- (IV) Dik koymak, bir şeyi bir yere dikmek (TZ)											X							
dil- Bir şeyi uzun ve dar parçalara kesmek, dilimlemek (Kİ, TA)														X			X	
dile- İstemek, dilemek (BM, Kİ)											X			X				
dilen- Dilenmek, ısrarla istemek (BM)											X							
diñsüz ol- Susmak (BM)							X											
dir- Dermek, toplamak, yığmak, bir araya getirmek (TA)																	X	
diril- Dirilmek, canlanmak (TZ)											X							
diş- (I) Bakireliği gidermek (TA)										X								
diş- (II) Deşmek, oymak (TA)																	X	
ditre- Titremek (Kİ)														X				
do- Doğmak, dünyaya gelmek (Kİ)			X															
doğ- Doğmak, dünyaya gelmek (Kİ, TZ)			X			X												
doğur- Doğurmak (BM)							X											
doğu- Cezalandırm										X								

ak, vurmak (TA)																		
doğu- Dokumak, örmek (TA)																	X	
doğun- Dokunmak, değmek (BM)	X																	
dostlaş- Dost olmak (TA)																	X	
dozad- Toz çıkarmak, saçmak (BM)												X						
dozat-Toz çıkarmak, saçmak (BM,TA)												X						
dög- Dövmek, ezmek (TA, TZ)																	X	X
dök- Dökmek (Kİ)									X									
dön- Dönmek, geri gelmek (Kİ, TA)									X		X							
döndürü koy- Yerine koymak (TA)											X							
döşe- Döşemek, yaymak (Kİ)															X			
döz- Sabretmek, katlanmak, tahammül gösterme (Kİ, TA)															X		X	
dumul- Vazgeçmek (Kİ)									X									
dur- Durmak, sabit olmak (BM)	X																	
dutul- Tutulmak (BM)	X																	
duzla- Tuz vermek, tuzlamak (BM)												X						

düdük çal- düdük çalmak (TA)																	X	
düg- Düğümleme k (Kİ)															X			
düken- Tükenmek, bitmek, sona ermek (Kİ)								X										
dünle- Dinlemek (BM)												X						
dürt- (I) Dürtmek (Kİ, TA)								X		X								
dürt- (II) Yağlamak (Kİ)														X				
dürüş- Çalışmak, gayret etmek (BM, TA)												X				X		
dürüt- Yaratmak (TZ)											X							
düş- (I) Düşmek (BM)						X												
düz- (I) Düzmek, düzeltmek (Kİ)														X				
düz- (II) Sabretmek (TA)																X		
düzel- Düzelmek (Kİ)														X				
düzet- Düzeltmek (BM)												X						
ebsem ol- susmak (KK)									X									
eg- Eğmek (Kİ, TA)								X		X								
ege- Eğelemek (TZ)																	X	
egele- Eğelemek (Kİ)														X				
egil- Eğilmek (Kİ, TZ)			X			X												
egir- İp eğirmek,														X		X	X	

bükme (Kİ, TA, TZ)																		
egle- Meşgul ettirmek (Kİ)															X			
eglen- Gecikmek, oyalanmak (BM)												X						
eglendür- Geciktirmek , oyalamak (BM)												X						
ek- Ekin ekmek (BM, Kİ, KK, TA, TZ)												X			X	X	X	X
ekne- Kaybolan veya elde bulunmayan bir şeye acımak (TZ)																		X
eksil- Eksilmek, azalmak (BM, Kİ, TZ)												X			X			X
el şap- el çırpmak (TZ)																		X
el şey- el ile başa vurmak (TZ)											X							
ele- Elemek (Kİ, TA, TZ)															X			
elen- Elenmek (Kİ)															X			
eleş- Barışmak, sulh yapmak (BM)							X											
eleştür- Barıştırmak, sulh yaptırmak (BM)							X											
elin- Elini sürmek, araştırmak (TA)										X								
elleştür- Barıştırmak, sulh yaptırmak (BM)							X											

em- Emmek, süt emmek (Kİ, TA, TZ)																X	X		X
emder- Çevirmek, aktarmak, döndürmek (Kİ)																X			
emderil- 1. Çevrilmek, döndürülme k, 2. Kumaş vb. çevirmek(Kİ)																X			
emekle- Emeklemek (TZ)																			X
emen- Zahmet çekmek, emek çekmek (Kİ)																X			
emgen- Zahmet çekmek, emek çekmek (Kİ)																X			
emzir- Emzirmek (KK)																	X		
eñ- Eğmek (TZ)											X								
ender- Çevirmek, alt üst etmek (Kİ)																X			
ene- At vb. hayvanları burmak (TA)																		X	
eñil- Eğilmek (TZ)						X													
eñre- Kükremek (TZ)																			X
ensele - Ensesine vurmak (Kİ)								X											
eñsele- Ensesine vurmak (TZ)										X									
epsem bol- Susmak (TZ)										X									

eren- Bıkmak, sıkılmak (Kİ)																X		
eri- Erimek (Kİ, TZ)																X		X
eri- Zayıflamak (Kİ)																X		
eriş- Erişmek, olgunlaşmak (TZ)																		X
es- Rüzgâr esmek (BM, Kİ, TA, TZ)											X					X	X	X
esenle- Veda etmek (Kİ)																X		
esir- Sarhoş olmak (DM, TZ)														X				X
esirge- Merhamet etmek, acımak (TZ)																		X
esirkele- Esirgemek, merhamet etmek (TZ)																		X
eskir- Eskimek (TZ)																		X
esne- Esnemek (TA, TZ)																	X	X
esri- Sarhoş olmak (DM, Kİ)														X				X
eş- Binekte götmek (TZ)																		X
et- Yapmak, etmek (TZ)																		
ev- Acele etmek (Kİ)																X		
evlen- Evlenmek (BM, Kİ, TZ)							X		X			X						
evlendir- Evlendirmek (KK, TZ)									X		X							
evri- Üfürmek, şışirmek (TA)																	X	
evşet - Alışmak, munis								X										

olmak (Kİ)																			
eyerle- At vb. eyerlemek (Kİ, KK, TA, TZ)																X	X	X	X
eyerlen- Eyerlenmek (TZ)																			X
eygenle- Oyalanmak (Kİ)																X			
eyil- Eğilmek (TZ)						X													
eyit- Söylemek, konuşmak (TA)																		X	
eyle- (I) Deriyi terbiye etmek (TZ)																			
eyle- (II) Eylemek, yapmak, etmek (BM, DM, Kİ, KK, TA, TZ)																			
eylin- Dokunmak, elini sürmek (TA)					X														
eyürle- Eğilmek, meyletmek (BM)							X												
eyürlen - Eğilmek, meyletmek (BM)							X												
ez- (I) Erimek, eritmek (KK)																	X		
ez- (II) Azmak (Kİ)																X			
ezdür- Eritmek (TA)										X									
girçek it- Doğrulamak (BM)							X												
giy- Giymek, giyinmek (KK)										X									

hastalan- Hastalanma k (TZ)												X						
horla- Horlamak, uykuda burnundan ses çıkarmak (TZ)																		X
hoş bol- iyi olmak, iyileşmek (KK)															X			
hoş kör- hoş görmek, içi açılmak (TZ)																		X
ı- Göndermek (Kİ)									X									
ıbrağ- Değiştirmek (BM)							X											
ığla- Ağlamak (Kİ)			X															
ığlat- Ağlatmak (Kİ)			X															
ığna- Yatıp yuvarlanma k (TA)														X				
ıkışa- Kapı ve benzerinin açılma ve kapanmasın dan ses çıkarmak (Kİ)									X									
ılın- Bir yana doğru eğilmek (TZ)						X												
ınan- İnanmak, güvenmek (TA)																	X	
ınçıkır- Hıçkırmak (TZ)											X							
ınır- İnlemek (BM)												X						
ıra- Beşik veya ona benzer bir şeyi														X				

sallamak (Kİ)																		
ırğa- Beşik veya ona benzer bir şeyi sallamak (Kİ)															X			
ırğakla- (Yırtıcı hayvan) ısırmak (TZ)											X							
ırğan- Irgalanmak, sallanmak (TZ)															X			
ırı- Gönülden uzaklaştırma k, gözden düşürmek (Kİ)								X										
ırla- Şarkı söylemek (Kİ, TA)															X		X	
ısrır- Isırmak, dişlemek (BM, Kİ)							X		X									
ısla- İslamak (TZ)						X												
ıslıh vur- Islık çalmak (TZ)																		X
ısmarla- Sipariş etmek, ısmarlamak (BM, Kİ)							X		X									
ışan- Güvenmek, inanmak, tevekkül etmek (TZ)																		X
ışkın- Boşanmak, kurtulmak (TZ)											X							
ıy- Göndermek, salıvermek (TZ)											X							
ıyar- Uydurmak (TZ)											X							
iç- İçmek (Kİ, KK, TA, TZ)															X	X	X	X
içdir- İçirmek																		X

(TZ)																		
içhur- Şekerleme yapmak (BM)	X																	
içir- İçirmek (Kİ, KK, TA, TZ)														X	X	X	X	
içiş- Karşı koymak (BM)											X							
iddür- Ettirmek, yaptırmak (Kİ)																		
igele- Egelemek (TZ)																	X	
iglen- Hastalanma k (TZ)											X							
iğren- İğrenmek, tiksinmek (TZ)											X							
ikile- İki yapmak; ikinci kez yapmak (Kİ)																		
il- Asmak (Kİ, TZ)								X			X							
ilen- (II) Öfkelenmek (Kİ)								X										
ilitiş- İlişmek, birbirine girmek (TZ)											X							
illeş- Barışmak (TA)										X								
im- Emmek, süt emmek (TZ)																	X	
imekle- Emeklemek (TZ)																	X	
in- İnnek (BM, TA)						X				X								
inan- İnanmak, güvenmek (Kİ, TZ)														X			X	
incit- İncitmek (DM, TZ)							X				X							
indir- İndirmek											X							

(TZ)																			
ine- Hayvanların taşak yumurtasını çıkartmak, burmak (Kİ)																X			
inen- Enenmek, iğdiş edilmek (Kİ)																X			
inin- İnilmek (TZ)												X							
iñle- İnlemek (Kİ, TZ)																X			X
ipren- (I) Tat almak (TZ)						X													
ipren- (II) İyi olmak (TZ)												X							
ir- (I) Erişmek, ulaşmak, kavuşmak (Kİ)									X										
ir- (II) Sıkılmak (Kİ)																X			
ir- (III) Sormak, anlamak (TA)											X								
ir- (IV) Ayırmak (Kİ)									X										
ir- (V) Erimek (TZ)																			X
irde- (II) İstemek (KK)																	X		
iren- İğrenmek, tiksinmek (TZ)												X							
irik- (I) Toplamak, dolmak (TZ)																			X
irik- (III) İçi daralmak, sızlamak (TZ)																			X
iril- Çekilmek, bertaraf									X										

olmak (Kİ)																			
irin- Erinmek, tembelleşme k, vücuda yorgunluk çökmek, bıkmak, usanmak (TZ)												X							
irk- (I) İrkmek (Kİ)			X																
irk- (II) Toplamak (Kİ)															X				
irkil- Toplanılmak (Kİ)									X										
isi- Isınmak (Kİ, TZ)			X			X													
isin- Isınmak (Kİ, TZ)			X			X													
isittir- Isıttırmak (Kİ)								X											
iske- Koklamak (KK)																X			
isne- Esnemek (KK)																X			
iste- İstemek, aramak, araştırmak (BM, KK)												X				X			
iş- İçmek (DM, KK, TZ)													X			X			X
işir- İçirmek (KK)																X			
işit- İşitmek, duymak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)												X			X	X	X	X	X
işittir- İşittirmek, duyurmak (Kİ)															X				
işle- İşlemek, yapmak, uğraşmak (DM, TA)													X				X		
işlet- Yaptırmak,																	X		

birisini çalıştırmak (TA)																		
iştir- İçirmek (DM)														X				
it- (I) Telef etmek, öldürmek (BM)							X											
it- (II) İtmek, itekleme (Kİ)									X									
itebir- İtivermek, itekleme (TZ)												X						
iv- Acele etmek (BM, TA)													X				X	
iy- Eğirmek (TZ)																		X
iyikle- Kınamak, ayıplamak (TZ)																		X
iyir- Eğirmek (TZ)																		X
iyiske- Koklamak (TZ)																		X
iz- Erimek, eritmek (TZ)																		X
izde- İstemek, aramak, araştırmak (Kİ, KK, TA)															X	X	X	
izle- İrdelemek, istemek, araştırmak (TZ)																		X
kab- Kapmak, almak (BM, KK, TA)							X			X	X							
kabar- (I) Kabarmak (Kİ, TZ)															X			X
kabar- (II) Koparmak, kesmek (TA)											X							

kaç - Kaçmak (BM, Kİ, TA, TZ)							X		X		X	X						
kaçı- Kaşımak (KK)																X		
kaçın- Kaşınmak (KK)																X		
kaçur- Kaçırmak (BM)												X						
kağ- (I) Vurmak, kapıyı çalmak (Kİ)															X			
kağ- (II) Öfkelenmek , kızmak (TZ)											X							
kağı- (I) Vurmak, kapıyı çalmak (Kİ, TA)															X		X	
kağı- (II) Öfkelenmek , kızmak (Kİ, TZ)									X			X						
kağı- (III) Elem vermek, acı vermek (BM)									X									
kağın- Öfkelenmek , kızmak (KK)									X									
kağır- Hah diye genizden kanrığı çıkarıp tükürmek (TZ)												X						
kağla- (I) Kurutmak (TZ)												X						
kağla- (II) Eti parçalamak (TA)																	X	
kağsı- Kokmak, bozulmak (TZ)						X												
kağsır- Kansırmak												X						

(TZ)																			
kal- Kalmak, durmak (BM, KK, TA, TZ)													X				X	X	X
kalburla- Kalburla elemek (TZ)																			X
kaldır- Kaldırmak (KK, TZ)									X		X								
kaldıra- (II) Titremek (TZ)																			X
kamaş- Gözleri kamaşmak (Kİ)			X																
kamla- (I) Doktorluk yapmak (Kİ)															X				
kamla- (II) Koku sürünmek (BM)													X						
kap- Kapmak, almak (Kİ, TZ)									X		X								
kacla- Kaplamak, kap yapmak (Kİ)															X				
kar- (I) Karıştırmak (Kİ)															X				
kar- (II) Bitirmek, sona erdirmek (BM)							X												
kar- (III) Boğazı tıkanmak (TZ)												X							
kar- (IV) İhtiyarlamak , yaşlanmak (Kİ)															X				
kara- Beddua etmek, lanetlemek (Kİ)															X				
kaşağı ol- Kör olmak, görememek							X												

(BM)																			
karānı- Karanlık olmak (TZ)												X							
karar- Kararmak (KK, TZ)																X			X
karğa- Lanetlemek, beddua etmek (Kİ)															X				
karğışla- Beddua, etmek, lânetlemek (DM)														X					
karı- (I) Yaşlanmak, ihtiyarlamak (BM, TZ)													X						X
karı- (II) Karışmak (TZ)												X							
karıl- (I) Sesi kısılmak (TZ)												X							
karıl- (II) Karışmak (TZ)												X							
karış- Karışmak (BM, KK)							X			X									
karışla- Karışlamak (BM)													X						
karma- Bir şeyin ne olduğunu bilmek için araştırmak (TZ)																			X
karmala- (I) Dokunmak (Kİ)			X																
karmala- (II) Kaybolan bir şeyi bulmak için aramak (TZ)																			X
karş- İki eli veya iki kanadı birbirine çarpmak (TZ)																			X
karşıla- Karşılaşmak												X							

(TZ)																			
kartay- İhtiyarlamak , yaşlanmak (TZ)																			X
kas- Kısaltmak (Kİ)									X										
kaşı- Kaşımak (TZ)																			X
kas kas kül- Katıla katıla gülmek (TZ)																			X
kaş- Kaçmak (DM, TZ)								X											
kaşı- (I) Kaşımak (TZ)																			X
kaşı- (II) Atı kaşağı ile temizlemek (Kİ, TA)																	X	X	
kaşın- (At) işemek (TA)																	X		
kaşla- Haşlamak (Kİ)															X				
kat- (I) 1. İlave etmek, katmak (Kİ, TZ)									X			X							
2. Karmak, katmak, karıştırmak (TZ)															X				X
kat - (II) Katılaşmak, katı olmak (TZ)						X													
kata kal- Şaşa kalmak (TZ)						X													
katı- Sağlamlaşm ak (TZ)												X							
katıl- (II) Katılmak (TZ)												X							
katıl - (II) Katılaşmak (Kİ)			X																
katılan- Katılaşmak (Kİ)			X																
katlan - Sabır ve															X				

tahammül etmek (Kİ)																		
ķavla- (Yılan için) Kabuğundan çıkmak (Kİ)								X										
ķavrul- Kavrulmak (TZ)																		X
ķavrun- Kavrulmak (TZ)																		X
ķavur- Et vb. kavurmak, kızartmak (BM, Kİ, TA)											X			X		X		
ķavuş- Kavuşmak (TZ)										X								
ķavza- Bir şeyi ihtiva etmek, toplamak (Kİ)														X				
ķay- Kaymak (TZ)										X								
ķaydur- Çevirmek (Kİ)														X				
ķayğa- Kaygılanmak, kaygı duymak (TZ)																		X
ķayğır- Kaygılanmak, endişe etmek (KK, TZ)															X			X
ķayğur- Anlatmak (Kİ)														X				
ķayık- İltifat etmek (TZ)																		X
ķayır- Kayırmak, önem vermek (TZ)																		X
ķayır-la- Kayırmak, iltifat etmek (TZ)																		X
ķayıt- Dönmek, geri dönmek (Kİ, KK,								X	X	X	X							

TA, TZ)																			
kayıttur- Geri döndürmek (Kİ)									X										
kaykalan- Kaygılanma k, endişelenme k (TZ)																			X
kayna- Kaynamak (BM,Kİ, TZ)												X			X				X
kaynat- Kaynatmak (BM, Kİ)							X		X										
kayrıl- Eğrilmek (TZ)						X													
kaytar- Döndürmek, geri çevirmek (Kİ)															X				
kaytar- Geri vermek, iade etmek (KK, TA)										X	X								
kaytur- Reddetmek, geri vermek (TA)											X								
kaz- Kazmak, eşmek (Kİ, TA, TZ)															X		X	X	
kazan- Kazanmak, elde etmek (TA, TZ)									X		X	X							
kazı- Kazımak (TZ)																			X
keber- Hamile olmak, karnı şişmek (Kİ)															X				
kebinle- Nikâhlamak, nikâh kıymak, mehir vermek (TZ)												X							
keç- Geçmek (BM, TA, TZ)							X				X								

keç- Gecikmek (BM, TA)													X				X	
ked- Bir şeyde yarıp açmak (Kİ)									X									
kel- Gelmek (DM, KK, TA, TZ)								X		X	X	X						
keltir- Getirmek (DM, KK, TZ)								X		X		X						
keltür- Getirmek (Kİ, TA)									X		X							
kemir- Kemirmek (TZ)																		X
kemiş- (I) Bırakmak, aşağı bırakmak, salmak (DM, Kİ, TA, TZ)								X	X		X	X						
kemiş- (II) Mahvetmek, yok etmek (TA)											X							
kemür- Kemirmek (Kİ)															X			
kenel- Komiklik yapmak (TZ)																		X
kengeş- Meşveret etmek, müşavere (Kİ)															X			
kengil- Yayılmak, genişlemek (TZ)																		X
kengirt- Geniştirmek (TZ)												X						
keniş- Danışmak, müşavere etmek (TZ)																		X
ker- Germek, gergin hâle getirmek (Kİ, TZ)									X			X						

ker- Şişmek (BM)	X																	
kerakı- Asmak, germek (TA)										X								
kerek- Gerekmek, gerekli olmak (DM)													X					
kereslik it- Hazırlanmak (BM)												X						
keril- Gerilmek, gerinmek, asılmak (KK)															X			
kerin- Gerinmek (TZ)																		X
keriş- Kavga etmek, didişmek, zıtlaşmak (Kİ)															X			
kerit- Gerinmek (TZ)																		X
kerki- Cima eder gibi birinin diğerine sürtünmesi (Kİ)															X			
kert- Çentik atmak, kesmek, kazımak (Kİ, TA)									X		X							
kerti ayıt- doğru söylemek (TA)																	X	
kertin- Kertilmek, çentik atılmak (TZ)												X						
kes- Kesmek (BM, KK, TA, TZ)							X			X	X	X						
kesil- Kesilmek (BM, KK, TZ)							X			X		X						
kesin- Kesilmek (TZ)												X						

keskil-Dilmek, parçalamak (BM)							X											
keş-Geçmek (Kİ, KK, TZ)									X	X		X						
keş bol-Akşam olmak (TZ)												X						
keven-Sevinmek (Kİ)														X				
kevşe-Geviş getirmek (Kİ)														X				
kevşen-Geviş getirmek (TZ)																	X	
kevül-İhtiyarlamak (Kİ)														X				
key-Giymek, giyinmek (BM, Kİ, TZ)							X		X			X						
keydür-Giydirmek (BM, Kİ)												X		X				
keyikle-Avlamak, av yapmak (BM)							X											
keykir-Geğirmek (TZ)																	X	
keyne-Kuşun yuvasını bırakıp başka bir yuvaya geçmesi (Kİ)									X									
kez-Gezmek, yürümek (DM, Kİ, KK, TA)													X	X	X	X		
kezdür-Gezdirmek (KK)															X			
kezdür-Gezdirmek (Kİ)														X				

kezer- Cima için aleti dimdik yapmak (Kİ)									X									
kıçıkla- Alay etmek (TZ)																		X
kıçır- Üst kapağı tersine çevrilmiş göz (Kİ)			X															
kıçkır- Bağırarak, çağırarak, seslenmek (TZ)																		X
kıçkur- Bağırarak, çağırarak, seslenmek (Kİ)														X				
kığır- Bağırarak, çağırarak, emretmek (BM, Kİ)											X			X				
kılın- Kendisinde ahlâk olmadığı hâlde ahlâklı görünmek (Kİ)														X				
kımıl-da- Kımıldamak (Kİ, TZ)									X			X						
kın- (I) 1. Elem vermek, acı vermek (BM)												X						
kın- 2. Kızmak (Kİ)									X									
kın- (II) Yenmek, mağlûp etmek (BM)							X											
kın- (III) Korkuyla kaldırtmak (Kİ)									X									
kına- (I) Cezalandırmak, eziyet etmek (DM, TA, TZ)													X				X	X
kına - (II) Kınalamak,																		X

kına yakmak (TZ)																		
kınala- Kına sürmek (TA)																	X	
kınalan- Kınalanmak (TZ)											X							
kındur- Teşvik etmek, tahrik etmek (Kİ)								X										
kıp - Göz ucunu kapar gibi işaret çakmak (Kİ)								X										
kır- (I) Kırmak (TZ)											X							
kır- (II) Gidermek, mahvetmek (TA)										X								
kırıl- Ölmek, gebermek, helâk olmak (Kİ)								X										
kırk- Kırmak, kısaltmak, kesmek (Kİ, TA, TZ)														X		X	X	
kırkı- Kırmak, kısaltmak, kesmek (TZ)																		X
kırp- Tüyün uçlarını almak, kesmek (Kİ)														X				
kırşıldat- Kemirmek (TZ)																		X
kırt- Kırmak, kısaltmak, kesmek (TZ)																		X
kıs- Kısmak, sıkıştırmak (Kİ, TZ)								X			X							
kısar- Kısaltmak (TZ)											X							
kışgan- Kıskanmak												X						

(BM)																			
kışkan- Kıskanmak (Kİ, TA)																X		X	
kışkar- Kısaltmak (TZ)												X							
kıskart- Kısaltmak (TZ)												X							
kıstaş- Kısılmak, sıkışmak (TZ)												X							
kış- Yırtmak (KK)										X									
kışkır- Bağırmak, çığlık atmak (KK)																	X		
kıvraktır- Saçları kıvrılmış olmak (Kİ)										X									
kıvrat- Kıvırmak, kıvratmak (Kİ)										X									
kıy- (I) Dikmek (Kİ)										X									
kıy- (II) Bir şey hakkında cesaret etmek (Kİ)																X			
kıy- (III) İhanet etmek (TZ)												X							
kıy- (IV) Kıymak, küçük parçalara ayırmak (TZ)																			X
kız- Ateşlenmek, hararetlenm ek (Kİ)										X									
kızar- Kızarmak, rengi kırmızı olmak (Kİ, TZ)				X			X												
kızdır- (I) Yakmak, kızdırmak							X		X		X								

(Kİ, TA, BM)																		
kızdır- (II) Kızdırmak, tahrik etmek (Kİ)															X			
kızdur- Yakmak, kızdırmak (BM)							X											
kızğan- Kıskanmak (TZ)																		X
kızıl- Güneşten kızarmak (TZ)						X												
kızış- Kızışmak (TZ)																		X
kızlat- Pahalılandır mak, fiyatını yükseltmek (Kİ)									X									
kiç- (I) Geçmek (Kİ)									X									
kiç- (II) Gecikmek (TA)																	X	
kiçi- Vücut kızmak, hararetlenm ek (TZ)												X						
kiçik- Gecikmek, geç kalmak (Kİ)															X			
kilitle- Kilitlemek (BM, Kİ)							X		X									
kinkeş- Danışmak (TZ)																		X
kir- Girmek, içeri girmek (Kİ, KK, TA, TZ)									X	X	X	X						
kirav koy- Tutsak almak, tuksak koymak (BM)							X											
kiret- Kirlletmek (BM)							X											

kirişle- Kirişlemek, kurmak (TZ)																		X
kirke ber- Kiraya vermek (Kİ)									X									
kirtüle- Doğru davranmak (Kİ)															X			
kişenle- Atın ayağına bağ vurmak (Kİ)															X			
kişne- (Atlar) kişnemek, (insanlar) kahkaha ile gülmek (BM, Kİ, TA, TZ)												X			X		X	X
kit- Gitmek (BM, Kİ, KK)							X		X	X								
kiy- Giymek, giyinmek (TZ)																		X
kiyir- Giydirmek (TZ)																		X
kizle- Gizlemek, saklamak (KK, TZ)				X		X												
kizlen- Gizlenmek, saklanmak (KK)				X														
ķob- Toz kopmak, toz yükselmek (TA)																	X	
ķoç- Kucaklamak (Kİ, TZ)															X			X
ķoķ- Kokmak (Kİ, TZ)			X			X												
ķoķsu- Kokmak (TZ)						X												
ķoku- Kokmak (TZ)						X												
ķol- Koymak,											X							

bırmakmak (TA)																			
kol şap- el çırpmak, alkışlamak (TZ)																			X
kolgi- Sıçramak, kalkmak, fırlamak (TA)										X									
kolla- Yardım etmek, kollamak (BM, TZ)												X							X
kon- (I) 1. Konmak, inmek, mola vermek (BM, Kİ, TA)							X		X	X									
kon- 2. Çadır kurmak (TZ)																			X
kon - (II) Vasıl olmak, ulaşmak (Kİ)									X										
konakla- Misafir etmek, ağırlamak (DM, KK, TA, TZ)												X				X	X	X	X
konan- Nimet sahibi olmak (TZ)												X							
konıla- Kıskanmak, imrenmek, gipta etmek (TZ)																			X
konukla- Misafir etmek, ağırlamak (Kİ)															X				
konuş- (I) Bir araya toplanmak, komşu olmak (Kİ)									X										
konuş- (II) Savaş meydanında dönüp düşmana									X										

hücum etmek (Kİ)																		
kop- (I) Kopmak (Kİ, TZ)								X			X							
kop- (II) Toz kalkmak, toz yükselmek (BM, Kİ)											X							X
kop - (III) Ortaya çıkma, yetişmek, büyümek (Kİ, TZ)														X				X
kop - (IV) Yerinden çıkarmak, sökme (BM)							X											
kopar- 1. Koparmak, ayırma (Kİ, TZ)								X			X							
kopar- 2. Sökme, yerinden çıkarmak (BM, Kİ)							X	X										
kor- Korkmak (DM, KK, TA)							X		X	X								
korut- Korkutma (KK)									X									
kor- Korkutma (TA)																		
koru- Kayıma, saklama, himaye etme (TA, TZ)					X	X												
korulda- Uykuda horlamak (TZ)																		X
koş- (I) 1. Koşma, ekleme 2.Yanına getirme (Kİ)														X				
koş- (II) Koşma,															X			X

atlamak (KK, TZ)																			
kotar- Tenceden tabağa yemek koymak, boşaltmak (DM, TZ)															X				X
kotar- Tenceden tabağa yemek koymak, boşaltmak (DM, TZ)															X				X
kov- (I) Arkadan çekiştirmek (Kİ)																X			
kov- (II) Kovmak, defetmek (Kİ, TZ)								X				X							
kovla- İftira etmek, arkasından söz söylemek (Kİ)																X			
kovrun- Kavrulmak (TZ)																			X
kovur- Kavurmak, kızartmak (TZ)																			X
koy- (I) Koymak, bırakmak (KK, TA, TZ)										X	X	X							
koy- (II) Hastalığı ortaya çıkma (Kİ)								X											
koy- (III) İndirmek (TA)											X								
koyma- Yüz çevirmek, engel olmak (TZ)												X							
koyul- (Köpek için) ulumak (Kİ)																X			
kök arı ba- ğöge doğru bakmak						X													

(TZ)																			
kökle- Olmak, kökleşmek (Kİ)																X			
kökre- Kükremek, gürlemek (Kİ, TZ)																X			X
köm- Gömmek (BM, Kİ, KK, TA, TZ)							X			X	X	X	X						
könder- (I) Uzatmak (BM)							X												
könder- (II) Göndermek, yollamak (BM, Kİ, TZ)							X			X			X						
könen- (I) Tatmin olmak, memnun olmak (TZ)																			X
könen- (II) Bezenmek, süslenmek (TZ)																			X
könen- (III) Nimet sahibi olmak (TZ)																			X
könile- Kıskanmak, imrenmek, gıpta etmek (TZ)																			X
köp bul- Çoğalmak, artmak (TZ)																			X
köp- Taşmak (TZ)													X						
köpü- Astarlı elbiseyi silkmek (Kİ)																X			
köpüki çık- köpüklenme k (TZ)																			X
kör- Görmek (BM, Kİ, KK, TA, TZ)	X			X	X	X	X												
kördür-			X																

Göstermek (Kİ)																		
körin- Görünmek, ortaya çıkmak (BM)	X																	
körküz- Göstermek (Kİ, TZ)			X			X												
körse- Bir kadınla yatmak için şehveti artmak (Kİ)														X				
körset- Göstermek (TZ)						X												
kört- Çekmek (TA)										X								
körün- Görünmek, ortaya çıkmak (Kİ)			X															
körüş- Görüşmek, karşılaşmak (Kİ)									X									
köse- İstemek, arzu etmek (TA)																X		
köstekle- Köstekleme k, atın ayağına bağ vurmak (TZ)																	X	
köster- Göstermek (BM, Kİ)	X		X															
köş- Göçmek, göç etmek (KK, TZ)									X		X							
kötle- Götünü kullanmak (Kİ, TZ)														X			X	
kötlən- Götlenmek, götünü kullanmak (TZ)											X							
kötür- Götürmek (Kİ, KK, TA, TZ)									X	X	X	X						

köy- (I) Yanmak (TZ)												X						
köy- (II) Eğlenmek, durmak (TA)																	X	
köy- (III) Tutmak, alıkoymak (BM)													X					
köyün- Yanmak (BM)							X											
köyün- Yanmak (Kİ)															X			
köyündür- Yakmak (Kİ, TA, TZ)								X		X	X							
közet- Gözetmek, kollamak (TZ)																		X
köz kak- gözle kaşla işaret etmek (TZ)																		X
közle- Gözlemek, bakmak (Kİ, TA, TZ)			X		X	X												
köz tazar- gözü belermek (TZ)												X						
köz yum- göz yummak, görmezden gelmek (TZ)																		X
kıbar- Bozarmak, benzi toprak ve toz rengine dönmek (Kİ)			X															
kuç- Kucaklamak (BM, TA)													X				X	
kuçakla- Kucaklamak , sarılmak (Kİ, TZ)															X			X
kuşlağ ur- Kulağı çınlamak																		X

(TZ)																		
kuġaġzla- Kılavuzluk etmek, delil olmak (TA)																	X	
kuġavuzla- Kılavuzluk etmek, delil olmak (Kİ)															X			
kuġna- (At için) doġurmak (Kİ)									X									
kuġ- (I) Kurmak, düzeltilmek (Kİ, TZ)															X			X
kuġ- (II) Korumak (Kİ)			X															
kuġ- (III) Ok atmak (TA)											X							
kuġa- Eksilmek, azalmak (Kİ)															X			
kuġı- Kurumak (Kİ)									X									
kuġtul- Kurtulmak (Kİ, TZ)																		
kuġu- Kurumak (TZ)												X						
kuġul- (I) Örtölmek (TZ)												X						
kuġul- (II) Oturmak, ikamet etmek (TZ)						X												
kuġut- Kurutmak (BM)							X											
kuġutul- Kurutulmak (Kİ)									X									
kuġ- Kusmak (BM, Kİ, KK, TZ)							X		X	X		X						
kuġ - Kusmak (TA)											X							
kuġ- Karıştırmak (TA)																	X	

kütıl- Kurtulmak (TA)											X							
kutır- Kurtarmak, serbest bırakmak (TA)											X							
kutkar- Kurtarmak, serbest bırakmak (TZ)												X						
kutla- Kutlamak (TZ)												X						
kutlula- Kutlamak (TA)											X							
kutul- Kurtulmak (Kİ, TZ)									X			X						
kutur- Hiddetlenme k, kudurmak, çıldırma (TA, TZ)											X	X						
kutuz- Hiddetlenme k, kudurmak, çıldırma (TZ)												X						
kuvasla- Cimrileşmek (TZ)																		X
kuyul- Coşmak, neşelenmek, çoşturmak (BM)													X					
kuyum- Kalıba dökmek (TZ)												X						
kuz ol- Pahalanmak (BM)							X											
küçen- Yüklenmeye gücü yetmemek, zorlanmak (Kİ)															X			
küçle- Güçlenmek, kuvvetlenme k (TZ)																		X

küçlen- Güçlenmek, kuvvetlenme (TZ)																		X
küflen- Küflenmek (TZ)																		X
kül- (I) Gülmek (BM, DM, Kİ, KK, TA, TZ)												X	X	X	X	X	X	
kül- (II) Koyun keserken ayağını bağlamak (Kİ)														X				
küldür- Güldürmek (Kİ)														X				
külit- Acı duymak, acı çekmek, yakınmak (BM)	X																	
künile- Kıskanmak, imrenmek, gıpta etmek (Kİ)														X				
künle- Kıskanmak, imrenmek, gıpta etmek (TA)																X		
künlen- Şaşmak, hayret etmek (TA)					X													
küreş- Güreşmek (BM, Kİ, TA, TZ)											X		X		X	X		
kürkül- Gürültü etmek (TZ)																		X
kürle- Gürlemek (Kİ)														X				
küs- 1. Küsmek, darılmak (KK, TA, TZ)									X	X	X							
küs- 2. Kızmak (KK)									X									

küse- (I) Ateşi karıştırmak (Kİ)																X			
küse- (II) İyilik yapmakta ona denk olmak istemek (Kİ)																X			
küse- (III) Arzu etmek (TA)																		X	
küt- Gütmek, otlatmak (KK, TZ)																	X		X
kütle- (I) Gütmek, otlatmak (TZ)																			X
kütle- (II) Küt etmek, küt diye ses çıkarmak (Kİ)								X											
loğla- Damın üzerini taşla düzeltmek (Kİ)																X			
mağla- Ezan okumak (KK)																	X		
mağta- Övmek, methetmek (TZ)																			X
mağla- Ezan okumak (TZ)																			X
mañla- Bağırmak (TZ)																			X
mayrıl- Eğilmek (TZ)						X													
mele- Melemek (Kİ)																X			
menü kol- Devam etmek (TA)																		X	
menze- Benzemek (Kİ, TZ)																X			X
meñzeş bol- Yaşlılık/																X			

ihyaçtan müſkil durumda kalmak(Kİ)																		
mıhla- Çivilemek, çivi çakmak (Kİ, TZ)															X			X
mıkla- Çivilemek, çivi çakmak (Kİ, TZ)															X			X
min- Binmek (DM, Kİ, KK, TA, TZ)							X		X	X	X	X						
mindir- Bindirmek (KK, TZ)									X		X							
minen- Binilmek (KK)											X							
minil- Binilmek (TZ)											X							
muhurla- Mühürlemek , mühür basmak (BM)							X											
mula- İnek bağırarak (Kİ)																		X
muştla- Müjdelemek (TZ)																		X
muştula- Müjdelemek (Kİ)															X			
namaz kıl- namaz kılmak (KK, TA)																X	X	
nâz it- nazlanmak, işve yapmak (BM)												X						
nâzla- Nazlanmak, işve yapmak (TZ)																		X
nâzlan- Nazlanmak (Kİ, TZ)															X			X
ne'yle- Ne yapmak, ne etmek (DM)																		

nişanla- Nişanlamak, bellik koymak, belgelemek (Kİ, TA, TZ)									X		X	X					
oğun- Bayılmak (Kİ)									X								
oğurla- Hırsızlık etmek, çalmak (BM, Kİ, KK, TA)							X		X	X	X						
ok - Okumak (KK)															X		
okı- Okumak (Kİ, KK)														X	X		
okşa - (I) Benzemek (KK, TZ)															X		X
okşa- (II) Okşamak (Kİ)														X			
oku - Okumak (BM, KK, TZ)												X			X		X
okut- Okutmak (TZ)																	X
okuṭ - Okutmak (KK)															X		
ol- 1. Olmak, meydana gelmek (BM, Kİ, TZ)							X		X			X					
ol- 2. Olgunlaşma k, kemâle ermek (BM)													X				
olaça- Takdir etmek (Kİ)									X								
olṭur- Oturmak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)	X			X	X	X	X										
olturt- Oturtmak (TZ)						X											

olturtut- Oturtmak (Kİ)			X															
oñ- Gözetmek, murakabe etmek (Kİ)															X			
ona- Saymak, itaat etmek (TA)																	X	
oñar- İyileştirmek, ıslah etmek (Kİ)								X										
oñul- İyileşmek, hastalıktan kurtulmak (Kİ, TZ)															X			X
oranla- Zannetmek, sanmak (TA)																	X	
ornat- Yerleşirme k (TZ)											X							
ortakla- Ortak olmak, ortaklık etmek (TZ)											X							
ortaklaş- Ortak olmak, ortaklık etmek (TZ)											X							
orunla- Sanmak (TZ)																		X
oruş tut- Oruç tutmak (Kİ)			X															
osal bol- Usanmak, bıkmak (TZ)											X							
osan bol- Usanmak, bıkmak (TZ)											X							
oşır- Osurmak, yellenmek (TA)										X								
osur- Osurmak, yellenmek (Kİ, TZ)								X			X							
oşa- Benzemek,																		X

bir şeye uymak (TZ)																		
oşla - Sineği kovmak, uzaklaştırma k (TA)											X							
otla- Hayvan otlamak (Kİ)															X			
otla- İlâçlanmak, tedavi olmak (TA)																	X	
otur- Oturmak (TZ)						X												
ov- Oğmak (TZ)																		X
ovsunla- Efsunlamak (TZ)												X						
oyan- (I) Uyanmak (BM)							X											
oyan- (II) Pişman olmak (BM)													X					
oyandur- Uyandırmak (BM)							X											
oyanla- Gemlemek, gem vurmak (Kİ)															X			
oyna- Oynamak, oyun oynamak, şakalaşmak (Kİ,TA)															X		X	
oz- İleri geçmek, yetişmek (BM, Kİ, KK, TA)							X		X	X	X							
öb- Öpmek (DM, KK, TA)								X		X	X							
öçeş- 1. Yarışmak (TZ)																		X
öçeş- 2. Bahse girişmek (KK)										X								
öde- Yerine getirmek (BM)							X											

ödünç al- Borç almak, ödünç almak (TA)											X							
öğren- Öğrenmek (BM, DM, Kİ, KK,TA, TZ)													X	X	X	X	X	X
öğret- Öğretmek, alıştırmak (Kİ, TA)															X		X	
ögri- Çocuğun beşiğini sallamak (Kİ)															X			
ögütle- Öğütlemek, ögüt vermek (TA, TZ)																	X	X
öki- Kusmak (Kİ)									X									
öksür- Öksürmek (KK, TA)										X	X							
ökün- Kaybolan veya elde bulunmayan bir şeye acınmak (Kİ, TZ)															X			X
ökür - Öksürmek (BM)							X											
öküşsin - Çoğumsama k (TA)																	X	
öl- Ölmek (BM, Kİ, KK, TA,TZ)						X		X	X	X	X							
ölç - Ölçmek, tartmak (BV, TA)												X					X	
öldür- Öldürmek (BM, TA)						X				X								
ölet- Islatmak (BM)	X																	
öl eyle- Islatmak (BM)	X																	
öl it- Islatmak	X																	

(BM)																			
öl ol- Islanmak, nemlenmek (BM)	X																		
ölş- Ölçmek, tartmak (TZ)																			X
ölşey- El ile vurmak (TZ)											X								
ölşi- Ölçmek, tartmak (TZ)																			X
öltür- Öldürmek (TZ)											X								
öltürt- Öldürtmek (TZ)											X								
ölü- Nemlenmek, ıslanmak (TZ)						X													
ölüş- Ölçmek, tartmak (TZ)																			X
ön- (I) Büyümek, neticelenme k (Kİ)															X				
ön- (II) İnat etmek (Kİ)															X				
ön- Doğrulamak (TZ)						X													
öngü- Yüzünü buruşturmak (TZ)						X													
öp- (I) Öpmek (Kİ, TA, TZ)									X		X	X							
öp- (II) Höpdetme k (TZ)																			X
ör- (Saç için) örmek (Kİ)															X				
ören- (I) Öğrenmek (Kİ, TZ)															X				X
ören- (II) Bilmek, tanımak (TZ)						X													

örenle- (II) Zannetmek, sanmak (Kİ)															X			
öret- Öğretmek (TA)																	X	
ört- Örtmek, gizlemek (BM, Kİ,)							X		X									
örte- Yakmak (TA)										X								
örtün- Örtünmek, gizlenmek (TA, TZ)																	X	X
örükle- Yalan söylemek (BM)												X						
örüt- Örtmek, gizlemek (TA, TZ)										X	X							
örü tur- Ayakta durmak (TA)						X											X	
ös- (I) Binaya veya ağaca çıkmaq, tırmanmak (KK)																X		
ös- (II) Savurmak (TZ)											X							
öşen- Avunmak, aldanmak (TZ)																		X
öşendir- İncitmek (TZ)											X							
öt- 1. Geçmek, delmek (TA, TZ)										X	X							
öt- 2. Geçmek, nüfuz etmek (TZ)											X							
öte- Ödemek (TZ)											X							
ötker- Nüfuz ettirmek, geçirmek (TZ)											X							

ötkür- Öksürmek (TZ)												X						
ötrükle- Yalan söylemek (Kİ)															X			
öttür- Nüfuz ettirmek, geçirmek (TZ)												X						
ötür- (II) Öksürmek (TA)										X								
öv- Ovmaq (TZ)																		X
öven- Öğrenmek (TZ)																		X
öylen- Evlenmek (TZ)												X						
öylendir- Evlendirmek (TZ)												X						
öyüş- Savurmak (TZ)												X						
öyüş bol- Nemlenmek, ıslanmak (TZ)						X												
öyütle- Öğütlemek, öğüt vermek (TZ)																		X
paslan- Pas tutmak, paslanmak (Kİ, TZ)															X			X
pas tut- Paslanmak (Kİ)															X			
pesle- Yellenmek (TA)										X								
piçir- Pişirmek (TZ)																		X
pisle- Yellenmek, osurmak (TA)										X								
piş- Pişmek (KK)																X		
pursla- Hayvana yem vermek (TZ)												X						

pus- Bir yere oturup kalmak (TZ)						X												
sa- Sayı saymak (Kİ)															X			
saan- Sanmak, zannetmek (TZ)																		X
saç- Saçmak, dökmek (TA)											X							
şaç- Saçmak, dökmek (BM, Kİ)							X		X									
saçır- Su boğazda durmak (TZ)						X												
saçrat- Sıçratmak (Kİ)									X									
sağ- Sağmak (TZ)																		X
sağan- Sanmak, zannetmek (Kİ, KK)															X	X		
sağın- Düşünmek, hatırlamak, sanmak (KK)																X		
sağışla- Saymak, hesaplamak (DM, KK)														X		X		
sağışla- Saymak, hesaplamak (TA)																	X	
sağın- Sakınmak, çekinmek (TA, TZ)						X												
sağla- Saklamak, korumak (Kİ, TA, TZ)			X		X	X												
şakla- Saklamak, korumak (KK)				X														
saklan- Saklanmak, korunmak,						X												

gizlenmek (TZ)																		
sal- Salmak, bırakmak, göndermek (Kİ, KK, TZ)									X	X		X						
şaliber- Salıvermek, bırakmak, koyuvermek (TA)											X							
salın- 1. Gönderilmek, salınmak (Kİ)									X									
salın- 2. Bırakılmak (TZ)												X						
şalın- Salınmak (KK)										X								
salınan- Salınmak (TZ)												X						
samas- Israr etmek, aksilik etmek (Kİ)															X			
samasan- Israr etmek (Kİ)															X			
samsan- Israr etmek (Kİ)															X			
şan- Sanmak, farz etmek, zannetmek (Kİ)															X			
sana- Saymak, hesaplamak (Kİ, TZ)															X			X
şana- Saymak, hesaplamak (TA)																	X	
sanç- (I) Hayvanı yürütmek için vurmak, dürtmek (TA)											X							
sanç- (II) Delmek, delip geçmek, saplamak									X			X						

(Kİ, TZ)																			
şanş- Hayvanı yürütmek için vurmak, dürtmek (TA)													X						
sanşula- Aptallaşmak (Kİ)			X																
şanş- Delmek, delip geçmek, saplamak (KK)									X										
sap- Salına salma yürümek (Kİ)																			X
sapan- Saban sürmek, tarla ekmek (TZ)																			X
sapanla- Tarlayı sürmek, tarlaya ekin ekmek (TZ)																			
sapraş- Ayrılmak (Kİ)									X										
saptur- Saptırmak (Kİ)									X										
sar- Yaymak, açmak, sermek (TA)																	X		
şar- Sarmak, bağlamak, dolamak (Kİ, TA, TZ)															X		X	X	
saran- Sarık sarınmak (TZ)																			X
sarğar- Sararmak (TZ)																			X
şarın- Sarınmak, dolanmak (BM)	X																		
sark- Sarmak (Kİ)			X																

sarkıt- SüzmeK (TZ)																		X
sarsıl- Sarsılmak (Kİ)									X									
sat- Satmak, satış yapmak (TA)																	X	
şat- Satmak, satış yapmak (BM, Kİ, TZ)												X			X			X
şat- Satmak, satış yapmak (KK)															X			
şatş- Karşılaşmak , rast gelmek (BM)							X											
şatdır- Sattırmak (KK)															X			
satıl- Satılmak (Kİ)									X									
şatın al- satın almak (DM, KK)								X		X								
satış- Satış, satış yapmak (TZ)																		X
satna al- Satın almak (Kİ)									X									
şatın al- Satın almak (KK)										X								
şatır- Sattırmak (KK)															X			
sav- (I) Yerini değiştirmek (Kİ)									X									
sav- (II) Sağmak (TZ)																		X
savar- (Ekin için) savurmak (TZ)												X						
şavaş it- savaşmak (BM)												X						

şavaş- Savaşmak (DM, TZ)														X				X
savla- Dava etmek (TZ)												X						
savul- Ayrılmak, bir köşeye çekilmek, uzaklaşmak (BM)							X											
şavul- (I) Ses çıkarmak (Kİ)									X									
şavul- (II) Yoldan çıkma (TA)										X								
şavut- Soğutmak (KK)																X		
şay- Saymak, hesaplamak (BM, DM, KK, TZ)													X	X		X		X
sayla- Temizlemek , sağlamak (TZ)																		X
sayra- Ötmek, şakıma (TZ)																		X
sayrılan- Hastalanma k (TZ)												X						
şayru ol- Hastalanma k (BM)							X											
saz- Yaranın ağrısı artma (Kİ)			X															
seç- Bir şeyi bir şeyden ayırma (Kİ)									X									
sefer it- Yolculuk etme (BM)													X					
segerle- (I) Teşvik etme (TA)										X								
segerle- (II) Yerme, hicvetme (TA)										X								

segir- Seğirmek (TZ)																		X
segirt- Koşmak, (at) koşturmak (TA)																	X	
sek- Sekmek (Kİ)															X			
sekri- Sıçramak, sekmek (Kİ)								X										
seksen- Tehdit etmek (Kİ)								X										
selam bir- selamlamak, selam vermek (KK)									X									
selam it- selam söylemek (BM)							X											
semir- Semirmek, yağlanmak (TZ)																		X
semri- Semirmek, yağlanmak (Kİ)														X				
sep- Serpme, saçmak (Kİ, TZ)								X			X							
sepiş- Serpiştirmek (TZ)																		X
ser- Sermek (TZ)											X							
sev- Sevmek (DM, Kİ, KK, TA)												X	X	X	X			
sevin- Sevinmek (BM, DM, Kİ, KK, TA)											X	X	X	X	X			
sevindir- Sevindirmek (KK)									X									
sevindür- Sevindirmek (BM)							X											
sevle- Söylemek, demek (DM)												X						

sevleş- Söyleşmek, konuşmak (DM)														X				
sevün- Sevinmek (DM)														X				
seyün- Sönmek (Kİ)									X									
seyündür- Söndürmek (TA)										X								
sez- Sezmek (KK, TZ)									X		X							
sezgen- Deprenmek, kımıldamak (TZ)											X							
sıç - Sıçmak (BM, Kİ, TA)												X		X		X		
sıçrat- Sıçratmak (BM)							X											
sıdır- Kurmak (TZ)																		X
sığ- Sığmak (BM)	X																	
şığal- Yoklamak, aramak (TZ)																		X
sığın- (I) Sığınmak (TA, TZ)					X	X												
sığın- (II) Yayılmak (TZ)																		X
sıh- Yüzünü ekşitmek (TZ)						X												
sık- Sıkma, bastırmak, sıkıştırmak (Kİ, KK, TZ)									X	X		X						
sıkda- Ölen kimseye karşı mersiye söyleyerek ağlamak ve ağlatmak (Kİ)			X															
sıkkır- Yıldırma, bezdirmek (TA)																		

sıknaş- Sıkışmak, sıkılmak (TZ)												X						
sıkırık ur- Islık çalmak (TZ)																		X
sıktır- Sıktırmak (TZ)						X												
sıla- (I) Düğün şöleni vermek (TZ)																		X
sıla- (II) Cilalamak (TZ)																		X
sılta- (I) Bahane bulmak (TZ)												X						
sın- Kırmak, kırılmak (TA, TZ)											X	X						
sına- Denemek, tecrübe etmek (Kİ, TZ)															X			X
şındır- Kırmak, kırdırmak (KK)										X								
sındur- Kırmak, kırdırmak (BM)							X											
sırık - Canavar inine girmek (TZ)												X						
sırl - Sıyrılmak, soyulmak (Kİ)										X								
sırınsı- Yüzünü buruşturmak (TZ)						X												
sıskır- Islık çalmak (TZ)																		X
sış- Sıçmak (TZ)																		X
sışra- Sıçramak (TZ)												X						
sıtın- Deşilmek, fişkirmek (TZ)																		X

sıva- Sıvamak (TZ)																		X
sıy- Genişlemek (TZ)																		X
sıyın- (I) Sığınmak (TZ)						X												
sıyın- (II) Yayılmak (TZ)																		X
sıyın- (III) Acımak, teessüf etmek (TZ)																		X
sıyrın- Kaymak (TZ)											X							
sız- Sızmak, akmak (Kİ)															X			
sıza- Sıvamak (TZ)																		X
sızal - İncelmek (TZ)																		X
sızdur- Eritmek (BM, Kİ)												X			X			
sızla- (I) Sızmak (TZ)																		X
sızla- (II) Sıkılmak (TZ)																		X
si- Bevl etmek, işemek (Kİ, KK, TA, TZ)												X				X	X	X
sik- 1. Cinsî ilişkide bulunmak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)												X			X	X	X	X
sik- 2. Nikahlamak, nikâhına almak (TA)										X								
sikiş- Cinsel münasebette bulunmak (Kİ)															X			
sil- Silmek, temizlemek (BM, Kİ, KK, TA, TZ)												X			X	X	X	X

silen- Silinmek (TZ)																		X
silik- Eksiltmek, kesmek (BM)							X											
silk- Silkmek, silkelemek (Kİ, KK, TA, TZ)															X	X	X	X
silkin- Silkinmek, sarsılmak (TZ)																		X
simkir - Sümkürmek (KK, TA)									X	X								
sin- Hazm olunmak (TZ)																		X
siñ- Gizlenmek için yere yatmak (Kİ)			X															
siñilde - (Köpek) açlıktan havlamak (Kİ)														X				
sipir- Süpürmek (TZ)																		X
siy- Bevletmek, işemek (BM)												X						
siz - Sezmek (Kİ)									X									
soğrı- Uyuşmak (Kİ)			X															
soğ- Girdirmek, sokmak (TA, TZ)										X	X							
şoğ- Girdirmek, sokmak (KK)									X									
soğlan- İsteği artmak (TZ)																		X
soklandır- Teşvik etmek (TZ)											X							
soğtur- Sokturmak,											X							

girdirmek (TZ)																		
şokuta- Ağlamak (BM)												X						
solı- Solumak (Kİ)														X				
sor- (I) Sormak, soru sormak (TA, TZ)																X	X	
sor- (II) Emmek (Kİ, TA)														X		X		
şor- Sormak, soru sormak (KK)															X			
sorıl- Sünmek, uzamak (TZ)												X						
sovrun- Sıyrılmak (TZ)												X						
sovu- Soğumak (Kİ)								X										
sovul- Solmak, rengini atmak (TZ)												X						
sovur- Savmak, savurmak (TZ)												X						
sovuşla- Yavaşça ses vermek (TZ)												X						
sovut- Soğutmak (TA, TZ)										X	X							
şoy- (Kabuk, elbise vb.) soymak, çıkarmak (BM, KK, TA, TZ)													X			X	X	X
şoyul- Soyulmak, sıyrılıp çıkma (BM)							X											
şoyurğa- Bir hakani tahttan indirme (TZ)												X						

sög- Sövmek, küfretmek (Kİ)									X									
söglün- Kebap olmak, kavrulmak (Kİ)															X			
sögül- (II) Kebap etmek, ateş üzerinde pişirilmek (Kİ)															X			
sök- (I) Sövmek, küfretmek (BM, KK, TA, TZ)							X			X	X	X						
sök- (II) Sökmek, çıkarmak (BM, Kİ, TA, TZ)							X		X	X		X						
sökel ol- Hastalanma k (BM)							X											
söklün- Kebap yapılmak (TZ)																		X
söktür- Sövdürmek (TZ)												X						
söküt- Diz çökmek (TZ)						X												
söle- Söylemek, demek (KK)																X		
sölen- Söylenmek, denilmek, kendisine konuşulmak (KK)																X		
söleş- Söyleşmek, konuşmak (KK)																X		
sön- Sevinmek (BM)													X					
söv- Sevmek (TZ)																		X

sövünçle- Sevinç vermek, müjdelemek (TZ)																		X
sövündür- Söndürmek (TZ)											X							
söy- Sevinmek (TZ)																		X
söyken- Sırtını dayamak (TZ)						X												
söyle- Söylemek, demek (DM, KK, TZ)												X			X			X
söylen- Söylenmek, denilmek, kendisine konuşulmak (KK)															X			
söyleş- Söyleşmek, konuşmak (TZ)																		X
söyün- (I) Sevinmek (BM, TZ)											X							X
söyün- (II) Sönmek (Kİ)									X									
söyündür- (I) Sevindirmek (BM, TZ)							X				X							
söyündür- (II) Söndürmek (Kİ)									X									
sözle- Söylemek, demek (BM, Kİ, KK, TA, TZ)											X			X	X	X	X	X
sözleş- Konuşmak, söyleşmek (KK)															X			
suçul- Soyunmak (Kİ)														X				
sun- Sunmak, vermek, arz etmek (Kİ)								X										

şun- Elini uzatmak (TA)					X													
şunuber- Vermek (TA)											X							
sunuş- Bir şeye elini uzatıp vermek (TZ)												X						
susa- Susamak (BM, Kİ, TZ)	X			X			X											
susan bol- Susamak (BM)	X																	
suva - Sıvamak (TZ)																		X
suza- Sünmek, uzamak (TZ)												X						
suzla - Sıklamak, daralmak (TZ)																		X
sübür - Süpürmek (BM, TA)													X				X	
süçre- (At için) ayağı kayıp diz üstü düşmek (BM)							X											
sümür- Sümürmek (BM, Kİ, TZ)							X		X			X						
sümülde- Boğazın temizlenmes i için öh öh diye ses çıkarmak (Kİ, TZ)									X			X						
sün- Uzamak, uzanmak (Kİ, TZ)				X			X											
sündür- Uzatmak (Kİ)																X		
süprül- (I) Süpürülmek (Kİ)																X		
süprül - (II) Çekilip									X									

görmek (Kİ)																			
süpür- Süpürmek (Kİ, KK)															X	X			
sür- Sürmek (Kİ, TA, TZ)															X		X	X	
sür- Canlılar için gelişmek (TZ)																		X	
sürç- Sürçmek, yanılmak (TZ)										X									
sürmele- Sürmelemek , sürme çekmek (TA)																	X		
sürtü- Kaşımak, sürtmek (TZ)																		X	
sürtün- (I) 1. Sürtünmek (BM, TZ)											X							X	
sürtün- 2. Sürünerek yürümek, emeklemek (Kİ)															X				
sürtün- (II) Mendil ile silinmek (Kİ)															X				
sürü- Sürmek (Kİ, TZ)															X			X	
sürün - (I) (Yerde) sürünmek (TZ)																		X	
sürüt- Sürtmek (Kİ, TZ)															X			X	
süs- Süsmek, boynuzlama k (TZ)																		X	
süye- Dayanmak, söykenmek (TZ)						X													
süyen - Bir şeye dayanmak (TZ)						X													

süyrel- Sürünmek (TZ)																		X
süz- Süzme, temizlemek (Kİ, TA, TZ)															X		X	X
şab- Sürmek, hayvan sürmek (DM, KK)														X		X		
şabiş- Sürmek (DM)														X				
şabla- Tokat atmak, tokatla vurmak (TA)										X								
şagır- Bağırmak, bağırp çağırmak, inlemek (KK)																X		
şak- (I) Acı çekmek (KK)				X														
şak- (II) Çakmak, vurmak (KK)										X								
şak- (III) Yıkanmak (TZ)																		X
şağtur- Acı çektirmek (KK)										X								
şal- Düdük, müzik aleti vb. çalmak (TZ)																		X
şalğa- Çalkalamak (TZ)																		X
şalka- Çalkalamak (TZ)																		X
şanşmala- Süslenmek (TZ)																		X
şap- Çarpmak, vurmak (DM, TZ)								X				X						
şapla- Taş yontmak																		X

(TZ)																			
şarlan- Malik olmak, sahip olmak (TZ)												X							
şarman- Kolunu sıvamak, çemremek (TZ)												X							
şaşa- Su boğazda durmak (TZ)						X													
şaşkı- Su boğazda durmak (TZ)						X													
şaşra- Şıçramak (TZ)												X							
şatla- Parmak çıtlatmak (TZ)												X							
şatlan- Parmak çatlatmak, şık şık ses çıkarmak (TZ)												X							
şayfal- Dağılmak, parçalanmak (TZ)												X							
şayna- Çiğnemek (TZ)																			X
şek- Çekmek, ölçmek, tartmak (KK)																	X		
şekiş- Çekişmek, bozuşmak, ihtilâfa düşmek (KK)										X									
şeş- Çözmek, bağını açmak (Kİ, KK, TA, TZ)									X	X	X	X							
şeşil- Çözölmek (DM)								X											

şevir- Çevirmek, döndürmek (KK)																X		
şevre- Çevirmek, aktarmak (TZ)																		X
şevren- Çevrilmek, aktarılmak (TZ)																		X
şeyne- Çiğnemek (KK, TA)																X	X	
şık- (I) Çıkmak (DM, KK)								X		X								
şık- (II) Şikâyet etmek (KK)										X								
şıkar- Çıkarmak, çekip çıkarmak (KK)										X								
şingla- Çınlamak (TZ)																		X
şıpıl- Yavaşça, ses vermek (TZ)											X							
şıraklan- Aydınlanma k (TZ)																		X
şırlan- Malik olmak, sahip olmak (TZ)											X							
şış- Sıçmak (KK)																X		
şışra- Sıçramak (TZ)											X							
şibülde- Yavaşça ses vermek (TZ)											X							
şış- Kabarmak, şışmek (BM, Kİ, KK, TZ)												X			X	X		X
şışeklen- Çiçeklenme k, çiçek açmak (KK)																X		
şışle- Kızartmak, kebab yapmak												X			X	X		

(BM, Kİ, KK)																			
şışle- Şişe dizmek (TZ)																			X
şışlen- Et ateşte kebab olmak (TZ)																			X
şok bol- Çoğalmak (TZ)																			X
şokra- Kabarmak (TZ)																			X
şök- Çökmek, diz çökmek (KK)				X															
şövür - Çevirmek (TZ)																			X
şulğa- Dolamak, sarmak (TZ)																			X
şükr it - Şükretmek, kanaat etmek, yetinmek (BM)												X							
şürü- Çürümek (TZ)																			X
şüşkür- Aksırmak, hapşırmak (KK, TZ)									X		X								
tabu it - Hizmet etmek, hizmetinde bulunmak (TA)																		X	
tabula- Hizmet etmek (KK)																X			
tağal- Dağılmak, parça parça olmak (Kİ)									X										
tağala- Nallamak (TZ)																			X
tağla- Yara açmak (Kİ)									X										
tağ- Takmak, asmak (Kİ)									X										
tal- (I) Dalmak (Kİ)			X																

tal- (II) Yorulmak (TZ)												X						
tal- Yorulmak (KK)										X								
tala- (I) Yağma etmek (TZ)																		X
tala- (II) Dalamak, dişlemek, acıtmak (Kİ)			X															
talapın- Ağır ağır hareket etmek (TZ)											X							
talaş- Dalaşmak, kavga etmek (TA, TZ)																X	X	
talaş- Dalaşmak, kavga etmek (DM, KK)													X		X			
talıbı- Çırpınmak (Kİ)														X				
talpın- Yavaş yavaş hareket etmek (TZ)																		X
tam- Damlamak, yağmurun damla damla düşmesi (Kİ, TZ)														X				X
tamaşalan- Gezmek, gezinti yapmak (Kİ)														X				
tam it- Tamah etmek, açgözlülük etmek (BM)												X						
tamzur- Damlattırma k (KK)															X			
tan- (I) İnkâr etmek, yalan söylemek (TZ)																		X
tan- (II) İzin istemek (Kİ)									X									
tan- Danışmak (TA)											X							

tañ- Şaşmak, şaşırmak (Kİ)			X															
tañar- Kinlenmek (BM)												X						
tañaz- Şiş kızarmak, şiddetlenme k (Kİ)														X				
tañı- Tanımak, bilmek (TZ)						X												
tanı - (I) Görmek, bilmek, tanımak (TZ)						X					X							
tanı- (II) Anlamak (TZ)						X												
tanıkla- Tanıklamak (TZ)											X							
tañış- Danışmak, meşveret etmek (Kİ, TZ)															X		X	
tañla- Hayret etmek, şaşırmak (TA)					X													
tañla- (I) Sabahlamak (TZ)																		
tañla-(II) Şaşırmak (TZ)						X												
tañrıya kayıt- Tövbe etmek (TZ)											X							
tañp- Bulmak (BM, Kİ, KK, TZ)							X		X	X		X						
tar bol- Daralmak, sıkılmak (Kİ, TZ)														X			X	
tar- Taramak (Kİ, TA, TZ)														X		X	X	
tarakla- Taramak (Kİ)														X				
taral- Daralmak,									X									

dar olmak (Kİ)																		
tarat- (I) Isıtmak; sıcak olmak (Kİ)															X			
tarat- (II) Öğütmek (TZ)																		X
tart- (I) Tartmak, ölçmek (BM, Kİ, TA)												X			X		X	
tart- (II) 1. Çekmek (Kİ)								X										
tart- 2. Çekip çıkarmak (TZ)											X							
tart- Tartmak, ölçmek (TA)																	X	
tarta- Çekip çıkarmak (TZ)											X							
tās bar- Kaybolmak (Kİ)								X										
tās bol- kaybolmak, zayi olmak (TZ)											X							
taş eyle- Kaybetmek, zayi etmek (TA)										X								
taş bar- Zayi olmak, kaybolmak (BM)							X											
taş- Taşmak (BM, Kİ, TZ)						X		X			X							
taşı- Taşımak (Kİ, TZ)															X			X
taşıl- (I) Islanmak (BM)	X																	
taşıl- (II) İyileşmek (BM)											X							
taşla- Taşlamak (TZ)																		X

taşla- Taşlamak (KK)																X		
tat- Tatmak, tadına bakmak (Kİ, TZ)									X			X						
ta- Tatmak, tadına bakmak (KK, TA)										X	X							
tatan- Tat almak (TZ)												X						
tatık- Köylü gibi konuşmak (Kİ)															X			
tatın- Tat almak (TZ)												X						
ta- Tattırma- tadına baktırmak (TA)											X							
tay- Ayağı kaymak, yanılmak (TZ)												X						
taya- Dayamak (Kİ)			X															
ta- Dayanmak, yaslanmak (Kİ, TA, TZ)			X		X	X												
ta- Ayağı kaymak (BM)							X											
ta- Sarsılmak (TZ)												X						
te- Tekmeleme k, çifte atmak (KK, TA)																X	X	
te- Kımıldamak , hareket etmek (BM, KK)							X			X								
te- Hareket ettirmek, kımıldatmak (KK, TA)				X														
te- (Un vb. tahıl)												X						

öğütmek (BM)																		
tekne- Delmek (TZ)												X						
tek tur- Susmak, sakinleşmek (KK)										X								
teküt- Boşaltmak (TA)																	X	
tel- Delmek (TZ)												X						
telilen- Delirmek (TZ)												X						
telür- Delirmek (TZ)												X						
tep- Ayak tepmek, ayakla vurmak (Kİ, TZ)									X			X						
tepele- Öldürmek, helâk etmek (Kİ)									X									
tepren- Yerinden oynamak, hareket etmek (Kİ, TZ)									X			X						
tepret- Hareket ettirmek, kımıldatmak (TZ)												X						
ter- Dermek, toplamak, yığmak, bir araya getirmek (TZ)																		X
terçe- Acele etmek, hızlı davranmak (TA)																	X	
terinlet- Derinletmek (Kİ)															X			
terkle- Acele etmek (Kİ)															X			
terklet- Acele ettirmek																	X	

(TA)																		
terle- Terlemek (TZ)						X												
teş- Deşmek, oymak (KK, TZ)															X			X
tey- Değmek, dokunmak (KK)				X														
tez- Acele etmek (KK)															X			
tezken- Bir şeyin etrafını dolaşmak, dönmek (Kİ)														X				
tezkın- İstila etmek, alt etmek (TZ)																		X
tezle- İvmek, acele etmek (TA, TZ)																X		X
tezlet- Acele ettirmek, çabuklaştırmak (DM, KK, TZ)												X		X				X
tık- Tıkamak, kapamak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)							X		X	X	X	X						
tın- (I) Dinlenmek, istirahat etmek (Kİ)				X														
tın- (II) Susmak (TZ)											X							
tın- (III) Söylemek, ses çıkarmak (TZ)																		X
tın- (IV) Alıkoymak, eğlendirmek , durdurmak (TZ)																		X
tın- (V) Solumak, nefes almak																		X

(TZ)																			
tın- 1. Dinlenmek, istirahat etmek (TA)					X														
tın- 2. Durmak, kımıldamam ak (TA)					X														
tınış- (I) Rahat etmek, dinlenmek (TZ)						X													
tınış- (II) Susmak (TZ)											X								
tıngla- Çınlamak (TZ)																			X
tınta- Gıdıklamak, dürtmek (TZ)											X								
tırma- Tırmalamak (TZ)																			X
tırna- Tırmalamak (TZ)																			X
tırıl-da- Kararsızlaş mak (TZ)						X													
tıy- Geciktirmek (TZ)																			X
tible- Diplemek, bir şeye dip koymak (Kİ)									X										
tik- (I) Dikiş dikmek (BM, Kİ, KK, TZ)												X			X	X			X
tik- (II) Lokma almak (Kİ)									X										
tik- (III) (Ağaç) dikmek (KK)																X			
tik- (IV) Dik koymak, bir şeyi bir yere dikmek (TA)											X								
tik- (V)												X							

Tıkmak (TZ)																		
tık- (VI) Dili ile incitmek (BM)							X											
tike koy-Dikmek, ağaç vb. ekme (TA)											X							
tık tur-Susmak, sessiz olmak (TA)					X													
tık yüri-Sessiz olmak (TA)					X													
tıl- (I) Delmek, delik açmak (TA)											X							
tıl- (II) Dilmek, dilimlere ayırmak, uzun ve dar parçalara ayırmak (TZ)												X						
tile-İstemek, dilemek (Kİ, KK, TA, TZ)															X	X	X	X
tilen-Dilenmek, ısrarla istemek (DM, TA)														X			X	
tīmarla-Tımar etmek (TZ)																		X
tinlen-Dinlenmek, istirahat etmek (KK)				X														
tiñlen-Dinlenmek, istirahat etmek (TZ)				X														
tiñtür-Susmak (BM)							X											
tiri-Dirilmek, canlanmak, yaşamak (BM, Kİ)							X		X									
tiril-Dirilmek,									X		X	X						

canlanmak, yaşamak (Kİ, TA, TZ)																		
tirkir- Diriltmek, canlandırma k (Kİ)								X										
tirkiz- Diriltmek, canlandırma k (TZ)											X							
tişik- Şüphelenme k (TZ)																	X	
tişle- Dişlemek, ısırmak (BM, Kİ, TA, TZ)						X		X		X	X							
tit- Dİtmek, tüylerini yolmak (TA, TZ)																X	X	
titre- Titremek (TZ)																	X	
titrü baķ- Sert bakmak (Kİ)			X															
tiy- Değmek, dokunmak, varmak, erişmek (TZ)					X													
tiz- Dizmek (TZ)																	X	
tizginle- Dizginlemek (Kİ)														X				
toğ- (I) 1. Doğmak, dünyaya gelmek (Kİ)			X															
toğ- (II) (Güneş, ay) doğmak (KK)				X												X		
toğran- Doğranmak (TZ)											X							
toğnl- Doğurulmak (TZ)											X							
toğrul- Doğurulmak (TZ)											X							

toğur- Doğurmak, dünyaya getirmek (TA, TZ)											X	X						
toğ- Doymak (Kİ)									X									
tokı- (I) Dokumak, örmek (Kİ)															X			
tokı (II) Şiddetle vurmak (Kİ)									X									
toğta- Sabit olmak (TZ)						X												
toğu- Dokumak, örmek (TZ)																		X
toğun- Çarpılmak, vurulmak (TZ)												X						
toğunuş- Vuruşmak, çarpmak (TZ)																		X
toğuş- Savaşmak, vuruşmak (TZ)																		X
tol- Dolmak (Kİ)									X									
tola- Dolamak, sarmak (Kİ, TZ)															X			X
tolan - (I) Dolanmak (TZ)						X												
tolan- (II) Bulanmak (TZ)												X						
toldır- Doldurmak (TZ)												X						
toğdur- Doldurmak (BM)						X												
toğgan- Dolanmak (TZ)						X												
toğtur- Doldurmak (KK)									X									
toğ ol- dolmak (BM)						X												

tolun- (I) Dolaşmak (Kİ)																X			
tolun- (II) (Ay, güneş) batmak (Kİ)									X										
tomala- Saklamak, gizlemek (TZ)						X													
tonan- Süslenmek (TZ)																			X
toñ- Buz olmak, donmak (Kİ, TZ)									X			X							
topan yat- Yüzüstü yatmak (TZ)						X													
toprakla - Topraklama k, tozlamak (TZ)												X							
toran- Doğranmak, parçalanmak , dilim dilim edilmek (TZ)																			X
tovur- Doğurmak, dünyaya getirmek (TZ)												X							
toy- Doymak (BM, Kİ, KK, TZ)							X		X	X		X							
toz- 1. Toz kapmak, toz kalkmak (Kİ)																X			
tozat- Toz çıkartmak , saçmak (BM)													X						
tozdur- Tozatmak (TZ)																			X
tozla- Tozlamak (TZ)												X							
tozul- Bozulmak (TZ)												X							
tög- Dövmek, vurmak,												X							

ezmek (TZ)																			
tök- (I) Dökmek (BM, Kİ, TA)							X			X		X							
tökel- Dökülmek, akmak (BM)							X												
tökle- Götlemek (TZ)													X						
töklen- Götlenmek (TZ)																			X
töl- Borcunu ödemek (TZ)													X						
tön- Dönmek (TZ)													X						
töşe- Döşemek, yaymak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)													X			X	X	X	X
töşen- Döşenmek, yayılmak (KK, TZ)																X			X
töv- Vurmak, dövmek, ezmek (Kİ)										X									
töy- Dövmek, vurmak, ezmek (TZ)													X						
töydür- Dövdürmek (TZ)													X						
töz- Sabır ve tahammül göstermek, dayanmak, katlanmak (Kİ)																X			
tulğa- İçi burulmak, ağrımak (TZ)													X						
tumçuk- Ölürcesine bayılmak (TZ)													X						
tumsuk- Ölürcesine bayılmak													X						

(TZ)																		
tumut- Bir araya gelmek, toplanmak (TA)																	X	
tunçuk- Ölüncesine bayılmak (TZ)												X						
tır- (I) Durmak, sabit ol-, sakin olmak (BM, Kİ, TA, TZ)	X		X		X	X												
tır- (II) Ayağa kalkmak (BM, KK, TA)							X			X	X							
turgur- Ayağa kaldırmak, dikeltmek (BM)							X											
turguz- (I) Durdurmak, hareketten alıkoymak (Kİ, TZ)															X			X
turguz - (II) Ayağa kaldırmak, dikeltmek (Kİ, TZ)									X			X						
turguz- Ayağa kaldırmak, dikeltmek (KK)										X								
turnaklan- Nazlanmak (TA)																	X	
turuğ- Giderken duruvermek (TZ)						X												
tırut- İp uzatmak (TA)					X													
tuş- Ziyaret etmek (Kİ)			X															
tuşa- Beygirin ayaklarını birbirine bağlamak (Kİ)															X			

tut- Tutmak (BM, TZ)	X					X												
üt- Tutmak (TA)					X													
üt- Tutmak (KK)				X														
tutaş- Çakmak, kav tutuşmak (TZ)											X							
ütü koy- Rehin vermek (TA)										X								
tutuş- Kızarmak (TZ)						X												
tutul- (I) Tutulmak, ele geçirilmek (Kİ, TZ)			X			X												
tutul- (II) (Güneş ve ay) tutulmak (BM, TZ)	X					X												
tutuş- Kavgaya tutuşmak, düşmanlık etmek (Kİ, TA)														X		X		
tuv- Ezmek, parça parça etmek (Kİ)														X				
tuy- 1. Duymak (Kİ)														X				
tuy- 2. Farkına varmak, hissetmek (Kİ)								X										
tuzla- Tuz vermek, tuzlamak (Kİ)														X				
tuzlat- Tuzlamak (BM)											X							
tuzul- Tuz vermek, tuzlamak (TZ)																	X	
tüğmele- Düğmeleme k (BM)											X							

tügöl- Ümitsizliğe düşmek (TZ)						X												
tüken- (I) 1. Tükenmek, bitmek, sona ermek (BM, DM, Kİ, KK)							X	X	X	X								
tüken- 2. Boşalmak (KK)									X									
tüken- (II) Ayrılmak, boşanmak (TZ)											X							
tüket- Tüketmek, bitirmek (TZ)											X							
tükür- Tükürmek (BM, Kİ, KK, TA, TZ)							X		X	X	X	X						
tülge kör- Yıldıza bakmak (TZ)						X												
tüne- Gecelemek (Kİ)																		X
tüñöl- Ümitsizliğe düşmek (TZ)						X												
türe- Ağaç dikmek (Kİ)									X									
türüş- Çalışmak, çabalamak, gayret etmek (Kİ)														X				
tüskür- Tükürmek (BM)							X											
tüş kör- Düşü azmak, ihtilâm olmak (TZ)											X							
tüş- (I) 1. Düşmek (Kİ, KK, TA, TZ)									X	X	X							
tüş- (II) 1. İnmek (Kİ, KK, TA)									X	X	X							

tütünle- Tütsülemek, dumanlatma k (TA)																		X	
tütüz- Buğulatmak (TZ)																			X
tüvmele- Düğmeleme k (BM, Kİ)													X						
tüymele- Düğmeleme k (TZ)													X						
tüz- (I) Düzmek, düzeltmek (TZ)																			X
tüz- (II) Sabit olmak (TZ)						X													
tüze- Sarılmak (TZ)																			X
tüzel- Düzelmek (Kİ, KK, TZ)									X	X		X							
tüzen- Düzelmek (TZ)												X							
tüzet- (I) 1. Düzeltmek (TZ)												X							
tüzet- 2. Sıralanmak, saf tutmak (TA)																	X		
tüzet- Arayı bulmak, barıştırmak (TZ)												X							
uç- (I) Uçmak (BM, Kİ, TA, TZ)												X			X		X	X	
uç- (II) At yarışında veya ok atışında bahse girmek (Kİ)									X										
uçal- Kıça vurmak (Kİ)									X										
ucuz bol- Kolaylaşma k (Kİ)									X										
udı- Uyumak (Kİ)			X																

udu- Uyumak (Kİ)			X															
uğla- Çadıra ağaç dikmek (Kİ)									X									
uğra- Rastlamak, karşılaşmak (TZ)												X						
uğul- Bayılmak, kendinden geçmek (TZ)												X						
uğun- Bayılmak, kendinden geçmek (TZ)												X						
uğurtla- Yudumlama k (TA)																	X	
uğ - Anlamak, idrak etmek (Kİ)			X															
uğtur- Anlatmak (Kİ)																X		
uğuştur- Anlatmak (Kİ)																X		
ula- Bitiştirmek, ulaştırmak (Kİ, TA, TZ)									X		X	X						
ulağur- Nazlanmak (TA)																	X	
ulağ- Anlaşmazlık etmek (TZ)																		X
ulal- Yüceltmek, yükseltmek (BM)							X											
ulaldur- Büyülmek, yüceltmek (TA)											X							
ulan- Köklenmek (Kİ)																X		
ulçala- Doyumluk elde etmek (TZ)												Z						

ulġar- Büyümek, gelişmek (TZ)																		X
ulġat- Ululatmak, yüceltmek, ulu saymak (TZ)											X							
ulġar- Büyümek, gelişmek (TZ)																		X
ullandır- Kökletmek (Kİ)								X										
ulu- (I) Avlamak (Kİ)								X										
ulu- (II) Yükselmek, büyümek (Kİ)														X				
ulu- (III) Ulumak, feryat etmek (TZ)																		X
ulula- Ağırlamak (Kİ)														X				
ulullan- Kökletmek (Kİ)														X				
um- Ummak, arzu etmek (Kİ, TZ)														X				X
umsun- 1. (Kadın) gebe iken bir şeyi arzu etmek, aş ermek (Kİ)														X				
umsun- 2. Ummak, arzu etmek (TA, TZ)																	X	X
un tart- Un öğütme (TA)																	X	
un- Oyarak içini boşaltmak (Kİ)														X				
uñ- Oyarak içini boşaltmak (Kİ)														X				

una- Kabullenme k, boyun eğmek, itaat etmek (TA)																	X	
unut- Unutmak (BM, DM, Kİ, KK, TA, TZ)	X	X	X	X	X	X												
unut- Unutmak (DM)		X																
ur- Vurmak, dövmek (KK, TZ)									X		X							
urlaş- Belirme, ortaya çıkma, doğma (TZ)						X												
urul- Vurulmak, dövülmek (KK, TZ)									X		X							
urun- (I) Zulmetmek (BM)												X						
urun- (II) 1. Vurulmak, dövülmek (TZ)											X							
uruş- Vuruşmak, dövüşmek, savaşmak (KK, TZ)															X		X	
uruşul- Vuruşulmak (TZ)																		X
usan- Usanmak (TZ)											X							
uslan- Akıllanmak (Kİ, TZ)								X			X							
usun- Bir şeye elini uzatıp vermek (TZ)											X							
uş- Uçmak (KK)															X			
uşan- Küçük parçalara bölünmek (TZ)																		X
uşra- Rastlamak, karşılaşmak											X							

(TZ)																		
ut- Ütmek, yenmek, galip gelmek (TA)											X							
uť- Ütmek, yenmek (BM, Kİ, TZ)							X		X	X		X						
uťan - Utanmak (BM, Kİ, KK, TZ)	X		X	X		X												
uťtur - Yenilmek (BM)							X											
utuz- Zıyan etmek, ütölmek (TZ)												X						
uv- Bir Şeyi ezmek (Kİ)															X			
uvan- Ufanmak, küçük parçalara bölönmek (TZ)																		X
uvul- Bayılmak, aklı başından götmek (TZ)												X						
uy- Uymak, tâbi olmak (TZ)						X												
uyal- Utanmak (Kİ, KK, TZ)			X	X		X												
uyan- Uyanmak (TA)											X							
uyandır- Uyandırmak (KK)										X								
uyandır- Uyandırmak (Kİ)									X									
uyanla- Gem vurmak (TA)																	X	
uyar- Uyarmak (TA)											X							
uyat-						X												

Utanmak, haya etmek (TZ)																		
uyı- Uyumak (Kİ, TA)			X		X													
uykúsrá- İmızganmak , uyumak (TZ)						X												
uyu- Uyumak (TZ)						X												
uyukla- Uyuklamak, şekerleme yapmak (BM, KK, TA, TZ)	X			X	X	X												
uyuklaş- Uyuklamak (TZ)						X												
uyukúsrá- İmızganmak , uyumak (TZ)						X												
uyut- (I) Uyutmak (TA)																	X	
uyut- (II) Sütü uyutmak (TZ)						X												
uz- Geçmek (TA, TZ)										X	X							
uzan- Uzanmak (Kİ, TZ)			X			X												
uzat- (I) Uzatmak (BM, Kİ, TZ)							X		X			X						
uzat- (II) Göndermek (BM)							X											
uzun- Uzamak (TA)																	X	
üb- Yavaş yavaş içmek (Kİ)														X				
ügüt- (Un vb. için) öğütmek (Kİ, TA, TZ)														X		X	X	
üküt- (Un vb. için) öğütmek												X						

(BM)																			
üle- Taksim etmek, paylaştırmak (Kİ)									X										
üleş- Paylaşmak, bölüşmek (BM)							X												
üleştür- Üleştirmek, paylaştırmak (TA, TZ)											X	X							
üli- İslanmak (Kİ)			X																
ülit- İslamak, ıslatmak (TA)					X														
ülü- Üleşmek, paylaşmak (TZ)												X							
ülüş- Üleşmek, paylaşmak (KK)									X										
ün- Karşı koymak, dayanmak, inat etmek (Kİ)																X			
ünde- Çağırarak, seslenmek (Kİ, KK, TA, TZ)									X	X	X	X							
ür- (I) (Köpek) ürmek, ulumak, havlamak (BM, Kİ)													X			X			
ür- (II) Üflemek (BM, Kİ, KK, TZ)							X		X	X		X							
ür- (III) Bitmek (Kİ)									X										
ürk- Ürkmek, korkmak, çekinmek (KK)										X									
ürküt- Bir dereceye kadar									X		X								

korkutmak, ürkütme, kaçırmak (Kİ, TA)																		
ürküz- Bitirmek (Kİ)									X									
ürük- Ürmek, korkmak (Kİ, TZ)									X			X						
üs- Uzanmak (TZ)						X												
üsbürle- Teslim etmek, eline vermek (TA)											X							
üş- Üşüşmek, toplanmak (Kİ)														X				
üşe- Üşümek (TZ)						X												
üşet- Kırıp ufaltmak (TZ)																		X
üşle- Sineği kovmak, uzaklaştırma k (TA)											X							
üşre- Anmak, hatırlamak (TZ)																		X
üşü- Üşümek (BM, TA, TZ)	X				X	X												
üt- Kesilmiş koyunun tüylerini ütmek (Kİ)														X				
ütükle- Yalan söylemek (TA)																X		
ütür- Delmek (Kİ)									X									
üv- Ovmak (TZ)																		X
üz- (I) Üzmek (Kİ)														X				
üz- (II) Koparmak, kırmak (TZ)											X							

üz- (III) Yarışmak (KK)																X		
üzen- Zulmetmek (Kİ)																X		
üzün- Üzölmek, kesilmek (TZ)																		X
var- Ulaşmak (Kİ)								X										
vayna- Oynamak, oyun oynamak (DM, TZ)												X						X
vaynaş - Oynaşmak (TZ)																		X
vıyal- Utanmak, çekinmek (DM)		X																
vir- Vermek (KK)										X								
voltur- Oturmak (DM)		X																
vur- Vurmak, dövmek (BM, DM, TA)						X	X			X								
yab- (I) Ekmek yapmak (TA)																	X	
yab- (II) Yapmak, etmek (KK)																		
yab- (III) Örtmek, kapamak (BM, KK, TA)						X			X	X								
yabış- Yapışmak, bitişmek (BM)						X												
yabıştır- Yapıştırmak , birleştirmek (KK)									X									
yabraklan- Yapraklanm ak (KK)																X		

yabun- Yapışmak, ulaşmak (TA)											X							
yada- Sıkılmak, daralmak (TZ)																		X
yağ- (Yağmur vb.) yağmak (Kİ, TA, TZ)														X		X	X	
yağı- Tehdit etmek (TZ)											X							
yağıl- Yanılmak, hata yapmak (TZ)											X							
yağmala- Yağmalama k, talan etmek (TA)																X		
yağıştır- Birleştirmek , eklemek (KK)										X								
yağla- (I) Yağlamak, yağ sürmek (Kİ, KK, TZ)														X	X			X
yağla- (II) Ağlamak (DM)		X																
yağmala- Talan etmek, yağmalamak (Kİ, TZ)														X				X
yak- (I) Yakmak (Kİ)									X									
yak- (II) Sıvamak, yapıştırmak (TZ)																		X
yala- Yalamak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)						X		X	X	X	X							
yalvar- Yalvarmak, yakarmak (BM)												X						
yakıl- Yakılmak (Kİ)								X										

yaşınla- Yaklaşmak (TZ)																		X
yaşlaş- Yaklaşmak, yakın olmak (KK)																X		
yaşşıla- İyi muamele etmek (Kİ)															X			
yal- Yılmak (Kİ)								X										
yalğanş bol- Soyunmak (TZ)																		X
yalan ol- çıplak olmak, soyunmak (BM)											X							
yalanşla- Soyunmak (TZ)																		X
yalbar- Yalvarmak, yakarmak (TZ)																		X
yalda- Aldatmak (TZ)																		X
yalğışla- Hayır dua etmek (Kİ)														X				
yalşı- Onmak (TZ)						X												
yama- Yamamak, yama yapmak (TZ)																		X
yamala- Yamalamak, yama yapmak (BM)											X							
yamanla- 1. Telef etmek, yok etmek (BM)							X											
yamanla- 2. Kötü muamele etmek (BM, Kİ)											X		X					
yam bas- Yardım etmek, korumak																		X

(TZ)																			
yan- Yanmak (BM, Kİ, TZ)													X			X			X
yañal- Yanılmak, yanlış yapmak (Kİ)									X										
yan bas- Yardım etmek, korumak (TZ)																			X
yandır- Yakmak, yandırmak (TZ)												X							
yandur- (I) Yakmak, yandırmak (BM, Kİ, TA)							X		X		X								
yandur- (II) Döndürmek (BM)													X						
yandur- (III) Aktarmak (BM)							X												
yangıl- Yanılmak, hata etmek (BM)							X												
yangır- Öfkelenmek , kızmak, hiddetlenme k, hınç beslemek (TZ)													X						
yangır- Öfkelenmek , kızmak, hiddetlenme k, hınç beslemek (TZ)													X						
yanı- Tehdit etmek (TZ)													X						
yañlış- Yanılmak, yanlış yapmak (TZ)													X						
yanşı- Çiğnemek, ezmek (TZ)																			X
yap-									X				X						

Örtmek, kapamak (Kİ, TZ)																		
yapın- Örtünmek (TZ)																		X
yapış- Yapışmak (Kİ, TZ)								X			X							
yapıştır- Yapıştırmak , birleştirmek (TA)										X								
yar- Yarmak (KK, TA, TZ)									X	X	X							
yara- Yaramak, faydalı olmak (BM, Kİ, TZ)												X			X			X
yarağla- Hazırlamak, hazırlık yapmak (TZ)																		X
yarağla - Silahlandırm ak (Kİ)								X										
yarağlan- (I) Donanmak, silahlanmak (TZ)											X							
yarağlan- (II) Hazırlık yapmak, hazırlanmak (TA)																	X	
waran- Atı epeyce koşturup terletip yem vermeden soğutmak (Kİ)															X			
yaraş- Yarışmak (TA)																	X	
yarat- Yaratmak (Kİ, KK, TA, TZ)								X	X	X	X							
yarı eyle- Yardım etmek (BM)												X						
yarı- Parlamak (Kİ)			X															

yarılğa- Esirgemek, yarlıgamak (TZ)																		X
yarlığa- Acımak, merhamet etmek, affetmek (Kİ, TA, TZ)															X		X	X
yarmaş- Tırmanmak (TZ)																		X
yarsı- Çok arzulamak (TZ)																		X
yart- Yarmak, yırtmak (BM)							X											
yırtıl- Yarılmak, yırtılmak (BM)							X											
yas- 1. Yayın kirişini gevşetmek, düz hâle getirmek, yassılamak (Kİ)									X									
yas- 2. Oku yaydan ayırmak (TA)										X								
yasa- Düzeltmek (TZ)																		X
yastın- Dayanmak (TZ)						X												
yaş- Saklamak, gizlemek, örtmek (Kİ)									X									
yaşa- (I) Yaşamak (Kİ)															X			
yaşa- (II) Dirilmek (TZ)											X							
yaşar- (I) Yeşermek, yeşillenmek (Kİ)															X			
yaşar- (II) Göz			X															

yaşarmak (Kİ)																		
yaşın- Örtünmek, gizlenmek (KK)																X		
yaşır- Gizlemek, saklamak (KK, TZ)				X		X												
yaşur- Gizlemek, saklamak (Kİ)			X															
yat- Yatmak, uyumak (BM, Kİ, TZ)	X		X			X												
yaş- Yatmak, uyumak (KK, TA)				X	X													
yatar- Kızını kocaya vermek (Kİ)									X									
yaşat- Düzeltilmek (KK)																X		
yatdır- Yatırmak, uyutmak (Kİ)															X			X
yatdır- Yatırmak, uyutmak (Kİ, TZ)																X		
yatdır- Yatırmak, uyutmak (KK)																X		
yattur- Telef olmak, mahvolmak (Kİ)									X									
yatur- (I) Yatırmak, uyutmak (BM)																		
yatur- (II) Telef olmak, mahvolmak (Kİ)									X									
yav- (Yağmur vb.) yağmak (TZ)																		X
yava it- Kaybolmak											X							

(TA)																			
yavı- Yaklaşmak (Kİ)																X			
yavla- Yağlamak, yağ sürmek (TZ)																			X
yavuklat- Yaklaştırmak (Kİ)																X			
yavukulan- Yaklaşmak (BM)											X								
yavut- Yaklaştırmak (TA)																		X	
yavuzla- Kötülemek, yermek (TA)																		X	
yay- (I) Yaymak (TZ)																			X
yay- (II) Bir şeyi kışkırtmak (Kİ)																X			
yayıl- (II) Kışkırtılmak (Kİ)																X			
yayın- Yayılmak (TZ)																			X
yayka- (I) Ağız çalkalamak, çalkalayarak ağız yıkamak (TZ)																			X
yayka- (II) Yıkamak (Kİ)																X			
yaykan- Çalkalanmak (Kİ)																X			
yayla- Yaz mevsimini yaylada geçirmek (BM)											X								
yaz- (I) 1. Yazı yazmak, çizmek (BM, DM, Kİ, KK, TA,											X	X	X	X	X	X	X	X	

TZ)																			
yaz- (II) Yanılmak, hata etmek (BM)							X												
yaz- (III) Hedefe isabet ettirememek (KK)									X										
yaz- (IV) Yapmaya çalışmak (KK)																X			
yazukla- Günah işlemek (Kİ)															X				
ye- Yemek (BM, DM, Kİ, KK, TA, TZ)												X	X	X	X	X	X	X	
yeber- Göndermek, yollamak (DM, KK)							X		X		X								
yedir- Yedirmek (DM, KK, TZ)													X		X			X	
yegür- Koşmak, hızlı yürümek (DM)													X						
yek kör - Şeytan gibi görmek, sevmemek (Kİ)															X				
yekir- Kızmak, hiddetlenme k (Kİ)									X										
yele- Yavaş koşmak (TZ)																			X
yen- Yenmek, mağlûp etmek (BM)							X												
yeñ- Yenmek, galip gelmek (DM, TZ)								X				X							
yeñile- Yenilemek, tekrar etmek															X				X

(Kİ, TZ)																			
yenşi- Kekremek, kekre olmak (TZ)						X													
yerin- Üzülmek (DM)														X					
yeske- Koklamak (DM)														X					
yeş- İšemek (BM)													X						
yeşit- İşitmek (DM)														X					
yet- (I) 1. Ulaşmak, erişmek (BM, TA, TZ)							X				X	X							
yet- 2. Arkasından yetişmek (Kİ)									X										
yet- (II) Kâfi gelmek (BM, Kİ)							X		X										
yet- (III) Yedeğine almak, sevk etmek (TA, TZ)											X	X							
yetil- Kemale ermek, olgunlaşmak (Kİ)															X				
yetiş- Erişmek, ulaşmak, yetmek, yetişmek (TZ)												X							
yetür- Yetiştirmek, ulaştırmak (TA)											X								
yeynit- Hafifletmek (TA)											X								
yığ- (I) Yığmak, biriktirmek, toplamak(Kİ , TZ)																			X
yığla- Ağlamak,		X		X		X													

sızlamak (DM, KK, TZ)																		
yık- (I) Yıkma, harap etmek (BM, KK, TA, TZ)							X			X	X	X						
yık- (II) Hasmını yıkma (KK)										X								
yıkıl- Yıklanma, devrilmek (KK, TZ)										X		X						
yıl- Sürünmek (TZ)																		X
yıldıra- Yıldırım çakmak (TZ)												X						
yıpın- Yapışmak (TZ)												X						
yıpit- Islatmak (TZ)						X												
yır- Yırtmak (TZ)												X						
yırın- Yırtılmak (TZ)												X						
yırit- Yırtmak (TZ)												X						
yırla- Şarkı söylemek (BM, TZ)													X		X			
yırt- Yırtmak, parçalamak (BM, Kİ)							X		X									
yırtın- Yırtılmak, yarılmak (TZ)																		
yışı- Parlamak (Kİ)			X															
yıvil- Uzamak (Kİ)															X			
yıy- Yığmak (TZ)																		X
yıyın- Yığılmak (TZ)																		X

yıyıştır- Toplamak (KK)																X		
yıyla- Ağlamak (TZ)						X												
yi- Yemek (Kİ, KK)															X	X		
yidür- Yedirmek (TA)																	X	
yigir- Hiddetlenme k, gazaba gelmek (KK)									X									
yig kör- Kinlenmek, nefret etmek (TA)																	X	
yiglen- Hastalanma k (TZ)										X								
yigren- İğrenmek, tiksinmek (TZ)										X								
yikir- Kızmak, hiddetlenme k (Kİ)								X										
yil- Koşmak (Kİ)															X			
yile- Koklamak (BM, TA)											X						X	
yim ber- Yemlemek, ot vermek (TA)									X									
yimril- (II) Yarılmak, ayrılmak (TZ)										X								
yin- Yinilmek, yemek yenilmek (KK)																X		
yinil- (Yemek) yenilmek (KK)																X		
yiper- Akmak, çabuk yürümek (TZ)																		X

yir- (I) Yürümek (BM)													X					
yir- (II) Azıcık yarmak (Kİ)									X									
yiştir- Su içirmek (DM)														X				
yit- (I) Ulaşmak, vasıl olmak (BM)							X											
yit- (II) Üstesinden gelmek, gücü yetmek (TZ)																		X
yit- (III) Kaybolmak (Kİ, KK, TA, TZ)									X	X	X	X						
yitit- Bilemek (Kİ)															X			
yitür- Saldırmak, hücum etmek (BM)													X					
yi-y- (I) Yararlanma k (Kİ)															X			
yi-y- (II) Yemek (TZ)																		X
yi-yi- Kokmak, koku yayılmak (BM, Kİ)	X			X														
yizde- İstemek (DM)														X				
yoğur- Yoğurmak, hamur yoğurmak (BM, Kİ, KK, TA)													X		X	X	X	
yoka- Yoklamak, aramak (TZ)																		X
yokla- Ağlamak (KK)				X														
yoksullan- Yoksullanm ak, fakirleşmek (TZ)																		X

yoluk- (I) Karşılaşmak (BM, Kİ)							X		X									
yolka- Yolmak (TZ)												X						
yolsuz bar- İşaret etmek (BM)	X																	
yoluk- (I) Saç, kıl vs. yolmak (KK, TZ)									X		X							
yoluk- (II) Yünle pamuğu karıştırarak fala bakmak (TZ)																	X	
yomla- Fal tutmak, yorumlamak (Kİ)														X				
yon- Yontmak, heykel yapmak (Kİ, TZ)														X			X	
yor- (I) Rüya tabir etmek (Kİ)														X				
yor- (II) Fal tutmak (Kİ)														X				
yora- (Hayra ve şerre) yormak (BM)							X											
yorgala- Koşarak götmek (Kİ)														X				
yorukla- Yumruklam ak (Kİ)														X				
yorul- Yorulmak, kesilmek (TZ)											X							
yovun bol- Kalınlaşmak (Kİ)														X				
yovur- Yoğurmak (TZ)																	X	
yoza- Gaz çıkarmak, yellenmek (Kİ)									X									
yoza- Kilitlemek									X									

(Kİ)																			
yören- (I) Öğrenmek (TA)																		X	
yöri- Yürümek (BM)												X							
yöri bar- yürümek (TZ)																			X
yu- Yıkamak (Kİ, KK, TZ)																			X
yuldura- Yıldırım çakmak (Kİ)								X											
yulı- Tıraş etmek (Kİ)															X				
yum- (I) Yummak, göz kırpmak (Kİ)								X											
yumakla- Yumrulama k (TZ)																			X
yumğaklan- Yumrulanm ak, yumaklanma k (TZ)																			X
yumrukla- Yumruklam ak, yumrukla vurmak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)												X			X	X	X	X	X
yumruklan- Yumruklan mak, yumrukla vurulmak (KK)															X				
yumruklaş- Karşılıklı yumruk vurmak, yumruklaşm ak (TA)																		X	
yumşa- Yumuşamak (TZ)																			X
yumşan- Yumuşamak (TA)																		X	
yumşat-																		X	

Yumuşatmak (TA)																		
yumur- (I) Koşmak (Kİ)															X			
yumur- (II) Yumrulamak (TZ)											X							
yumurlat- Yuvarlamak, yuvarlak hâle getirmek (TA)																	X	
yumurtla- Yumurtlamak (TZ)											X							
yun- Yunmak, yıkanmak (BM, KK, TZ)												X				X		X
yunçuk- Yerinden oynatmak (TA)											X							
yundur- Kusmak (TA)											X							
yuşuklan- Lâubalîleşmek, fena ve şeytan gibi olmak (Kİ)															X			
yuğ- Yutmak (BM, Kİ, KK, TA, TZ)							X		X	X	X	X						
yuv- Yıkamak (BM, Kİ)												X				X		
yuvala- (I) Yuva yapmak (Kİ)															X			
yuvala- (II) Yuvarlamak (TZ)																		X
yuvalan- Yuvarlanmak (TZ)																		X
yuvaş bol- Kolay olmak (TZ)																		
yuvun- (I) Yıkanmak (TZ)																		
yuy- Silmek, derisini yüzme (Kİ)															X			

yuzakla- Kilitlemek (BM)							X											
yü- Yıkamak (BM, TA)												X					X	
yüçel- Yücelmek (Kİ)									X									
yüçele- Yükseltmek (DM, Kİ)								X	X									
yügir- Koşmak, hızlı yürümek (TA)																		X
yügür- (I) Hızlı yürümek, koşmak (Kİ, KK, TZ)														X	X			X
yügürt- Yürütmek, koşturmak (BM)												X						
yügüt- Öğütmek (TZ)																		X
yükle- Kefil olmak (Kİ)									X									
yüklet- Yükletmek (KK, TA)															X	X		
yükset- Yükseltmek (TA)										X								
yükün- Secde etmek (TZ)						X												
yükün- Diz çökerek hizmet etmek (Kİ)														X				
yüleştir- Üleştirmek, paylaştırmak (TZ)											X							
yüli- Tıraş etmek (TA)																X		
yülü- Tıraş etmek (TZ)																		X
yülüt- Tıraş etmek (KK)															X			
yüm- Yummak, gözünü yummak (TA)										X								

yün- Yunmak, yıkanmak (TA)																	X	
yünlü- Hastalıktan hafiflemek (Kİ)															X			
yür- (I) Yürümek (KK)																X		
yüri- Yürümek (TA)																	X	
yürü- Yürümek (Kİ, KK, TZ)														X	X			X
yürüt- Yürütmek (KK, TA)														X			X	
yütkür- Sümkürmek (KK)									X									
yütür- Öksürmek (Kİ)								X										
yüvrül- Bozulmak (Kİ)								X										
yüvür- Yürümek, koşmak, hızlı gitmek (TZ)																		X
yüy- Yıkamak, temizlemek (TA)																	X	
yüz- Yüzmek, suda yüzmek (DM, Kİ, KK, TA, TZ)													X	X	X	X	X	X
yüzleş- Yüzleşmek (TZ)																		X
zahmet yle- işkence et (TZ)																		X
zehleyle- Cesaretlenm ek (TZ)						X												
zindanla- Hapsetmek (TA)					X													

ziyan it- Zarar etmek (BM)							X											
ziyaret kıl- Ziyaret etmek (BM)	X																	
zulm it- Zulmetmek (BM)												X						

Memlûk Kıpçak sahası sözlük-gramerlerde geçen fiillerin (BM’de 327 fiil, DM’de 78, Kİ’de 713, KK’de 287, TA’da 394, TZ’de 744 fiil) kılınış görünümü, her eser için ayrı başlıklar açılarak sayısal ve oransal olarak tablolara işlenmiştir. Ayrıca fiillerin kılınışı *ön sınırı vurgulayan, son sınırı vurgulayan ve sınır vurgulamayan* alt başlıklarında örnekler verilerek açıklanmıştır.

Fiillerin kılınış türleri Johanson’un tasnifine göre verilirken incelenen eserlerde geçen fiillerin karşılıkları (anlamları) Türkiye Türkçesinden hareketle verilmiştir.

2.1.1. Kitâbu Bulgatü’l-Müştâk Fî Lügati’t-Türk Ve’l-Kıfçak’ta Fiillerin Kılınış Görünümü

BM’de yer alan 327 adet fiil, Johanson’un (1971) tasnifi esas alınarak sınıflandırılmış ve fiillerin kılınış türleri belirlenmiştir.

Tablo 2. BM’nin Kılınış Görünümü

Fiillerin kılınış türü	Fiillerin sayısı	Fiillerin oranı
ÖS+	38	%11,62
SS+	154	%47,10
SV-	135	%41,28
Toplam	327	%100

2.1.1.1. Kitâbu Bulgatü’l-Müştâk Fî Lügati’t-Türk Ve’l-Kıfçak’ta Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

BM’de 38 adet fiil ÖS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

Saat 1’de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.

x-di, demek ki şimdi x-iyor (Johanson, 2016: 185).

BM'den seçilen fiilleri formülde yerine koyalım:

i. ağır-: ağrımak

Saat 1'de ağrıdı ve on dakika sonra hâlâ ağrıyordu.

Ağrıdı, demek ki şimdi ağrıyor.

ii. üşü-: üşümek

Saat 1'de üşüdü ve on dakika sonra hâlâ üşüyordu.

Üşüdü, demek ki şimdi üşüyor.

iii. deg-: dokunmak

Saat 1'de dokundu ve on dakika sonra hâlâ dokunuyordu.

Dokundu, demek ki şimdi dokunuyor.

iv. içhur-: Şekerleme yapmak, kısa bir süre uyku uyumak.

Saat 1'de uyudu ve on dakika sonra hâlâ uyuyordu.

Uyudu, demek ki şimdi uyuyor.

v. körin-: görünmek

Saat 1'de göründü ve on dakika sonra hâlâ görünüyordu.

Göründü, demek ki şimdi görünüyor.

vi. oltur-: oturmak

Saat 1'de oturdu ve on dakika sonra hâlâ oturuyordu.

Oturdu, demek ki şimdi oturuyor.

Yukarıdaki dilsel formüle göre fiillerin anlamlarında bir bozulma söz konusu olmadığı için bu fiiller ön sınırı vurgulayan fiiller grubuna dâhil edilmiştir.

Ön sınırı vurgulayanlar hem sınır vurgulamayanlarla uyumlu olan “x boyunca” yapısıyla hem de son sınırı vurgulayanlarla uyumlu olan “x içinde” yapısıyla uyumludur. Ön sınırı vurgulayanların söz konusu bu iki yapıyla da uyumlu olması bu tarz fiillerin iç zamanlarında iki olay barındırmasından kaynaklanır. Ön sınır vurgulayanlardaki ilk zamansal olay “x içinde” yapısıyla, ikinci zamansal olay

“x boyunca” yapısıyla uyumludur (Karadoğan, 2009: 20). Şimdi yukarıdaki fiilleri bu iki yapıyla da test edelim:

a) *ağır-: ağrımak*

... bir saat içinde ağrıdı. (İlk zamansal olay)

...bir saat boyunca ağrıdı. (İkinci zamansal olay)

İlk zamansal olay, bir saat içerisinde herhangi bir anda ağrının başlaması ve gerçekleşmesidir. Türkçede “...bir saat içinde ağrıdı.” cümlesini tercih edebiliriz; ancak fiildeki ilk zamansal olayı *daha güçlü* vurgulamak için “...bir saat içinde ağrımaya başladı.” cümlesini tercih ederiz. Burada *ağrı-* eyleminin devamı değil, başlaması öne çıkmış olur. Bir başka ifadeyle kritik sınırın aşılması “x içinde”, “bir saat” içinde gerçekleşmiştir. İkinci zamansal olay ağrının bir saat boyunca devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve süreklilik vardır. Burada “Bir saat boyunca ağrıdı.” cümlesindeki *sürek* aşamasına vurgu yapıldığı için “Bir saattir ağrıyor.”, “Bir saat boyunca ağrı kesilmedi.”, “Bir saattir ağrı devam ediyor.”, “Bir saattir kesilmedi.” gibi farklı cümlelerde de yine aynı “sürek”e vurgu yapılmış olur. Bu cümlelerde “sürek” öne çıktığından SS+’larla kullanılmaması gerekir. “kesil-” fiili son sınırı vurguladığı için “sürek” vurgusunda olumsuzluk ekiyle kullanılarak kılınıp değiştirilmesi ve yine “SV-”ları işaretlemesi dikkat çekicidir.

b) *üşü-: üşümek*

...bir saat içinde üşüdü. (İlk zamansal olay)

...bir saat boyunca üşüdü. (İkinci zamansal olay)

İlk zamansal olay, bir saat içerisinde herhangi bir anda üşüme olayının başlaması ve gerçekleşmesidir. Bu ilk aşamada üşümenin devam etmesi söz konusu değildir. Kritik sınırın aşılması “x içinde”, “bir saat” içinde gerçekleşmiş ve aslında tamamlanmıştır. Bu andan itibaren ikinci aşama başlar. İkinci zamansal olay, üşümenin bir saat boyunca devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve süreklilik vardır.

c) *deg-: dokunmak*

...bir saat içinde dokundu. (İlk zamansal olay)

...bir saat boyunca dokundu. (İkinci zamansal olay)

İlk zamansal olay, bir saat içerisinde herhangi bir anda dokunma olayının başlaması ve gerçekleşmesidir. İkinci zamansal olay, dokunmanın bir saat boyunca devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve süreklilik vardır.

d) *içhur-: Şekerleme yapmak, kısa bir süre uyku uyumak.*

...bir saat içinde şekerleme yaptı. (İlk zamansal olay)

...bir saat boyunca şekerleme yaptı. (İkinci zamansal olay)

İlk zamansal olay, bir saat içerisinde herhangi bir anda şekerleme yapma olayının, uykuya geçiş olayının başlaması ve gerçekleşmesidir. İkinci zamansal olay, şekerleme yapmanın, uyumanın bir saat boyunca devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve süreklilik vardır. İkinci zamansal olay, doğal olarak birinci olayın sonucudur.

e) *körin-: görünmek*

...bir saat içinde görüldü. (İlk zamansal olay)

...bir saat boyunca görüldü. (İkinci zamansal olay)

İlk zamansal olay, bir saat içerisinde herhangi bir anda görünme olayının başlaması ve gerçekleşmesidir. İkinci zamansal olay, görünmenin bir saat boyunca devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve süreklilik vardır. İkinci zamansal olay, doğal olarak birinci olayın sonucudur. Aynı fiili farklı şekilde kurgulayabiliriz. Örneğin bir gök cisminin bir saat içerisinde gökyüzünde belirmesi, görünmesi ilk zamansal olaya işaret ederken gök cisminin bir saat boyunca kaybolmadan, bir engelle karşılaşmadan görünmesi bir “süreklilik” e işaret eder.

f) *olotur-: oturmak*

...bir saat içinde oturdu. (İlk zamansal olay)

...bir saat boyunca oturdu. (İkinci zamansal olay)

İlk zamansal olay, bir saat içerisinde herhangi bir anda oturma olayının başlaması ve gerçekleşmesidir. İkinci zamansal olay, oturma olayının bir saat boyunca devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve süreklilik vardır. İkinci zamansal olay, doğal olarak birinci olayın sonucudur. Oturma olayı sonlu ya da sonsuz olabilir. Bu durum fiilin ikinci iç zamansal sürecini *süreklilik* olmaktan çıkarmaz.

2.1.1.2. Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk Ve'l-Kıfçak'ta Son Sınırı

Vurgulayan Fiiller

BM'deki fiillerin 154'ü SS+ kategorisine dâhildir. Aşağıdaki dilsel formüle göre fiil, cümleyi olumsuzluyorsa, bir başka ifadeyle, *kabul edilemez*, mantık dışı bir cümle oluşuyorsa “son sınırı” vurgulamaktadır. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

“*x-di mi?*”

“**Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*” (Johanson, 2016: 168).

BM'den seçilen fiilleri formülde yerine koyalım:

a) *aç-*: *açmak*

“*Açtı mı?*”

“**Evet, açtı ve de hâlâ açıyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine koyulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bir şey açıldıysa açık hâldedir. “Hâlâ açılıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin açılması ve açılma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada gerçekleşmiş olur. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir. “Kapının kilidini açma” olayını gerçek dünyada ele aldığımızda kapının kilidini açma eylemi birkaç saniye veya daha uzun bir zaman alabilir. “Kilit açıldı.” dediğimizde o geçen birkaç saniyelik süre “anlık” olarak kabul edilir. Kilidin açılma eyleminin tamamlanması da Türkçede (dil içi dünyada) noktasal olarak “an”a dâhildir. Olayın tamamlanma süresi algısal olarak daha uzunsa “anlık olmayan” fiiller yine “son sınırı” vurgu yapabilir. “hastalan-”¹⁶ eyleminin gelişim süreci “anlık değildir”. Eylemin dil dışı dünyada gerçekleşmesi algısal olarak uzun sürebilir, ancak bu eylemin gerçekleşmiş ve tamamlanmış olması dilde (dil içinde) yine *noktasal* olarak kabul edilir. Dolayısıyla hastalanmak fiilinin

¹⁶ Aydemir, Y. (2006: 190), “hastalan-, büyü-, yaşlan-“ gibi içsel devinim sonucu ulaşılan durumsal özellikleri betimleyen eylemleri *karmaşık görünüşlüler* başlığında ele almıştır. Bacanlı (2014:61-62), “hastalan-” fiilinin bitiş ve dönüşüm noktasına işaret ettiğini; ancak dönüşüm noktasının, fiil lekseminde belirtilmediğini ve gerçek hayatın uzun eksenine yerleştirildiğini söyler. ‘Söz’le ilgili durumsal görünüş özelliklerini fiilin kılınışına isnat etmenin doğru olmadığını ifade eder.

gerçekleşmiş kabul edilmesinde anlık olup olmaması arasında bir fark olmaz. Johanson'un bu konuda ne söylediğine bakalım:

Johanson SS+'ları "anlık olan" ve "anlık olmayan" şeklinde iki gruba ayırmıştır. Anlık olanlar bir anda gerçekleşirken anlık olmayanlar bir süreç sonunda gerçekleşir (2000: 27-30).

Örneğin kilidin açık kabul edilebilmesi için eylemin tamamlanması gerekir. Hastalanma olayının gerçekleşmesi için eylem "anlık olmasa da" eylemin tamamlanmış olması gerekir. Bu tamamlanma ve gerçekleşme yine noktasal olarak kabul edilir. Şişenin açılması için *aç-* eyleminin tamamlanması gerekir. Yoksa "Şişe açıldı." diyemeyiz. Şişenin kapağının açılması algısal olarak uzun sürdüyse bunun bildiriminde zaten fiil ya da fiilin kılınış tipi değiştirilir. Böyle bir durumda olayı "Şişenin kapağını açmaya çalışıyor." gibi bir cümleyle ifade ederiz. Seçimlik eksende "aç-" anlık fiili yerine "açmaya çalış-" fiilini seçeriz ki bu fiil öbeği bir "sürek" ifade eder, sınır vurgulamaz. Dolayısıyla dil dışı dünyadaki olayların dildeki fiil karşılıklarının hep bu *sınır vurgulama, vurgulamama ve anlık, sürek algısı* çerçevesinde şekillendiğini söyleyebiliriz.

Son sınırı vurgulayan fiillerde eylem gerçekleşmiş ve tamamlanmış olsa da eylemin durağan ya da sonuçsal durumu fiil tabanıyla karşılanmaz; olsa olsa fiil tabanının ifade ettiği sözlük anlamından anlaşılır. Bu çıkarım "doğal" bir sonuçsallık içerir. Bu sonuçsallık, istisnaları olmakla birlikte, genelde sıfat olarak kullanılabilen isim türünden bir sözcükle ifade edilir (Karadoğan, 2009: 13). Örneğimizdeki "aç-" fiili SS+ fiildir ve bu sebeple dilsel formülde "*Evet, açtı ve hâlâ açıyor." biçiminde *kabul edilemez* bir cümle ortaya koyarken "Açtı ve hâlâ açık." kurgusunda *kabul edilebilir* bir cümle ortaya koymaktadır. Buradaki "açık" sözcüğü SS+ fiilin sonuçsal durumunu ortaya koyabilmektedir.

Bacanlı'nın bu konuda verdiği örneklerden birine bakalım:

Sonuçsal durum ortaya koyan "kırılmış" sözcük biçimi semantik olarak önceki "kırama" eylemine işaret eder; buna karşın durağan durum ortaya koyan "kırık" sözcüğü sadece mevcut durumu bildirir (Bacanlı, 2010: 120). Bacanlı'nın bu örneğindeki SS+ anlık fiilin (kır-) sonuçsal durumunu "kırık" sözcük biçiminde de görebiliriz.

b) *al-: almak*

“Aldı mı?”

“*Evet, aldı ve de hâlâ alıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine koyulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bir şey alındıysa olay tamamlanmıştır. Dolayısıyla aynı şey için alma eylemi devam edemez. Bundan dolayı “al-” fiili son sınırı vurgulamaktadır. Alma eylemi devam ediyorsa olay üst üste tekrarlanıyordur. Böyle bir durumda “... birer birer aldı.” şeklinde bir cümle kurgulanabilir ki bu durumda fiilin kılınış türü değişir. Formüldeki fiilde “al-” eylemi anlaktır ve son sınırı vurgulamaktadır.

c) *aşşı eyle-: kazanmak*

“Kazandı mı?”

“*Evet, kazandı ve de hâlâ kazanıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine koyulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bir şey kazanıldıysa olay tamamlanmıştır ve gerçekleşmiştir. Dolayısıyla aynı şey için kazanma eylemi devam edemez. Formül, *kabul edilemez* cümle ortaya koyduğu için “kazanmak-” fiili son sınırı vurgulamaktadır.

d) *diñsüz ol-: konuşmasını kesmek, susmak*

“Sustu mu?”

“*Evet, sustu ve de hâlâ susuyor.”

Fiil dilsel formülde yerine koyulduğunda mantık dışı bir cümle oluşmaktadır. Susma eylemi gerçekleştiyse olay tamamlanmıştır. Dolayısıyla aynı durum için hâlâ susuyor, diyemeyiz. “Susuyor” diyebilmemiz için konuşma olayının tekrar başlaması ve eylemin tekrar tamamlanması gerekir. Formül, *kabul edilemez* cümle ortaya koyduğu için “sus-” fiili son sınırı vurgulamaktadır. “Evet, sustu ve de hâlâ susuyor.” cümlesinin “Hâlâ susuyor.” kısmı *kabul edilebilir* bir cümle olarak algılansa da burada, ilk “sus-” fiili temel ve birinci anlamıyla “konuşmayı kesmek, susmak” anlamını verirken ikinci “sus-” fiili “konuşmaktan kaçınmak” anlamını vermektedir. Dolayısıyla bu anlam fiilin ikinci anlamıdır. Formül, aynı fiilin birinci anlamı üzerinde çalıştığından söz konusu fiil “SS+” fiil kategorisindedir.

e) *evlen-: evlenmek*

“Evlendi mi?”

“*Evet, evlendi ve de hâlâ evleniyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bir kişi evlendiyse eylem tamamlanmış ve gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kişi için evlenme eylemi tekrar başlayamaz. Formül, kabul edilemez cümle ortaya koyduğu için “evlen-” fiili son sınırı vurgulamaktadır. Buradaki “evlen-” fiili anlık bir fiil değildir. Eylemin gelişim süreci vardır, ancak eylemin gerçekleşmesi ve tamamlanması dil içerisinde noktasal olarak algılanır. Bu nedenle “evlen-” fiili SS+ gruba dâhildir.

f) *ıbraḳ-: değiştirmek*

“Değiştirdi mi?”

“*Evet, değiştirdi ve de hâlâ değiştiriyor.”

Fiil dilsel formülde yerine koyulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bir şey değiştirildiyse olay tamamlanmıştır ve gerçekleşmiştir. Dolayısıyla aynı şey için “değiştir-” eylemi devam edemez. Formül, *kabul edilemez* cümle ortaya koyduğu için “değiştir-” fiili son sınırı vurgulamaktadır. “Evin, arabasını, düşüncesini, eşyayı değiştir-” biçiminde kullanıldığında dahi değiştirme olayı tamamlanmış ve gerçekleşmiştir. Dolayısıyla formülde bir “sürek”ten bahsedemeyiz.

2.1.1.3. Kitâbu Bulgatü’l-Müştâk Fî Lugati’t-Türk ve’l-Kıfçak’ta Sınır Vurgulamayan Fiiller

BM’deki fiillerin 135’i SV- kategorisine dâhildir.

“x’di mi?”

Evet, x’di ve hâlâ x’iyor.” (Johanson, 2016:168).

Buradaki dilsel formülde x’in yerine geçen fiil, formülü olumluyorsa, dolayısıyla, cümle *kabul edilebilir* bir anlam ortaya koyuyorsa sınır vurgulamaz. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

a) *aḥtur- döndürmek*

“Döndürdü mü?”

Evet, döndürdü ve hâlâ döndürüyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir.

b) *ayt- söylemek*

“Söyledi mi?

Evet, söyledi ve hâlâ söylüyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve söyleme eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için ulaşılması, aşılması gereken bir kritik sınır yoktur. Burada “sürek” ve eylemin çoğu zaman kendi içerisindeki “aşamalar”ı öne çıkmaktadır. Daha önce belirttiğimiz üzere “SV-”ler hareketli ya da durağan fiiller olabilir. Durağan fiillerde kendi içerisindeki aşamalardan söz etmek mümkün değildir. *bulun-*, *bulğan-*, *düşün-*, *kaygılan-*, *zannet-* fiilleri “durağan” özellik gösterir. Üzülen ya da aşırı kaygı duyan bireyde bu duygu durumlarından kaynaklı anlık ya da *devamlı mide ağrısı*, *yangısı* gibi kendi içerisinde hareket etkisinden söz edilebilir. “üzül-, kaygılan-” gibi fiiller için dil algısı çerçevesinde fiziksel bir devinim ve aşamadan söz edemeyiz. En azından dilde bunlar durağan olarak algılanır; çünkü *mental* ve *duyusal* süreçlerle ilgili eylemlerdir.

c) *boya- boyamak*

“Boyadı mı?

Evet, boyadı ve hâlâ boyuyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve boyama eylemi devam etmektedir. Boyama eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Elle*, *araçla boyama*; *yukarı*, *aşağı yönde boyama* gibi...

d) *çımkar- iyice aramak*

“İyice aradı mı?

Evet, iyice aradı ve hâlâ iyice arıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürekle” ifade etmekte ve “iyice aramak” eylemi devam etmektedir. “İyice aramak” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Altını, üstünü, arasını aramak* gibi...

e) *duzla-*: tuzlamak

“Tuzladı mı?”

Evet, tuzladı ve hâlâ tuzluyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürekle” ifade etmekte ve “tuzlamak” eylemi devam etmektedir. “Tuzlama” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Serperek, hızlı, yavaş, az, çok tuzlamak* gibi...

f) *kayna-*: kaynamak

“Kaynadı mı?”

Evet, kaynadı ve hâlâ kaynıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürekle” ifade etmekte ve “kayna-” eylemi devam etmektedir. “kayna-” eylemi kendi içerisinde farklı görünüm, aşamalar barındırabilir. *Köpürerek, fokurdayarak, etrafa sıçrayarak kaynamak* gibi... Kaynama olayı bir dakika da sürse bir saat de sürse eylem gerçekleşmiştir. Olayın tamamlanıp tamamlanmaması farklı bir durumdur.

“SV-”lerde olayın gerçekleşmesinin ve tamamlanmasının aynı noktada olmadığını daha önce belirtmiştik. Zaten “SV-”lerin kritik bir sınırı, ulaşılacak noktası da yoktur. Olsa olsa dil dışı dünyada “SV-” fiilleri gerçekleştiren bireylerin “niyet” olarak olaydaki “sürekle” sonunda ulaşmak istedikleri bir son nokta olabilir. “yık-” fiilinde bir sürekle vardır, kritik sınır ve son nokta yoktur. Bulaşık yıkayan bir kişi yıkama olayını gerçekleştirirken bunun dildeki sözlüksel karşılığı olan bir “sürekle” içerir. Son nokta ve tamamlanma içermez. Bu sürekleten dolayı bulaşık yıkama eylemi tamamlanmasa da dilde gerçekleşmiş sayılır. “Bulaşık yıkamadım.” cümlesinde “sürekle” hiç başlamamıştır. “Bulaşık yıkamayı yarım bıraktım.” cümlesinde “sürekle” gerçekleşmiş, ancak niyet gerçekleşmemiştir. Sürekle gerçekleşmiş, ancak tamamlanmamıştır.

Johanson'un (1971:198), "SV-"ler için geliştirdiği "x'di mi? Evet, x'di ve hâlâ x'iyor." formülü "SV-" ler için bir sınıflandırma ölçütü kabul edilse de üslup açısından uygun bulunmamaktadır. Bu cümleyi "x'di mi?/ x'meye başladı mı? Evet, x'meye başladı ve hâlâ x'iyor." biçiminde yapılandırmak daha doğru olacaktır (Karadoğan, 2009: 17). Burada Karadoğan'ın önerisine dikkat çekmek gerekir. Sınıflandırmaya uygun olan, ama üslup açısından uygun olmayan formülde "yık-a-" eylemi yıkadı biçiminde ifade edildiğinde eylem son noktada tamamlanmış gibi algılanabilir. Bu duruma dikkat edilmezse öneri sınıflandırma yanlışlarına yol açabilir.

2.1.2. Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Fiillerin Kılınış Görünümü

DM'de yer alan 78 adet fiil, Johanson'un (1971) tasnifi esas alınarak sınıflandırılmış ve fiillerin kılınış türleri belirlenmiştir.

Tablo 3. DM'nin Kılınış Görünümü

Fiillerin kılınış türü	Fiillerin sayısı	Fiillerin oranı
ÖS+	9	%11,54
SS+	23	%29,49
SV-	46	%58,97
Toplam	78	%100

2.1.2.1. Ed-Dürretü'l Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

DM'de yer alan fiillerin 9'u ÖS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

Saat 1 'de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.

x-di, demek ki şimdi x-iyor (Johanson, 2016: 185).

DM'den seçilen fiilleri yukarıdaki formülde yerine koyalım:

a) *yıgla- ağlamak*

"Saat 1 'de ağladı ve on dakika sonra hâlâ ağlıyordu.

Ağladı, demek ki şimdi ağlıyor."

Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde ağlama eylemi başlamış ve gerçekleşmiştir, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde ağlama olayı devam etmiştir. İkinci olayda “sürek” vardır.

b) *vıyal- utanmak*

“Saat 1’de utandı ve on dakika sonra hâlâ utanıyordu.

Utandı, demek ki şimdi utanıyor.”

İlk zamansal olay; saat 1’de utanma durumunun başlaması ve gerçekleşmesidir. İlkinde bir duruma girişle birlikte ön sınır aşılmıştır. İkinci zamansal olay, utanmanın on dakika sonra da devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve sürek vardır.

c) *bağ- bakmak*

“Saat 1’de baktı ve on dakika sonra hâlâ bakıyordu.

Baktı, demek ki şimdi bakıyor.”

İlk zamansal olay; saat 1’de, bir anda bakma eyleminin başlaması ve gerçekleşmesidir. İlkinde bir duruma girişle birlikte ön sınır aşılmıştır. İkinci zamansal olay, bakma eyleminin (on dakika) sonra da devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve sürek vardır.

d) *bil-: bilmek*

“Saat 1’de bildi ve on dakika sonra hâlâ biliyordu.

Bildi, demek ki şimdi biliyor.”

İlk zamansal olay; saat 1’de, bir anda bilme eyleminin gerçekleşmesidir. İlkinde bir duruma girişle birlikte ön sınır aşılmıştır. İkinci zamansal olay, bilme eyleminin sonra da devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve sürek vardır. Bu fiil, ilk bakışta sınır vurgulamayan bir fiil gibi algılansa da “Bilmeye başladı.” formülüne uymadığı için tek olay zamanından söz edilemez. Dolayısıyla “bil-” fiilinin iç zamansal yapısında aşılmış olan bir ön sınır vardır. Dil dışı dünyada da duyarak, okuyarak, görerek, gözlemleyerek deneyerek, deneyimleyerek bir şeyi biliriz ve bu bilme durumu ikinci aşamada sonlu ya da sonsuz olarak devam eder. Bu aşama bir süreklerdir. Dolayısıyla fiil, iki olay zamanı içerdiğinden sadece ikinci aşaması “SV-” grubuyla benzerlik göstermektedir. Bu da

“Bilmeye devam et-” yapısıyla test edilebilir. “Bil-” fiilinin ön sınırında bir şeyi bilmeye başladığımız an eylemi gerçekleştirmiş oluruz. Sonra bu bilme durumu bir “sürek” olarak devam eder. Bu durumda “bil-” fiili olayın tamamlanıp gerçekleşmesi açısından “SS+”lerle, “sürek” açısından “SV-”lerle benzerlik gösterebilir; ancak bu durum fiilin kılınıs sınıfını değiştirmez.

e) *deg-: dokunmak*

“Saat 1’de dokundu ve on dakika sonra hâlâ dokunuyordu.

Dokundu, demek ki şimdi dokunuyor.”

İlk zamansal olay; saat 1’de, bir anda dokunma eyleminin gerçekleşmesidir. İlkinde bir duruma girişle birlikte ön sınır aşılmıştır. İkinci zamansal olay, dokunma eyleminin sonra da devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve sürek vardır. Bundan dolayı fiil ÖS+’lar grubuna dâhildir.

f) *unut-: unutmak*

“Saat 1’de unuttu ve on dakika sonra hâlâ unutuyordu.

Unuttu, demek ki şimdi unutuyor.”

İlk zamansal olay; saat 1’de bir anda unutmama eyleminin gerçekleşmesidir. İlkinde bir duruma girişle birlikte ön sınır aşılmıştır. İkinci zamansal olay, unutmama eyleminin sonra da devam etmesidir. İkinci zamansal olayda bir durumu devam ettirme ve sürek vardır. Bundan dolayı fiil “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Formülde “Hâlâ unutuyordu.” ifadesi *kabul edilemez* gibi görünse de bilinen bir şey unutulabileceği için ilk olay zamanı “bilmek”ten “unutmama” durumuna geçişi, kritik sınırın, ön sınırın aşıldığını, eylemin gerçekleştiğini ortaya koyar. İkinci zamansal olay da unutmama eyleminin “devam ettiğini” ortaya koyar. Burada “Hâlâ unutuyordu.” ifadesini “Unutmuş hâldeydi.” biçiminde anlamak gerekir.

2.1.2.2. Ed-Dürretü'l Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye’de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

DM’de yer alan fiillerin 23’ü SS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

Aşağıda verilen dilsel formüle göre fiil, cümleyi olumsuzluyorsa, bir başka ifadeyle, *kabul edilemez* bir cümle ortaya çıkıyorsa “son sınırı” vurgulamaktadır. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

“*x-di mi?*”

“*Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*” (Johanson, 2016: 168).

DM’den seçilen fiilleri formülde yerine koyalım:

a) *tüken-: tükenmek*

“*Tükendi mi?*”

“**Evet, tükendi ve de hâlâ tükeniyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey tükendiyse tükenmiş hâldedir. Son noktaya ulaşılmıştır ki tükenmiştir. Aynı eylem için “Hâlâ tükeniyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin tükenmesi ve tükenme olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

b) *çık-: çıkmak*

“*Çıktı mı?*”

“**Evet, çıktı ve de hâlâ çıkıyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey çıktıysa çıkmış hâldedir. Çıkmış bir şey için “Hâlâ çıkıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin çıkması ve çıkma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

c) *gel-: gelmek*

“*Geldi mi?*”

“**Evet, geldi ve de hâlâ geliyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir yere gelindiyse

gelme eylemi gerçekleşmiş ve tamamlanmıştır. Formüle göre gelmiş birisi için “Hâlâ geliyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir kişinin gelmesi ve gelme olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada gerçekleşmiş olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir. Yola çıkıp gelmekte olan bir kişinin eylemi gelişerek devam eden bir olay olsa da kritik sınır aşılmadan, o kişiyi kapıda görene kadar, “geldi” diyemeyiz. “Geliyor” biçiminde bir kullanım eylemin gerçekleşmesine, kritik sınıra yaklaşıldığını ifade eder. “Kapatıyor” biçiminde bir kullanım da kritik sınıra yaklaşıldığını ortaya koyar. “Ölüyor” ifadesi de kritik sınıra yaklaşıldığını ortaya koyar. Burada “yor-” kullanımını aslında “-mAk üzere ya da -AcAk” şeklinde düşünmek gerekebilir. “Gelmek üzere, kapatmak üzere, kapatacak, ölmek üzere” şeklinde düşündüğümüzde son sınıra, kritik sınıra yaklaşıldığı anlaşılabilecektir. Bunlar arasında “gel-” fiili daha önce söylendiği gibi “anlık olmayan” bir fiildir. *kapat-* fiili “anlık” bir fiildir. *gel-* ve *kapat-* fiilleri arasındaki farkın fiillerin gelişim süreçlerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Burada “-mAk üzere” kullanımıyla ilgili Karadoğan’ın önerisinden tekrar söz etmek gerekir:

Türkçede ÖS+’ları tespit etmekte kullanılan “-yor” ölçütüne “-mAyA başla-” yapısının da eklenmesiyle “SV- ve SS+”ları da tespit etmek mümkündür (Karadoğan, 2009: 31).

SS+: x’iyor demek ki x’mek üzere.

SV-: x’iyor demek ki x’meye başladı.

SS+: Geliyor demek ki gelmek üzere. Kapatıyor demek ki kapatmak üzere.

Ölüyor demek ki ölmek üzere.

SV-: Döndürüyor demek ki dönmeye başladı. Boyuyor demek ki boyamaya başladı. Okuyor demek ki okumaya başladı. Pişiyor demek ki pişmeye başladı.

d) incit-: incitmek

“İncitti mi?”

*“*Evet, incitti ve de hâlâ incitiyor.”*

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda mantık dışı bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Temel anlamıyla düşünersek bir kişi bir uzvunu, eklemine incittiyse incitmiş hâldedir. Aynı durum için “Hâlâ incitiyor.”

diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin incitilmesi ve incitme olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada meydana gelir. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir ve fiil “SS+”lar grubuna dâhil olur.

e) *şap: çarpmak*

“Çarptı mı?”

“*Evet, çarptı ve de hâlâ çarpıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda mantık dışı bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey çarptıysa çarpmış hâldedir. Çarpıp tamamlanmış bir şey için “Hâlâ çarpıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin çarpması ve çarpma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

f) *yeber-: göndermek, yola salmak*

“Gönderdi mi?”

“*Evet, gönderdi ve de hâlâ gönderiyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda kabul edilemez bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bir şey gönderildiyse gönderilmiş hâldedir. Gönderilmiş bir şey / kişi için, tamamlanmış bir durum için, aynı eylem için “Hâlâ gönderiliyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da gönderme ve gönderme olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

2.1.2.3. Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügati’t-Türkiye’de Sınır Vurgulamayan Fiiller

DM’de yer alan fiillerin 46’sı SV- kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

“x’di mi?”

Evet, x’di ve hâlâ x’iyor.” (Johanson, 2016:168).

Buradaki dilsel formülde x'in yerine geçen fiil, formülü olumluyorsa, dolayısıyla, cümle *kabul edilebilir* bir anlam ifade ediyorsa söz konusu fiil, sınır vurgulamaz. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

a) *biş- pişmek*

“*Pişt mi?*

Evet, pişt ve hâlâ pişiyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir *sürek* ifade etmekte ve pişme eylemi devam etmektedir. Pişme eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. Sürek içerisinde *fırında, suda, güneşte pişirme, kızartma, bölme, parçalama, ezme* gibi farklı aşamalar yer alabilir.

b) *bit-: (bitki) yetişmek*

“*Yetişt mi (bitki)?*

Evet, yetişt ve hâlâ yetişiyor.”

Yukarıda *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve *yetişme* eylemi devam etmektedir. Bitkinin yetişmesi için aşılması gereken kritik bir sınır yoktur. Yetişme eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. Tomurcuklanma, yapraklanma, dallanma, budaklanma, kalınlaşma, aşılma gibi...

c) *kez-: gezmek, yürümek*

“*Gezd mi?*

Evet, gezdi ve hâlâ geziyor.”

Yukarıda *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve gezme eylemi devam etmektedir. Gezme eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Araçla gezmek, yürüyerek gezmek, sohbet ederek gezmek, ıslık çalarak gezmek, eli cebinde gezmek, dinlenerek gezmek, konaklayarak gezmek; bu eylemlerdeki hareket aşamaları* gibi...

d) *şavaş-: savaşt*

“Savaştı mı?

Evet, savaştı ve hâlâ savaşıyor.”

Yukarıda kabul edilebilir bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve *savaşma* eylemi devam etmektedir. “Savaşma” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Kılıçla, kalkanla, gürzle, süngüyle, silahla, uçakla savaşmak, siper kazarak, sürünerek, atlayarak, vurularak, yaralanarak, korkusuzca savaşmak, meydanda, siperde savaşmak, istihbarat alarak savaşmak...*

e) ye-: yemek

“Yedi mi?

Evet, yedi ve hâlâ yiyor.”

Yukarıda kabul edilebilir bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve *yeme* eylemi devam etmektedir. Yemek eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Elle, çatalla, kaşıkla, Çin çubuğuyla yemek, tencereden yemek, tutup ağza götürmek* gibi... “Çiğneme” ve “yutma” hareketleri yeme eyleminin aşamalarına dâhildir.

f) yüz-: suda yüzmek

“Yüzdü mü?

Evet, yüzdü ve hâlâ yüzüyor.”

Yukarıda kabul edilebilir bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve *yüzmek* eylemi devam etmektedir. “yüz-” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Sürek içerisinde bir sağ kulacı atma bir sol kulacı atma ya da aynı anda iki kolu suya sokma, ayakları çırpma ve nefes alma verme* gibi eylemin aşamalarını oluşturan hareketlerin tamamı buna dâhildir.

2.1.3. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Fiillerin Kılınış Görünümü

Kİ'de yer alan 713 adet fiil, Johanson'un (1971) tasnifi esas alınarak sınıflandırılmış ve fiillerin kılınış türleri belirlenmiştir.

Tablo 4. Kİ'nin Kılınış Görünümü

Fiillerin kılınış türü	Fiillerin sayısı	Fiillerin oranı
ÖS+	77	%10,8
SS+	272	%38,15
SV-	364	%51,05
Toplam	713	%100

2.1.3.1. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

Kİ'de yer alan fiillerin 77'si ÖS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

“Saat 1’de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.

x-di, demek ki şimdi x-iyor.” (Johanson, 2016: 185).

a) *balkı-: parlamak*

“Saat 1’de parladi ve on dakika sonra hâlâ parlıyordu.

Parladi, demek ki şimdi parlıyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için ÖS+’lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde parlama eylemi başlamış ve gerçekleşmiştir, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde parlama olayı devam etmiştir. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır.

b) *bekle-: beklemek*

“Saat 1’de bekledi ve on dakika sonra hâlâ bekliyordu.

Bekledi, demek ki şimdi bekliyor.”

Fiil, dilsel formülde *kabul edilebilir* cümle oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “bekleme” eylemi başlamış ve gerçekleşmiştir, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde bekleme olayı devam etmiştir. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır.

c) *çömel-: çömelmek*

“Saat 1’de çömeldi ve on dakika sonra hâlâ çömeliyordu.

Çömeldi, demek ki şimdi çömeliyor.”

Fiil, dilsel formülde *kabul edilebilir* cümle oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “çömelme” eylemi *başlamış ve gerçekleşmiştir*, dolayısıyla *ön sınır aşılmış*; ikincisinde çömelme olayı *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” söz konusudur.

d) *kamaş-: gözleri kamaşmak*

“Saat 1’de gözleri kamaştı ve on dakika sonra hâlâ gözleri kamaşıyordu.

Gözleri kamaştı, demek ki şimdi gözleri kamaşıyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “gözleri kamaşma” eylemi *başlamış ve gerçekleşmiştir*, dolayısıyla *ön sınır aşılmış*; ikincisinde gözleri kamaşma eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” söz konusudur.

e) *siñ-: (gizlenmek için) yere yatmak*

“Saat 1’de yere yattı ve on dakika sonra hâlâ yere yatıyordu.

Yere yattı, demek ki şimdi yere yatıyor.”

Fiil, dilsel formülde *kabul edilebilir* cümle oluşturduğu için ÖS+’lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “yere yatma” eylemi *“başlamış ve gerçekleşmiştir”*, dolayısıyla *ön sınır aşılmış*; ikincisinde “yere yatma” eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” söz konusudur.

f) *udu-: uyumak*

“Saat 1’de uyudu ve on dakika sonra hâlâ uyuyordu.

Uyudu, demek ki şimdi uyuyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için ÖS+’lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “uyuma” eylemi *başlamış ve gerçekleşmiştir*, dolayısıyla *ön sınır aşılmış*; ikincisinde uyuma eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” söz konusudur.

2.1.3.2. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

Kİ'de yer alan fiillerin 272'si SS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

“*x-di mi?*”

“*Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*” (Johanson, 2016: 168).

Kİ'den seçilen fiilleri formülde yerine koyalım:

a) *aş-: asmak*

“*Astı mı?*”

“**Evet, astı ve de hâlâ asıyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+'lar grubuna dâhildir. Bir şey asıldıysa asılmış hâldedir. Aynı eylem için “Hâlâ asıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin asılması ve asılma olayının *gerçekleşmesi, tamamlanması* zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

b) *at-: atmak, fırlatmak*

“*Attı mı?*”

“**Evet, attı ve de hâlâ atıyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey atıldıysa atılmış hâldedir. Aynı eylem için “Hâlâ atıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin atılması ve atılma olayının *gerçekleşmesi, tamamlanması* zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

c) *başla-: Başlamak*

“*Başladı mı?*”

“**Evet, başladı ve de hâlâ başlıyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey başladıysa başlamıştır. Aynı eylem için “Hâlâ başlıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada

da bir şeyin başlaması ve başlama olayının *gerçekleşmesi, tamamlanması* zamansal olarak aşağı yukarı *aynı noktada* olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

d) *dır-: koparmak*

“*Kopardı mı?*”

“**Evet, kopardı ve de hâlâ koparıyor.*”

Fiil yukarıda yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bir şey koparıldıysa eylem tamamlanmış ve gerçekleşmiştir. O şey kopmuştur. Aynı şey için “Hâlâ koparıyor.” diyemeyiz; ancak tekrarlı bir eylem için “Hâlâ koparıyor.” diyebiliriz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin koparılması ve “kopma” olayının *gerçekleşmesi, tamamlanması* zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

e) *bar-: varmak*

“*Vardı mı?*”

“**Evet, vardı ve de hâlâ varıyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bir kişi ya da şey vardıysa varmış (ulaşmış) hâldedir. Aynı eylem için “Hâlâ varıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir kişinin ya da şeyin varması ve varma olayının *gerçekleşmesi, tamamlanması* zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

f) *ir-: ulaşmak*

“*Ulaştı mı?*”

“**Evet, ulaştı ve de hâlâ ulaşıyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. “Ulaşma” eylemi gerçekleştiyse eylem sonuçlanmıştır. Aynı durum için “Hâlâ ulaşıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir kişinin / şeyin ulaşması ve ulaşma olayının *gerçekleşmesi, tamamlanması* zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

2.1.3.3. Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk'te Sınır Vurgulamayan Fiiller

Kİ'deki fiillerin 364'ü SV- kategorisine dâhildir.

“*x'di mi?*”

Evet, x'di ve hâlâ x'iyor.” (Johanson, 2016:168).

Buradaki dilsel formülde x'in yerine geçen fiil, formülü olumluyorsa, dolayısıyla, cümle *kabul edilebilir* bir anlam ortaya koyuyorsa söz konusu fiil sınır vurgulamaz. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

a) *ağ-: yükselmek*

“*Yükseldi mi?*”

Evet, yükseldi ve hâlâ yükseliyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve yükselme eylemi devam etmektedir. Yükselme eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. Bir sarmaşığın, asmanın bir ağaç üzerinde ağması / yükselmesi, aşılması gereken kritik bir sınır gerektirmez; sadece bir süreç / sürek gerektirir. Bu fiilde bir devamlılık söz konusudur.

b) *art-: çoğalmak*

“*Çoğaldı mı?*”

Evet, çoğaldı ve hâlâ çoğalıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve “çoğalma” eylemi devam etmektedir. “Çoğalma” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

c) *biti-: Yazmak*

“*Yazdı mı?*”

Evet, yazdı ve hâlâ yazıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve yazma

eylemi devam etmektedir. Yazma eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

d) *çile-*: hafifçe yağmur yağmak

“Hafifçe yağmur yağdı mı?”

Evet, hafifçe yağmur yağdı ve hâlâ hafifçe yağmur yağıyor.”

Formülde kabul edilebilir bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve hafifçe yağmur “yağma” olayı devam etmektedir. “Yağma” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

e) *es-*: rüzgâr esmek

“Rüzgâr esti mi?”

Evet, rüzgâr esti ve hâlâ rüzgâr esiyor.”

Formülde kabul edilebilir bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve rüzgâr “esme” eylemi devam etmektedir. “Rüzgâr esme” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. *Sert, latif, soğuk, sıcak, ılık...*

f) *köyün-*: yanmak

“Yandı mı?”

Evet, yandı ve hâlâ yanıyor.”

Formülde kabul edilebilir bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve “yanma” eylemi devam etmektedir. “Yanma eylemi” kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

2.1.4. El-Kavânînü'l-Külliyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye’de Fiillerin Kılınış Görünümü

KK’de yer alan 287 adet fiil, Johanson’un (1971) tasnifi esas alınarak sınıflandırılmış ve fiillerin kılınış türleri belirlenmiştir.

Tablo 5. KK’nin Kılınış Görünümü

Fiillerin kılınış türü	Fiillerin sayısı	Fiillerin oranı
ÖS+	29	%10,1
SS+	124	%43,21
SV-	134	%46,69
Toplam	287	%100

2.1.4.1. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye'de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

KK'de yer alan fiillerin 29'u ÖS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

Saat 1'de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.

x-di, demek ki şimdi x-iyor." (Johanson, 2016: 185).

KK'den seçilen fiilleri yukarıdaki formülde yerine koyalım:

a) bil-: bilmek

"Saat 1'de bildi ve on dakika sonra hâlâ biliyordu.

Bildi, demek ki şimdi biliyor."

Fiil, dilsel formülde *kabul edilebilir* cümle oluşturduğu için ÖS+'lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde *bilme* eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde *bilme* eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda "sürek" vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır.

b) şak-: acı çekmek

"Saat 1'de acı çekti ve on dakika sonra hâlâ acı çekiyordu.

Acı çekti, demek ki şimdi acı çekiyor."

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için ÖS+'lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde *acı çekme* eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde "acı çekme" eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda "sürek" vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır.

c) *şök-*: *diz çökmek*

“Saat 1’de diz çöktü ve on dakika sonra hâlâ diz çöküyordu.

Diz çöktü, demek ki şimdi diz çöküyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için ÖS+’lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde diz çökme eylemi başlamış ve gerçekleşmiştir, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde diz çökme eylemi devam etmiştir. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır.

d) *tın-*: *dinlenmek, istirahat etmek*

“Saat 1’de dinlendi ve on dakika sonra hâlâ dinleniyordu.

Dinlendi, demek ki şimdi dinleniyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde *dinlenme* eylemi *başlamış*, (dinlenme hâli) *gerçekleşmiş*, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde dinlenme eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır.

e) *yat-*: *yatmak*

“Saat 1’de yattı ve on dakika sonra hâlâ yatıyordu.

Yattı, demek ki şimdi yatıyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde yatma eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde *yatma* eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketlidir, ikinci aşama durağandır.

f) *yokla-*: *ağlamak*

“Saat 1’de ağladı ve on dakika sonra hâlâ ağlıyordu.

Ağladı, demek ki şimdi ağlıyor.”

Fiil, dilsel formülde *kabul edilebilir* cümle oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde *ağlama* eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*, dolayısıyla ön sınır aşılmış; ikincisinde ağlama eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. Burada her iki aşama da devinimlidir.

2.1.4.2. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye’de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

KK’deki fiillerin 124’ü SS+ kategorisine dâhildir.

“*x-di mi?*”

“*Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*” (Johanson, 2016: 168).

KK’den seçilen fiilleri formülde yerine koyalım:

a) *bış-: kesmek*

“*Kesti mi?*”

“**Evet, kesti ve de hâlâ kesiyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bir şey kesildiyse kesilmiş hâldedir. Aynı şey için “Hâlâ kesiyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin kesilmesi ve kesilme olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı *aynı noktada* olur. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir.

b) *giy-: giymek*

“*Giydi mi?*”

“**Evet, giydi ve de hâlâ giyiyor.*”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bir kişi bir şeyi giydiyse *giy-* eylemi tamamlanmıştır. Bu durumda aynı kişi ve aynı giysi için eylemin devam ettiğini bildirmek için “Hâlâ giyiyor.” diyemeyiz. Giyilecek şey için “giyme” eylemi bitmeden *giydi* diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da “bir şeyi giyme” ve

“giyme” olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Burada “giyme” olayı gelişirken kritik nokta aşıldıktan sonra “giyme” eylemi gerçekleşmiş ve tamamlanmış olur. “Giyme” olayının gelişmesi ön planda değildir ve süreklilik kabul edilmez. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir. “giy-” fiilinde süreç yoktur, sınıra vurgu yapılmaktadır. Fiili genişletip “giyin-“ deseydik burada da sınır söz konusu olmayacak, tam tersine, sadece sürece vurgu yapmış olacaktık.

c) *kış-: yırtmak*

“Yırttı mı?”

“*Evet, yırttı ve de hâlâ yırtıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bir şeyi yırttıysak o şey yırtılmış hâldedir. Aynı şey için “Hâlâ yırtıyor.” dersek bunu tekrar eden eylem için kullanmış oluruz. “Yırtma” eylemi bitmeden yırttı diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyi yırtma ve yırtma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir. “Yırtmak” fiilinde süreç yoktur, sınıra vurgu yapılmaktadır.

d) *öl-: ölmek*

“Öldü mü?”

“*Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. “Hâlâ ölüyor.” gibi bir cümle *kabul edilemez* bir cümledir. “Adam ölüyor.” cümlesi *kabul edilebilir* bir cümledir ve ölme eyleminin kesin olarak gerçekleşeceğine, sonuca yaklaşıldığına dair bir gözleme vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla dil dışı dünyada da ölme eyleminin gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir. “Ölmek” fiilinde süreç yoktur, sınıra vurgu yapılmaktadır. Sadece *kritik sınırdan* söz edilebilir.

e) *sevindir-: sevindirmek*

“Sevindir di mi?”

“*Evet, sevindirdi ve de hâlâ sevindiriyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bu örnekte cümle, ilk bakışta *kabul edilebilir* görünmektedir; ancak sevindirme eyleminin tamamlanması özneye ilgilirken eylemin etkisinin devamı özneye ilgili değildir. “sevindir-” eyleminin nesne üzerindeki etkisi “sevin-” eylemi üzerinden devam edebilmektedir. Bir kişi (birini) sevindirdiyse “sevindirme” anında kritik nokta aşılmıştır ve eylem tamamlanmıştır; ancak eylemin tekrarı için “Hâlâ sevindiriyor.” denilebilir. Bir çocuğa oyuncak vererek ya da bunun haberini vererek sevindirebiliriz. “Dedesi torununa oyuncak verdi.” “Çocuk sevindi.” Bu noktada “Dedesi sevindirdi.” cümlesini kurabiliriz. Bu, *kabul edilebilir* bir cümledir; ancak aynı durum ve eylem için “Dedesi hâlâ sevindiriyor.” diyemeyiz. Bu cümle oyuncak verme ya da oyuncak haberini vermenin tekrarını ifade eder. Bu durum da yukarıdaki dilsel formülün dışında kalır veya eylemin tekrarını gerektirir. Dolayısıyla, sevindirme eylemi için *son sınıra ulaşmak* gerekir, yoksa eylem gerçekleşmiş sayılmaz. Fiillerde çatı değişikliğinde bazen kılınış tipi değişebilmektedir. “sev-, sevin-” fiilleri “SV-”ler grubuna dâhilken “sevindir-” fiili “SS+”lar grubuna dâhildir.

f) *toy-: doymak*

“Doydu mu?”

“*Evet, doydum ve de hâlâ doyuyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil SS+’lar grubuna dâhildir. Bir kişi doyduysa doymuş hâldedir. Aynı kişi için “Hâlâ doyuyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir kişinin doyması ve doyma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir. Dolayısıyla fiil ulaşılan bir noktaya vurgu yapmaktadır.

2.1.4.3. El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye’de Sınır

Vurgulamayan Fiiller

KK’deki fiillerin 134’ü SV- kategorisine dâhildir.

“x’*di mi?*”

*Evet, x’*di ve hâlâ x’iyor.*” (Johanson, 2016:168).*

Buradaki dilsel formülde x'in yerine geçen fiil, formülü olumluyorsa, dolayısıyla, cümle *kabul edilebilir* bir anlam ortaya koyuyorsa söz konusu fiil sınır vurgulamaz. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

a) *dik-*: *dikiş dikmek*

“*Dikiş dikti mi?*”

Evet, dikiş dikti ve hâlâ dikiyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürekle” ifade etmekte ve “dikme” eylemi devam etmektedir. “Dikme” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir. Sürekle içerisinde farklı dikme ve düğüm atma şekilleri söz konusu olabilir.

b) *irde-*: *İstemek*

“*İstedi mi?*”

Evet, istedi ve hâlâ istiyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürekle” ifade etmekte ve isteme eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için herhangi bir sınırın aşılması ya da sınıra ulaşılması gibi bir kritik nokta yoktur.

c) *sağın-*: *düşünmek*

“*Düşündü mü?*”

Evet, düşündü ve hâlâ düşünüyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürekle” ifade etmekte ve düşünme eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için herhangi bir sınırın aşılması ya da sınıra ulaşılması gibi bir kritik nokta yoktur. Fiili farklı bir kalıp cümleyle de test edebiliriz:

“x-meye başladı ve hâlâ x-iyor.” (Karadoğan, 2009: 27).

“Düşünmeye başladı ve hâlâ düşünüyor.” Burada düşünme eyleminin gerçekleşip devam ettiğini anlıyoruz. Bu kalıp cümle fiilin bir “sürekle” ifade ettiğini

ortaya koymuş olur. Aynı kalıp cümle bazı “SS+”lara da uygun gibi görünse de arada anlamsal fark ortaya çıkar:

“Hastalanmaya başladı.”

“Düşmeye başladı.”

“Kapatmaya başladı.”

Yukarıdaki örneklerde “hastalanma”, “düşme” ve “kapatma” eylemlerinin gerçekleştiğini söyleyemeyiz; olsa olsa, söz konusu eylemlerin *gerçekleşmeye yaklaştığını* söyleyebiliriz.

d) sağışla-: saymak

“Saydı mı?”

Evet, saydı ve hâlâ sayıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve sayma eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için herhangi bir sınırın aşılması ya da sınıra ulaşılması gibi bir kritik nokta yoktur.

e) sev-: sevmek

“Sevdi mi?”

Evet, sevdi ve hâlâ seviyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve “sevme” eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için herhangi bir sınırın aşılması ya da sınıra ulaşılması gibi bir kritik nokta yoktur.

f) yığıştır-: toplamak

“Topladı mı?”

Evet, topladı ve hâlâ topluyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve toplama eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için herhangi bir sınırın aşılması ya da sınıra ulaşılması gibi bir kritik nokta yoktur.

2.1.5. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve ‘Acemi ve Mugalî’de Fiillerin Kılınış Görünümü

TA’da yer alan 394 adet fiil, Johanson’un (1971) tasnifi esas alınarak sınıflandırılmış ve fiillerin kılınış türleri belirlenmiştir.

Tablo 6. TA’nın Kılınış Görünümü

Fiillerin kılınış türü	Fiillerin sayısı	Fiillerin oranı
ÖS+	35	%8,89
SS+	171	%43,40
SV-	188	%47,71
Toplam	394	%100

2.1.5.1. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve ‘Acemi ve Mugalî’de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

TA’da yer alan fiillerin 35’i ÖS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

Saat 1’de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.

x-di, demek ki şimdi x-iyor.” (Johanson, 2016: 185).

TA’dan seçilen fiilleri yukarıdaki formülde yerine koyalım:

a) *tik tur-: susmak*

“Saat 1’de sustu ve on dakika sonra hâlâ susuyordu.

Sustu, demek ki şimdi susuyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “susma” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde “susma” eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşamanın hareketli olduğu düşünülebilir. İkinci aşama durağandır.

b) *ülit-: ıslamak*

“Saat 1’de ısladı ve on dakika sonra hâlâ ıslıyordu (ıslaktı).

Isladı, demek ki şimdi ıslıyor (ıslak)."

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için "ÖS+"lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde "ıslama" eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde ıslama eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda "sürek" vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketlidir. İkinci aşama durağandır (ıslak).

c) tur-: durmak, hareketsiz kalmak

"Saat 1'de durdu ve on dakika sonra hâlâ duruyordu.

Durdu, demek ki şimdi duruyor."

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için ÖS+'lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde "durma" eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde durma eylemi devam etmiştir. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda "sürek" vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketlidir (hareketsiz durma eylemi, öncesinde bir devinim ister). İkinci aşama durağandır.

d) sığın-: sığınmak

"Saat 1'de sığındı ve on dakika sonra hâlâ sığınyordu.

Sığındı, demek ki şimdi sığınyor."

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için "ÖS+"lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde "sığınma eylemi" *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde sığınma eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda "sürek" vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketlidir. İkinci aşama durağandır.

e) tut-: tutmak

"Saat 1'de tuttu ve on dakika sonra hâlâ tutuyordu.

Tuttu, demek ki şimdi tutuyor."

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için ÖS+'lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “tutma” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde tutma eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketlidir. İkinci aşama durağandır. İkinci aşamada birinci aşamanın doğal etkileri görülür.

f) zindanla- hapsetmek

“Saat 1’de hapsetti ve on dakika sonra hâlâ hapsediyordu.

Hapsetti, demek ki şimdi hapsediyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için ÖS+'lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “hapsetme” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde hapsetme durumu devam etmiştir. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İkinci aşamada birinci aşamanın doğal etkileri görülür. Bu fiilde formülden ortaya çıkan cümleyi “Hapsetti, demek ki şimdi hapsedilmiş vaziyette.” şeklinde anlamak, fiilin kılınış türünü belirlemede kolaylık sağlayacaktır.

2.1.5.2. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve ‘Acemi ve Mugalî’de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

TA’daki fiillerin 171’i SS+ kategorisine dâhildir.

“x-di mi?”

“Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.” (Johanson, 2016: 168).

TA’dan seçilen fiilleri formülde yerine koyalım:

a) akşur-: hapşurmak, aksırmak

“Hapşurdu mu?”

“*Evet, hapşurdu ve de hâlâ hapşuruyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir kişi hapşurduysa

eylem gerçekleşmiştir. Aynı kişi için “Hâlâ hapşuruyor.” diyebilsek de bu üst üste yapılan ayrı ayrı eylemleri ifade eder. “Hapşurma”nın gerçekleşmesi ve tamamlanması *aynı noktada* yer alır.

b) *bütür-*: Bitirmek

“Bitirdi mi?”

“*Evet, bitirdi ve de hâlâ bitiriyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey bittiyse tükenmiştir. “Hâlâ bitiyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin bitmesi ve “bitme” olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı *aynı noktada* meydana gelir. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir ve fiil “SS+”lar grubuna dâhil olur.

c) *kolği-*: sıçramak

“Sıçradı mı?”

“*Evet, sıçradı ve de hâlâ sıçırıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. *Sıçrama* eylemi anlık olarak *gerçekleşmiş* ve *tamamlanmıştır*. Aynı kişi, canlı ya da şey için “Hâlâ sıçırıyor.” diyemeyiz. Sadece eylemin tekrar ettiği (üst üste) durumlar için kullanabiliriz. Dolayısıyla dil dışı dünyada “sıçrama” ve “sıçrama” eyleminin gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı *aynı noktada* meydana gelir. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir ve fiil “SS+”lar grubuna dâhil olur. Bu fiil bir kanguruya atfedilirse “sıçra-” eylemi kendi içerisinde değişik görünüşleri ve aşamaları olan *yürü-* eylemi gibi “bütünlük” oluşturur. Bu durumda *sıçra-* fiili sınır vurgulamaz. Bazı hâllerde öznenin “nelik”i de kılınış testinde önem kazanmaktadır.

d) *kert-*: çentik atmak

“Çentik attı mı?”

“*Evet, çentik attı ve de hâlâ atıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir nesneye ya da bir yere çentik atıldıysa eylem gerçekleşmiştir. “Hâlâ çentik atıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da “çentik atma” ve “çentik atma” olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada meydana gelir. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir ve fiil “SS+”lar grubuna dâhil olur.

e) *kur-*: *ok atmak*

“Ok attı mı?”

“*Evet, ok attı ve de hâlâ atıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. “Ok atma” eylemi anlık olarak gerçekleşmiş ve tamamlanmıştır. Aynı ok ve aynı an için “Hâlâ atıyor.” diyemeyiz. Sadece eylemin tekrar ettiği durumlar için kullanabiliriz. *Seri ok atma* gibi... Dolayısıyla dil dışı dünyada da “ok atma” eyleminin gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı *aynı noktada* meydana gelir. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir ve fiil “SS+”lar grubuna dâhil olur.

f) *örte-*: *yakmak*

“Yaktı mı?”

“*Evet, yaktı ve de hâlâ yakıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. “Yakma eylemi” anlık olarak gerçekleşmiş ve tamamlanmıştır. Aynı şey için “Hâlâ yakıyor.” diyemeyiz. Sadece eylemin tekrar ettiği durumlar için kullanabiliriz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyi yakma eyleminin gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada meydana gelir. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir ve fiil “SS+”lar grubuna dâhil olur.

2.1.5.3. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve ‘Acemi ve Mugalî’de Sınır Vurgulamayan Fiiller

TA’daki fiillerin 188’i SV- kategorisine dâhildir.

“x’*di mi?*

*Evet, x’*di ve hâlâ x’iyor.*” (Johanson, 2016:168).*

Buradaki dilsel formülde x’in yerine geçen fiil, formülü olumluyorsa, dolayısıyla, cümle *kabul edilebilir* bir anlam ortaya koyuyorsa söz konusu fiil sınır vurgulamaz. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

a) *arķalař kıl-: yardım etmek*

“*Yardım etti mi?*

Evet, yardım etti ve hâlâ yardım ediyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve “yardım etme” eylemi devam etmektedir. “Yardım etme” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

b) *azsın-: azımsamak*

“*Azımsadı mı?*

Evet, azımsadı ve hâlâ azımsıyor.”

Formülden *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve azımsama eylemi devam etmektedir. “Azımsama” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

c) *balçıkla-: çamur sürmek*

“*Çamur sürdü mü?*

Evet, çamur sürdü ve hâlâ çamur sürüyor.”

Formülden *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve çamur sürme eylemi devam etmektedir. Çamur sürme eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

d) *doku-: dokumak*

“*Dokudu mu?*

Evet, dokudu ve hâlâ dokuyor.”

Formülden *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve “dokuma” eylemi devam etmektedir. Dokuma eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

e) kaķla-: eti parçalamak

“Eti parçaladı mı?

Evet, eti parçaladı ve hâlâ eti parçalıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve “eti parçalama” eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için bir başlangıç ya da bitiş sınırı söz konusu değildir. “Eti parçalama eylemi” kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

f) oyna-: oynamak

“Oynadı mı?

Evet, oynadı ve hâlâ oynuyor.”

Formülden *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve “oynama” eylemi devam etmektedir. Eylemin gerçekleşmesi için bir başlangıç ya da bitiş sınırı söz konusu değildir. Oynama eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

2.1.6. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiye'de Fiillerin Kılınış Görünümü

TZ'de yer alan 744 adet fiil, Johanson'un (1971) tasnifi esas alınarak sınıflandırılmış ve fiillerin kılınış türleri belirlenmiştir.

Tablo 7. TZ'nin Kılınış Görünümü

Fiillerin kılınış türü	Fiillerin sayısı	Fiillerin oranı
ÖS+	128	%17,21
SS+	389	%52,28

SV-	227	%30,51
Toplam	744	%100

2.1.6.1. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

TZ'de yer alan fiillerin 128'i ÖS+ kategorisine dâhildir. Bu fiillerin bir kısmını şu şekilde gösterebiliriz:

“Saat 1’de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.

x-di, demek ki şimdi x-iyor.” (Johanson, 2016: 185).

TZ'den seçilen fiilleri yukarıdaki formüle göre yerine koyalım:

a) *aydınla-: aydınlatmak*

“Saat 1’de aydınlattı ve on dakika sonra hâlâ aydınlatıyordu.

Aydınlattı, demek ki şimdi aydınlatıyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir cümle oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “aydınlatma” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde “aydınlatma” eylemi devam etmiştir. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşamanın hareketli olduğu düşünülebilir. İkinci aşama durağandır.

b) *bayan-: beğenmek*

“Saat 1’de beğendi ve on dakika sonra hâlâ beğeniyordu.

Beğendi, demek ki şimdi beğeniyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir cümle oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “beğenme” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde “beğenme” eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşamanın hareketli olduğu düşünülebilir. İkinci aşama durağandır.

c) *belgür-: belirlemek*

“Saat 1’de belirdi ve on dakika sonra hâlâ beliriyordu.

Belirdi, demek ki şimdi beliriyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir cümle oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “belirme” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde “belirme” eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşamanın hareketli olduğu düşünülebilir. İkinci aşama durağandır.

d) *eñil-: eğilmek*

“Saat 1’de eğildi ve on dakika sonra hâlâ eğiliyordu.

Eğildi, demek ki şimdi eğiliyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir cümle oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “eğilme eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde “eğilme” eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketli, ikinci aşama durağandır.

e) *öñ-: doğrulmak*

“Saat 1’de doğruldu ve on dakika sonra hâlâ doğruluyordu.

Doğruldu, demek ki şimdi doğruluyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “doğrulma” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde doğrulma eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketli, ikinci aşama durağandır.

f) *üs-: uzanmak*

“Saat 1’de uzandı ve on dakika sonra hâlâ uzanıyordu.

Uzandı, demek ki şimdi uzanıyor.”

Fiil, dilsel formülde anlamlı bir bütün oluşturduğu için “ÖS+”lar grubuna dâhildir. Fiilde iki olay zamanı vardır. Birincisinde “uzanma” eylemi *başlamış* ve *gerçekleşmiştir*. Dolayısıyla ön sınır aşılmış, ikincisinde uzanma eylemi *devam etmiştir*. İkinci olay, birinci olayın doğal sonucudur. İkinci olayda “sürek” vardır. Bir duruma giriş ilk aşama, durumu devam ettirme ikinci aşamadır. İlk aşama hareketli, ikinci aşama durağandır.

2.1.6.2. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye’de Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

TZ’deki fiillerin 389’u SS+ kategorisine dâhildir.

Aşağıda verilen dilsel formüle göre fiil, cümleyi olumsuzluyorsa, bir başka ifadeyle, *kabul edilemez* bir cümle ortaya çıkıyorsa “son sınır” vurgulanmaktadır. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

“x-di mi?”

“Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.” (Johanson, 2016: 168).

TZ’den seçilen fiilleri formülde yerine koyalım:

a) *aş-: aşmak*

“Aştı mı?”

**Evet, aştı ve de hâlâ aşıyor.”*

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. “Aşma”, “geçme” eylemi gerçekleştiği için “Hâlâ aşıyor.” diyemeyiz. Bu eylemin gerçekleşmediğine işaret eder. “SS+” fiillerde kritik sınırın aşılıp eylemin gerçekleşmesi ve aynı noktada tamamlanması gerekir. Aşma eylemi gerçekleştiği için ve sürek bildirmediği için fiil “SS+”lar grubuna dâhildir.

b) *ayır-: ayırmak*

“Ayırdı mı?”

*“*Evet, ayırdı ve de hâlâ ayırıyor.”*

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey ayrıldıysa ayrılmış hâldedir. Aynı eylem ve nesne için “Hâlâ ayırıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin “ayrılması” ve “ayrılma olayının gerçekleşmesi”, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

c) *başar-: başarmak*

“Başardı mı?”

“*Evet, başardı ve de hâlâ başarıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir şey başarıldıysa gerçekleşmiştir. Aynı durum için “Hâlâ başarıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir şeyin başarılmaması ve “başarma” olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir.

d) *boşa-: boşamak*

“Boşadı mı?”

“Evet, boşadı ve de hâlâ boşuyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. Bir kişi boşandıysa eylem *gerçekleşmiş* ve *tamamlanmıştır*. Aynı kişi ve durum için “Hâlâ boşuyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir kişinin boşanması ve boşanma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı *noktasal* kabul edilir. Bu nokta son sınırdır.

e) *kavuş-: kavuşmak*

“Kavuştu mu?”

“*Evet, kavuştu ve de hâlâ kavuşuyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. “Kavuşma” eylemi gerçekleştiyse aynı noktada tamamlanmış sayılır. Aynı kişi ve durum için “Hâlâ

kavuşuyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir kişinin kavuşması ve kavuşma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir. Bu nokta son sınırdır.

f) yet-: ulaşmak

“Ulaştı mı?”

“*Evet, ulaştı ve de hâlâ ulaşıyor.”

Fiil dilsel formülde yerine konulduğunda *kabul edilemez* bir cümle oluşmaktadır. Bundan dolayı fiil “SS+”lar grubuna dâhildir. “Ulaşma” eylemi gerçekleştiyse aynı noktada tamamlanmış sayılır. Aynı kişi ve durum için “Hâlâ ulaşıyor.” diyemeyiz. Dolayısıyla dil dışı dünyada da bir kişinin ulaşması ve ulaşma olayının gerçekleşmesi, tamamlanması zamansal olarak aşağı yukarı aynı noktada olur. Dilde de bunun karşılığı noktasal kabul edilir. Bu nokta son sınırdır.

2.1.6.3. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye’de Sınır Vurgulamayan Fiiller

TZ’daki fiillerin 227’si SV- kategorisine dâhildir.

“x’di mi?

Evet, x’di ve hâlâ x’iyor.” (Johanson, 2016:168).

Buradaki dilsel formülde x’in yerine geçen fiil, formülü olumluyorsa, dolayısıyla, cümle *kabul edilebilir* bir anlam ortaya koyuyorsa söz konusu fiil sınır vurgulamaz. Bu fiillerden örnek olarak bazılarını şu şekilde gösterebiliriz:

a) avna-: yere yatıp debelenmek

“Yere yatıp debelendi mi?

Evet, yere yatıp debelendi ve hâlâ yere yatıp debeleniyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve yere yatıp debelenme eylemi devam etmektedir. Yere yatıp debelenme eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

b) baz-: yarışmak

“Yarıştı mı?

Evet, yarıştı ve hâlâ yarışıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu anlam bir “sürek” ifade etmekte ve yarışma eylemi devam etmektedir. “Yarışma” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

c) bıçkır-: horuldamak

“Horuldadı mı?

Evet, horuldadı ve hâlâ horulduyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu kılınış bir “sürek” ifade etmekte ve “horuldama” eylemi devam etmektedir. “Horuldama” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

d) eskir-: eskimek

“Eskidi mi?

Evet, eskidi ve hâlâ eskiyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu kılınış bir “sürek” ifade etmekte ve eskime eylemi devam etmektedir. Eskime eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

e) oku-: okumak

“Okudu mu?

Evet, okudu ve hâlâ okuyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu kılınış bir “sürek” ifade etmekte ve okuma eylemi devam etmektedir. Okuma eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

f) yaz-: yazı yazmak

“Yazdı mı?

Evet, yazdı ve hâlâ yazıyor.”

Formülde *kabul edilebilir* bir cümle ortaya çıktığı için fiil sınır vurgulamayan grubuna dâhildir. Fiilin ortaya koyduğu kılınış bir “sürek” ifade etmekte ve yazma eylemi devam etmektedir. “Yazma” eylemi kendi içerisinde farklı hareketler ve aşamalar barındırabilir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Çalışmamızda Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerde geçen fiillerin kılınış özelliklerini Johanson'un kılınış ölçütlerine göre tespit ettik. Eserlerde geçen fiillerin kılınış özellikleriyle ilgili bulguları tablo üzerinde karşılıklı olarak şöyle gösterebiliriz:

Tablo 8. Sözlük-Gramerlerdeki Fiillerin Kılınış Oranlarının Karşılıklı Gösterimi

Eser	Fiil sayısı	ÖS+ sayısı	ÖS+ oranı	SS+ sayısı	SS+ oranı	SV- sayısı	SV- oranı
BM	327	38	%11, 62	154	%47, 10	135	%41, 28
DM	78	9	%11, 54	23	%29, 49	46	%58, 97
Kİ	713	77	% 10, 8	272	%38, 15	364	%51, 05
KK	287	29	%10, 1	124	%43, 21	134	%46, 69
TA	394	35	%8, 89	171	%43, 40	188	%47, 71
TZ	744	128	%17, 21	389	%52, 28	227	%30, 51

Çalışmamızda Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerden BM'de 327, DM'de 78, Kİ'de 713, KK'de 287, TA'da 394, TZ'de 744 fiil tespit ettik. Bu fiilleri kılınış türlerine göre sınıflandırdığımızda BM'deki 327 fiilin 38'inin ÖS+, 154'ünün SS+, 135'inin SV-; DM'deki 78 fiilin 9'unun ÖS+, 23'ünün SS+, 46'sının SV-; Kİ'deki 713 fiilin 77'sinin ÖS+, 272'sinin SS+, 364'ünün SV-; KK'deki 287 fiilin 29'unun ÖS+, 124'ünün SS+, 134'ünün SV-; TA'daki 394 fiilin 35'inin ÖS+, 171'inin SS+, 188'inin SV-; TZ'deki 745 fiilin 128'inin ÖS+, 389'unun SS+, 227'sinin SV- grubuna dâhil olduğunu tespit ettik.

Fiillerin ÖS+, SS+ ve SV-oranları ve yüzdeleri de şöyledir: BM'deki ÖS+ oranı %11, 62, SS+ oranı %47, 10, SV- oranı %41, 28'dir. DM'deki ÖS+ oranı %11, 54, SS+ oranı %29, 49, SV- oranı %58, 97'dir. Kİ'deki ÖS+ oranı %10, 8, SS+ oranı %38, 15, SV- oranı %51, 05'tir. KK'deki ÖS+ oranı %10, 1, SS+ oranı %43, 21, SV- oranı %46, 69'dur. TA'daki ÖS+ oranı %8, 89, SS+ oranı %43, 40, SV- oranı %47, 71'dir. TZ'deki ÖS+ oranı %17, 21, SS+ oranı %52, 28, SV- oranı %30, 5'tir.

Tabloda gösterilen bulgulara göre oranı en düşük olan kılınış türü “ÖS+”lardır. Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerlerde geçen fiillerin

ön sınırı vurgulama oranlarının diğer kılınış türlerine göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Sadece BM ve TZ'deki SS+'ların oranı SV-'ların oranından yüksektir. Diğer eserlerde SS+'ların oranı SV-'ların oranından düşüktür. Bu bulgulardan DM, Kİ, KK, TA'daki "ÖS+, SS+, SV-"ların oranlarının küçükten büyüğe sıralandığını görmekteyiz.

Tüm sözlük-gramerlerde en düşük orana sahip olan "ÖS+" grubudur. ÖS+'ların oranı, SS+ ve SV-'lara göre daha düşüktür.

Sadece BM ve TZ'deki SS+'ların oranı SV-'ların oranından yüksektir. Diğer eserlerde SS+'ların oranı SV-'ların oranından düşüktür.

TZ hariç diğer eserlerdeki ÖS+'ların oranlarının birbirlerine yakın olduğu görülmüştür (sırasıyla %11, 62, %11, 54, % 10, 8, %10, 1, %8, 89).

TZ hariç diğer eserlerdeki SV-'ın oranı birbirlerine yakın değerlerde bulunmuştur (sırasıyla %41, 28, %58, 97, %51, 05, %46, 69, %47, 71).

BM, Kİ, TA'daki SS+'ların oranı birbirlerine yakın değerlerde bulunmuştur (%47, 10, %38, 15, %43, 40).

DM'de fiil sayısı az olmakla (78) birlikte DM, SV-'lar içerisindeki oranı en yüksek olanıdır. SV-'ların oranının diğer eserlerdekinden yüksek çıkmasını fiil sayısının az olmasına bağlıyoruz ve bu yüksek oranı anlamlı bulmuyoruz.

TZ'de ÖS+ fiillerin oranı; BM'de ÖS+'ların oranından %5, 59 fazla, DM'de ÖS+'ların oranından %5, 67 fazla, Kİ'de ÖS+'ların oranından %6, 41 fazla, KK'de ÖS+'ların oranından %7, 11 fazla, TA'da ÖS+'ların oranından %8, 32 fazladır. Bu bulgulardan TZ'de ÖS+'ların oranının diğer sözlük-gramerler içerisinde ÖS+'lara göre en yüksek değere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

TZ'de SS+ fiillerin oranı; BM'de SS+'ların oranından %5, 18 fazla, DM'de SS+'ların oranından %22, 79 fazla, Kİ'de SS+'ların oranından %14, 13 fazla, KK'de SS+'ların oranından %9, 07 fazla, TA'da SS+'ların oranından %8, 88 fazladır. Bu bulgulardan TZ'de SS+'ların oranının diğer sözlük-gramerler içerisinde SS+'lara göre en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir.

TZ'de SV- fiillerin oranı; BM'de SV-'ların oranından %10, 77 az, DM'd SV-'ların oranından %28, 46 az, KI'de SV-'ların oranından %20, 54 az, KK'de SV-'ların oranından %16, 18 az, TA'da SV-'ların oranından %17, 2 azdır. Bu bulgulardan TZ'de SV-'ların oranının diğer sözlük-gramerler içerisinde SV-'lara göre en düşük değere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz sözlük-gramerleri birlikte değerlendirdiğimizde fiiller, büyük oranda (%46,03) sınır vurgulamayan, sürekli bildiren fiillerdir. Bundan daha az orandaki (42, 27) fiiller son sınıra vurgu yapmaktadır. Ön sınırı vurgulayan fiiller ise en düşük orana (11, 7) sahiptir.

Ortaya koyduğumuz bu tasvirî çalışma, hem ileride farklı teorilere göre yapılacak kılınış çalışmalarına hem Türkçedeki fiil sınıflandırma çalışmalarına hem de söz dizim-anlam bilim ilişkisine katkı sağlayacaktır.

Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlük-gramerler üzerinde ortaya koyduğumuz kılınış çalışması, aynı sahadaki edebî eserler üzerinde metin bağlamsal olarak uygulandığında metin içerisindeki kılınış değişimlerinin genel görünümü de elde edilecektir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Y. (2003), *Kılınış ulamına yaklaşımlar ve Türkçede kılınış*, Günümüz Dilbilim Çalışmaları. (s. 68-81) içinde. İstanbul: Multilingual.
- Alan, N. (2020). Boz, E. (Ed.). *Türkçede dilbilgisel ulamlar*. Bakış (s.35-56) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aldemir, Ü. (2019). Nüshaları ışığında Kitâbu'l-idrâk li-lisâni'l-Etrâk. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (67), 65-86.
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aslan Demir, S. (2013). Türkmencede kılınış işlemcisi olarak art-fiiller, *Türkbilig*, S.26 s.67-90.
- Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş kategorisi Türkmence örneği* (2. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Atalay, Besim (1945). *Et-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede zaman ve görünüş sistemi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydemir, Y. (2006). *Sözlüksel görünüş ve Türkçe eylemlerin anlam bilimsel sınıflandırması: Sözlükçe-sözdizim etkileşimi*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bacanlı, E. (2010). -(X)p tur-(/dur-) art fiilinin durağanlaştırma işlevi, *Turkish Studies* 5/4: 119-132.
- Bacanlı, E. (2014). *Kılınış kategorisi ve Altaycada kılınış belirleyicisi olarak art fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Benzer, A. (2012). *Türkçede zaman, görünüş ve kiplik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Biber, D; Conrad, S.; Leech, G. (2002). *Longman student grammar of spoken and written English*, Pearson Publishing.
- Bilsel, Durusoy ve Mutuş. (2023). Ağrı ve bellek, *IGUSABDER*, 290-301.
- Boz, Erdoğan (2020). Dilbilgisel ve Dilbilgisi Dışı Kavramları Üzerine. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, 1-11.
- Büngül, N.R. (1944). *Kitabı riyazati- hayil*. Konya: Ülkü Basımevi.
- Caferoğlu, A. (1943). *Türk dili tarihi notları II*. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge Textbooks Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cook, W. A. (1979). *Case grammar: Development of the matrix model (1970-1978)*. Washington: Georgetown University Press.
- Delice, H. İ. (2021). Kitab fi ilmi'n-nüşşab'da geçen okçuluk terimleri, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 1841-1860.

- Demirci, J. (2003). Cumhuriyet'in 80. yılında Türkiye'de Memlûk-Kıpçak Türkçesi çalışmaları. *Türkoloji Dergisi*, 16 (2).
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2003). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Dilaçar, Agop (1974). Türk dilinde 'kılınış'la 'görünüş' ve dilbilgisi kitaplarımız. *TDAY-Belleten*, s. 159-171.
- Dixon, R. M. (2005). *A Semantic approach to English grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları.
- Drimba, V. V. (2000). *Codex Cumanicus: Edition diplomatique avec facsimiles*, Bucarest: Editura Enciclopedia.
- Doğru, F. (2020). Boz, E. (Ed.). *Türkçede dilbilgisel ulamlar*. Kılınış (s. 3-34) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğru, F. (2021). Risâletü'n- nushiyye'de iletişim fiilleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 23, Sayı: Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı*, 138- 154.
- Dowty, D. (1979). *Word meaning and montague grammar: The semantics of verbs and times in generative semantics and in Montague's PTQ*. Dordrecht; London: Reidel.
- Eckmann, J. (1963). Memluk-Kipchak literaature, *CAJ VIII/ 4*, 304-319.
- Ediskun, H. (1996). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu bilig grameri: fiil (No. 3)*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Erdem, M. (2016). Türkçede fiiller ve sınıflandırma sorunları. *Turkish Studies - International Periodical For The Luanguages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/20, s. 185-200.
- Ergin, M. (1991). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gallotta, A. (1996). Codex cumanicus'un yeni bir nüshası. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 267-271.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gronbech, K. (1936). *Codex cumanicus cod marc. lat. DXLIX in faksmile heraugegehen mit einer Einleitung*, Kopenhagen: Monumanta Lingarum Asiae Marioris I.
- Gronbech, K. (1942). *Komanisches wörterbuch, Türkischer wortindex zu codex cumanicus*, Kopenhagen: Einer Munksgaard.
- Gronbech, K. (1992). *Kuman lehçesi sözlüğü (Çev. Aytaç, K.)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. Ankara: Bilge Karınca Yayınevi.
- Halasi-Kun, T. (1941). Die Mameluk Kiptchakischen. *Philologiae Turcicae Fundamenta*, KCsA III, 80-83.

- Halasi-Kun, T. (1942). *La langue des kiptchaks d'après un manuscrit Arabe d'Istanbul. Reproduction phototypique*. Budapest: Bibliotheca Orientalis Hungarica IV.
- Halasi-Kun, T. (1947). *Philologica I. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-37.
- Houtsma, M. T. (1894). *Ein türkisch -Arabisches glossar nach der Leidener Handschrift hrsg. und erläutert von*. Leiden.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer beschreibung des türkeitürkischen aspektsystems*. Studia Turcica Upsaliensia 1. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Johanson, L. (1994). *Türkeitürkische aspektotempora*, Thieroff, Rolf; Ballweg, Joachim (Ed.), *Tense systems in European languages*, Tübingen. 247- 266.
- Johanson, L. (2000). 'Viewpoint operators in European languages'. *Dahl, Östen (Ed.), Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Johanson, L. (2016). *Türkçede görünüş (Çev.Nurettin Demir)*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kahraman, T. (2011). Sözcüklerin yapılarına göre türleri içinde belirtme öbeklerin yeri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3): 949-961.
- Karaağaç, G. (1986). Memlûk-Kıpçak Edebiyatı, *TDAY-Belleten*, 1982-1983, 85-99.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde kılınış*. Ankara: Divan Kitap.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1963). Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi. *TDED*, XII, 175-182.
- Kaymaz, Z. ve Mohammad, R. (2016). Et-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye hakkında bazı açıklamalar. *Türkbilig*, 32, 1-20.
- Klaproth, M. J. (1828). *Vocabulaire Latin, Persan, et coman de la bibliotheque de la bibliotheque de Francesco Petrarca*. Mem. Rel. Al. Asie III.
- Kaya, M. (1995). *İnce Memed 1 ve 2 romanlarındaki eylemlerin görünüş ve kılınış yönünden incelenmesi*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Korhonen, A. ve Briscoe, T. (2004). Extended lexical-semantic classification of English verbs. *Proceedings of the Computational Lexical Semantics Workshop at HLT-NAACL*. s. 38-45. Boston, Massachusetts: Association for Computational Linguistics.
- Korkmaz, A. (2014). *11. ve 14. yüzyıllarda doğu Avrupa'da bir Türk kavmi: Kuman-Kıpçaklar*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi* (3. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kurat, Akdes N. (2016). *Peçenekler* (Yay. haz. Ahsen Batur). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Levin, B. (1993) *English verb classes and alternations: A preliminary investigation*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Longacre, R. E. (1976) , *An anatomy of speech notions*. Lisse: Peter de Ridder Press.
- Mlynarczyk, (1973). Anna Katarzyna: dabrowa g'ornicza.
- Mourelatos, A. (1978). Events, process and states. *Linguistics and Philosophy*. S. 2, s. 415-434.
- Musaev, K. (2020). Kıpçaklar ve ana Kıpçakça, (Çev. Elmira Baimukhambetova), *Gazi Türkiyat*, 209-227.
- Musaoğlu, M.; Kirişçi, F. (2008). Türk Dil biliminde görünüş kategorisinin incelenmesi üzerine. *Türkologiya*, No: 1-2, 32-54.
- Nissman, D. (1969). *A study of a language and orthography of the Mamlukes of Egypt based on the kitâb baytarati'l-wâdih*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Columbia Universty.
- Orkun, Hüseyin Namık. (1946). *Türk tarihinin ana hatları: Avarlar, Peçenekler, Kumanlar*, Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası.
- Özgür, C. (2020). *Kıpçak Türkçesi üzerine araştırmalar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özyetgin, A. M. (2001). *Ebû Hayyân kitâbü'l-idrâk li-lisâni'l-Etrâk fiil: Tarihi karşılaştırmalı gramer ve sözlük denemesi*. Ankara: Köksav Yayınları.
- Pritsak, O. (1959). Armeno-Kiptschakisch, *Philologiae Turcicae fundamenta*, (Akalin, M. Çev.), Tarihi Türk Şiveleri, ss.81-87.
- Pritsak, O. (1995). Polovetsler ve Ruslar. (Özbilen E. B. Çev.). *Türk Dili Araştırmaları*, 153-169.
- Robert D. van Valin, Jr., (2005). *Exploring the syntax-semantics interface*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, C. (1997). *The parameter of aspect*. Springer-Science+Business Media.
- Tekin, T. ve Ölmez, M. (1995). *Türk dilleri, Les languages Turques*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toparlı, R., Vural H.,Karaatlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*.Ankara.
- Toparlı, R. (1989). *Kitâb-ı mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkindî (Transkripsiyonlu metin-İndeks-Orijinal Metin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Toparlı, R. (1992). *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*. Ankara: TDK Yay.
- Topuzkanamış, E. (2011). Kitâbu bulgatü'l-müştâk fi lügati't-Türk ve'l-Kıfçak'ta dil öğretimi, *I. Uluslararası Türkçe Eğitimi Sempozyumu*, 15-17 Aralık 2011. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Turan, Ü. D. (2018). *Sözdiziminde temel kavramlar, Genel Dilbilim I* (Ed.: Ayşe Sumru Özsoy ve Ümit Deniz Turan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Uğurlu, M. (1987). *Münyetü'l-guzât*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde bakış (aspectotempora). *Türkbilig*. 5. 124-133.

Uludağ, B. (2005). Ağrı hafızası, *Ağrı*. 10-16

Vendler, Z. (1967). *Linguistics in philosophy*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Vendler, Z. (1957), *Verbs and times*. New York: Cornell University Press.

Yavuzarsalan, P. (2004). Türk dilinin sözcük tarihi açısından önemli bir eser et-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 52 (2004/1) , 152-162.

Yener, M. L. (2007). Türk dilinde sözcük türleri tasnifi sorunu üzerine. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2(3): 606-623.

Yıldız H. (2017). Türk dilinde semantik sınıflandırma problemi. *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, Volume:3, Issue: 1, Winter 2017, (337-362).

Yılmaz, R. (2022). Ed-dürretü'l-mudiyye fi'l-lügati't-Türkiyye' nin Kıpçak ve Oğuz nüshalarındaki bazı arkaik kelimeler. *Muş Alparslan Üniversitesi. İslami İlimler Fak. Dergisi*, 10.47145/dinbil.1205527, 310-341.

Zajaczkowski, A. (1965). Chapitres choisis du vocabulaire arabe-kiptchak 'ad-durrat al-mudi'a fil'l-lugat at-turkiya. *Rocznik Orientalistyczny*, 29(1), 39-98.

İnternet Kaynakları:

<https://www.labri.fr/perso/moot/talks/Aspect.pdf> (15.01.2024).

https://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/ozyetgin_tarihten_bugune_turkdili.pdf (16.01.2024).